

Sborník
Státního okresního archivu Přerov
33 / 2025

**Sborník
Státního
okresního
archivu
Přerov**

33

2025

**Přerov
2025**

Obsah

- 7 Jan Štěpán
Lipenští kati v 16. století
- 22 Miroslav Marada
Lipnická léta amerického rabína Emanuela Schreiberera
- 28 Jiří Lapáček
Bartoš Vlček 1897–1926. Itálie v hlavě a v srdci
- 49 Petr Jirák
Letecká nehoda mladého přerovského pilota
- 57 Hynek Řihák
Hans Petzny a jeho cesta za místem vládního komisaře pro město Přerov
- 63 Jiří Lapáček
Stalo se 8. května 1945
- 72 Petr Jirák
Historie tovačovského kina
- 85 František Všetička
Mou duší písně znějí
- 88 Jiří Lapáček
Přerovské povstání jinak
- 153 O autorech

Jan Štěpán

Lipenští kati v 16. století

Město Lipník patřilo k těm, které v rámci výkonu hrdelního práva zároveň mělo i kata – mistra popravčího.^{1/} Šlo o značně nákladnou záležitost, takže se s ním ve skutečnosti nesetkáváme ve všech místech, které mohly vykonávat popravy, a kata si na ně pouze půjčovaly za poplatek. A také tuto službu město Lipník poskytovalo. Byť tedy šlo o kata lipenského, jeho rozsah působnosti máme prokázáný na značné části severní a východní Moravy.^{2/} Od kdy město mělo svého prvního popravčího, zda v té době byla zřízena i katovna, ale nevíme. Zatímco v Olomouci, která byla střediskem vrchního právního naučení také pro Lipník, víme, že v roce 1440 došlo k úpravě zapůjčení kata do jiných míst, takže již svého kata muselo město mít, pro Lipník takto starou zmínku nemáme. Stejně tak prozatím nejstarší jménem známý olomoucký kat byl jakýsi Jošt v roce 1517.^{3/}

V roce 1499 se v Lipníku jednoznačně mluví o mistru popravčím při výslechu tří zločinců, kteří se vloupali do radnice, jménem však uveden nebyl. Je pravděpodobné, že šlo o kata, kterého město mělo, nikoliv o kata zapůjčeného.^{4/} Z roku 1508 dále pochází opis jednoho z právních naučení olomouckých měšťanů Lipenským, které říká, že provinilec má být stát,

1/ Obecně ke katovskému řemeslu např. van DÜLMEN, Richard: *Bezetní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha 2003; ŠTARHA, Ivan: *K vývoji hrdelního soudnictví na Moravě*. In: *Hrdelní soudnictví českých zemí, soupis pramenů a literatury*. Pardubice 1995, s. 21–27; VONDRUŠKA, Vlastimil: *Katovny a mučírny*. Praha 1993; FRANCEK, Jindřich: *Katovské řemeslo v českých zemích*, Hradec Králové 2007; ŠTINDL, Martin: *Biřic, kat a ras ve vrchnostenských městech západní Moravy (Příspěvek k sociálnímu postavení tzv. snižených profesí v raném novověku)*. In: *Západní Morava, Moravský zemský archiv roč. 23, (2019), s. 5–48; WOJTUCKI, Daniel: Kat i jego warsztat pracy na Śląsku, Górnych Łużycach i w hrabstwie kłodzkim od początku XVI do połowy XIX wieku*, Warszawa 2014.

2/ Ke katům či katovně v Lipníku viz: MALOŇ, Lubor: *Zločin a trest na Lipensku v 1. polovině 17. století*. Krok, roč. X, č. 4, 2013, s. 13–16; FRÖHLICH, Antonín: *Kat a katovna v Lipníku nad Bečvou*. Záhorská kronika, roč. XVI, č. 1, s. 3–6; KRAMOLIŠ, Čeněk: *Mistr popravní čili kat*. Záhorská kronika XVII., 1934/35, č. 4, s. 101–104. B. J.: *Mistr kat Adam z Lipníka n. B.* Záhorská kronika XXII., 1939/40, č. 3, s. 88; ŠTĚPÁN, Jan: *Pranjř na náměstí v Lipníku a tzv. železný muž*. In: *Sborník SOKa Přerov 2016, s.; Týž: Lipenské popraviště U Spravedlnosti*. In: *Sborník SOKa Přerov 2017, s. 25–35; Týž: Jak kněží vyprovázeli zločince na popraviště v Lipníku nad Bečvou*. Střední Morava 46/2018, s. 25–40.

3/ FIALA, Jiří: *Z historie katovského řemesla v Olomouci I. Olomoučtí kati a katovna*. In.: *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci 294/2007, s. 38, 42.*

4/ Státní okresní archiv (SOKa) Přerov, fond Archiv města (AM) Lipník, kart. č. 629.

Ⓞ Různé popravky 1575 (ZAOpO)

ťj. „souzen býti má mečem“. ^{5/} Jako doklad k výkonu hrdelního práva to opět postačuje, jméno však stále neznáme. Ve chvíli, kdy měl Lipník kata, musel mít také katovnu, kde bydlel. Ta prokazatelně stála ve starém židovském městě poblíž synagogy. Zdá se, že pokud mělo město židovskou obec a zároveň hrdelní právo, stála nejstarší katovna v něm a Lipník tedy nebyl výjimkou, pro tehdejší společnost šlo v obou případech o nečisté místo.

V nejstarších lipenských účtech z let 1538 a 1542 se mluví o dřevě na topení a o zámku do katovny, takže katovna zde již bezpečně byla. Tato katovna byla zbourána kolem roku 1656 a téhož roku byla postavena nová katovna v dnešní ulici Palackého v novém židovském městě. Zbourána a znovu postavena na tomtéž místě byla v roce 1726 a definitivně zanikla krátce po roce 1858. ^{6/} V nejstarším účtu z roku 1538 je kat uveden jako kat / kath, v následujícím účtu z roku 1542 také a tak je i nazvána samostatná kolonka pro výdaje, ale u samotných částek je uvedeno i slovo „mistru“. Účet z roku 1549 mění název kolonky na „vydání mistru popravčímu“ a následně je vždy uveden buď jako mistr, nebo kat. Po roce 1600 se objevuje také výraz „mistru popravčí“. V katovně samozřejmě žila také katova žena a jejich děti, byť k nim máme pro 16. století ještě méně informací.

Již v roce 1538 nacházíme v městských účtech plat katu za popravu několika zločinců. Zároveň také zjišťujeme, že vykonával funkci pohod-

5/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha č. 40, fol. 14r (List XII).

6/ ŠTĚPÁN, Jan: *Lipenská katovna*. In: Sborník SOKA Přerov 2018, s. 5–16.

ného, tedy že odklízěl mršiny, prováděl odchyt psů (ale jistě také koček) a vyvážel záchody.^{7/} V roce 1542 jsou již účty podrobnější, zde vidíme průběžné platy katu, kdy mu město nejčastěji proplácelo částky „od psů bití“, dostával dřív na otop za osm grošů na týden.^{8/} V následujícím pololetí kat opět prováděl popravu, kdy za ni dostal 24 grošů (ale posléze mu bylo doplaceno „od žen které popravoval“ 3 zlaté 6 grošů) a 4,5 grošů za svíce k popravě. Následně ještě 16 grošů „od popravy jedné co dítě zamordovala“ a dva groše za svíce. Dále za popravu „od jednoho lotra oběšení i za svíce“ 26 grošů. Později „od jednoho lotra stětí“ 16 grošů a zvláště za svíce pět grošů. Byť je tato kolonka uvedena v účtu z roku 1542 nevyplněná, počítalo se také s platem krevnímu písaři, který by zaznamenával jen hrdelní případy.^{9/} Zdá se ale, že nakonec žádný specializovaný krevní písař v Lipníku nebyl.

Co se týče platů, které kat dostával, po celou dobu existence katovského řemesla zde byla jistá fixní částka, která mu byla vyplácena. Zpravidla dostával jednou týdně deset grošů. Tato částka byla dále navýšena o dřevo na topení, kterého bylo samozřejmě v zimě více než v létě, kdy se pouze vařilo. Nejčastější částkou za popravu bylo 16 grošů a šlo jak o stětí, tak o oběšení. K tomu ještě získal vždy čtyři až pět grošů na svíce. Z roku 1606 máme doloženo, že kat vyplatil dva lidi pardusem a celková částka zlatý dva groše dává tušit, že i tento výprask stál 16 grošů jako poprava. Hned o rok později byl vymrskán podvodný písař, kterému byly navíc vypáleny cejchy a opět šlo o stejnou částku. V roce 1549 byla ovšem částka za upálení zločince 28 grošů. Je zde opět zmíněno, že k tomu dostal proplacen provaz a svíce, vzhledem k částce za dřevo pohybuující se okolo tří grošů za vůz se zdá, že k zhotovení hranice spotřeboval přibližně dva vozy dřeva. Když byla v roce 1560 upálena Alžběta Brhelová, která chtěla zapálit Lipník, bylo za dřevo k hranici zapláceno deset grošů, takže částka vcelku odpovídá. V roce 1600 dostal za popravu mečem a za svíčky 24 grošů. V roce 1612 dostal kat 15 grošů za uklizení pozůstatků dvou popravených z šibenice.

V roce 1595 se dochoval doklad o tom, že kat dostal zapláceno za vyklízení vězení, které se jmenovalo Černé a za další práce navíc 1,5 kopy a 6 grošů. Je to však jeden z ojedinělých případů, kdy máme podchycen úklid města, či vyvážení záchodů. Tato praxe byla běžná i v jiných městech, jen ta, která neměla vlastního popravčího, si jej buď půjčovala, nebo to řešila prostřednictvím vandrujících katů. Takovou situaci máme doloženu např. v městských účtech Bílovce v roce 1593, kde město zřejmě uklízelo pohodný.^{10/} Podobně je tomu u Příbora v letech 1591 a 1599 „od čištění města mistři popravnímu při suchých dnech v pustě – 1 R 4 gr., mistru poprav-

7/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7173 z roku 1538, fol. 2r uvedená částka byla 8,5 kopy 8,5 groše jeden denár.

8/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7174 z roku 1542, fol. 63r, v.

9/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7174 z roku 1542, fol. 96r.

10/ SOKA Nový Jičín, fond AM Bílovec, inv. č. 974, fol. 121r. Za laskavé upozornění a konzultace děkuji kolegovi Zdeňkovi Orlitovi.

Ještě krátce zmiňme nářadí, které kat používal. Samozřejmostí je zde katovský meč, nemáme ale prokázáno, že by se v městských účtech objevil. Pravděpodobnější je, že město mělo vlastní, který mohl používat každý nově přijatý kat a v účtech se neobjevil prostě proto, že se s ním v době dochovaných účtů nic nedělalo. Samozřejmě nelze vyloučit, že někteří kati měli své vlastní meče, které si s sebou přinesli. Je také možné, že pokud kat v Lipníku zemřel, či spíše byl zabit, stal se jeho meč součástí inventáře katovny. Předpokládejme, že městské byly také cejchy k vypalování, k vymrskání měl kat buď metly, nebo důtky, které byly nejspíše pořízeny pro konkrétní případ.

Při oběšení se katů znovu proplácel provaz a svíce, takže provaz byl nově pořízen. Částka se pohybovala mezi 4–5 groši, ale není jasné, ani kolik stál provaz a kolik svíce, ani zda vše kat nevyrobil sám. V případě svící šlo nejspíše o ty, kterými kat odsouzenci svítil v noci před popravou při rozjímání s knězem.^{13/} V roce 1549 dostal kolář Řehoř sedm grošů za kolo pro vpletení zločince, takže je pravděpodobné, že pro tento účel bylo kolo pořizováno nové.^{14/} Mimo to se již dochovaly jen záznamy o zakoupení motyky v roce 1542 a za rýč v roce 1554 za 4,5 groše.^{15/} Ty používal jak na zakopání pozůstatků popravených, tak k již zmíněnému úklidu. Byť pro 16. století doklad nemáme, město katů zřejmě pořizovalo i vozík či sánky na převoz odpadu, mršin a popravených. Při popravě v roce 1600 máme zmínku, že kat odvezl odsouzeného na káře.^{16/} Kati bývali často dobří ranhojiči, zde máme doklad k léčení mučených v roce 1558 a v roce 1574, kdy kat hojil mučenou ženu z Hranic.^{17/} Např. pro olomouckého kata Václava Šperlinga máme doklad z roku 1597, kdy bylo „*dáno katu olomouckému od hojení Adama, když ruku zlámal 7 hřiven*“.^{18/}

Kromě toho kat vykonával již zmíněné funkce pohodného a v 16. století máme prokázáno, že za každého zabitého psa dostal dva denáry. V nejstarším podrobném účtu z roku 1542 se poměrně pravidelně objevuje částka za nebo od „*bití psů*“, a to zpravidla v každém čtrnáctidenním termínu.^{19/} Pokud jde o samostatnou částku v této době, nejvyšší byla 26 denárů, tedy 13 psů, nejnižší osm denárů, tedy čtyři psi. Zajímavé totiž je, že množství zabitých psů stoupalo v 17. století k desítkám kusů, což byl

13/ OPPL, St. V.: *Z kroniky staroslavného města Fulneku působiště J. A. Komenského*, Fulnek 1928, s. 96. ŠTĚPÁN, Jan: *Jak kněží vyprovázeli zločince na popraviště v Lipníku nad Bečvou*. In: *Střední Morava* 46/2018, s. 27–35.

14/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7175.

15/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7174, 7180.

16/ MARADA, Miroslav: *Smolná kniha města Lipníka*. In: *Sborník Státního okresního archivu v Přerově*, 1994, s. 22.

17/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7183; INDRA, Bohumír – TUREK, Adolf: *Paměti drahotušských kronikářů 1571–1911*. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního* 55/1946, Olomouc 1947, s. 21. ŠTINDL, Martin: *Biřic, kat a ras ve vrchnostenských městech západní Moravy*. (*Příspěvek k sociálnímu postavení tzv. snížených profesí v raném novověku*). In: *Západní Morava* 23/2019, s. 22–23.

18/ ZAOP fond Velkostatek Úsov – Nové zámky, gruntovní kniha pro Zadní Újezd, sign. D 2-8, inv. č. 114, fol. 3r.

19/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7174, fol. 63r.v.

⊕ Kat přikládá do ohně při upálení (ZAOPo)

pro kata výborný přivýdělek, a vyvstává tím otázka, kde se tolik psů vzalo. Není zcela jasné, zda psy odchytil pouze ve městě (což je pravděpodobné), či na celém panství, a zda při této práci docházelo ke změnám. V městských účtech Oder z roku 1556 se objevuje částka 12 grošů za čištění od psů, 4 groše za zakopání psů a roku 1590 částka 3 groše za zakopání mrtvého psa.^{20/} Ve Fulneku to bylo v roce 1577 13 grošů za vybití psů, 4 groše za zakopání mrtvého psa a 4 groše vandrovního.^{21/} Výše těchto částek je oproti Lipníku rozdílná a lipenský kat psy jistě zakopával také, ovšem bez toho, že by mu to bylo proplaceno.

Na mistra popravčího přispívaly všechny vesnice, které patřily pod lipenské hrdelní právo, ale jejich počet se měnil. V každé vesnici se vybíralo podle počtu usedlých obyvatel a za každou takovou osobu se odvedly čtyři denáry. Zřejmě nejstarší doklad máme v soupisu usedlých na lipenském, hranickém a drahotušském panství z roku 1539, kde je na poslední straně hned dvojí soupis platu „svatodušních suchých dní“.^{22/} Roku 1542 je v lipenských účtech uvedena částka „suchých dní na mistra“ 4,5 kopy 18,5 groše, ovšem bez uvedení konkrétních vesnic. V roce 1557 se plat ze

20/ SOKA Nový Jičín, fond AM Odry, inv. č. 1796, fol. 53r, inv. č. 1797, fol. 25v.

21/ SOKA Nový Jičín, fond AM Fulnek, inv. č. 1796, fol.

22/ ZAOPo, fond VS Lipník, inv. č. 4002.

suchých dní odváděl z vesnic lipenského, veselíčského a laznického panství. V tomto roce byla částka vypočítána na 127 kop, pět grošů a tři denáry. Roku 1561 s úpravou v roce 1606 se k lipenskému hrdelnímu právu připojilo panství Malhotice, roku 1592 to byla vesnice Bezuchov.

V roce 1696 ale tyto částky již prakticky žádná vesnice neplatila, protože to bylo nad jejich síly, přičemž není známo, že by částky byly městu Lipníku někdy doplacený. V soupisu z roku 1710 jsou tak uvedeny následující lokality, které patřily k lipenskému hrdelnímu právu mimo lipenské panství: Kelč, Malhotice, Všechnovice, Rouské, Osíčko, Babice, Pavlovice, Hradčany, Oprostovice, Bezuchov, Turovice, Nahošovice, Šišma, Kladníky, Tučín, Želatovice, Símře, Podolí, Prusy, Žakovice, Libosváry, Sušice, Radslavice, Buk, Radvanice, Lazníky a Lazníčky, Veselíčko, Výkleky, Staměřice a Chýlec. Šlo tak o 31 vesnic z jiných panství a 21 z lipenského panství, dohromady 58 obcí.^{23/} Naopak byl tehdy plat suchých dnů zrušen a zaveden poněkud odlišný systém. Pokud se jednalo o zločince z lipenského panství, byla částka za výslechy, pobyt ve vězení a popravu hrazena z majetku zločince a zbytek doplacen z přebytku odvedených ročních daní. Stejně tak v letech 1712 a 1729 došlo k odlivu vesnic patřících pod jiná panství z původního systému hrdelního práva města Lipníka.

Neznámí kati

Prozatím nejstarší zmínky o lipenských katech máme z torzovitě dochované korespondence, a byť je neznáme jménem, přesto nám přesvědčivě prokazují existenci mistra popravčího jako městského zaměstnance. V roce 1499 došlo ke krádeži truhly na lipenské radnici. Tři zločinci Těsný, Brčan a Drábek se tehdy do radnice vloupali a kromě peněz vše vycházeli do městského příkopu. Postupně byli pochyťáni, včetně manželek některých z nich, a byli vsazeni do městské kázně. U Brčana a jeho ženy je jasně řečeno, že byli mučeni, a to příkládáním svící a tažením na skřipci, Brčan byl „*podruhé skrze popravného mistra*“ tázán.^{24/}

Z roku 1528 se nám dochovala zmínka o tom, že mistr popravčí z domu Jakuba Drahoráda odstranil oběšence, kterému vyčíslila městská rada celkové náklady na kata, pacholky a další na osm zlatých.^{25/} V roce 1529 Václav z Ludanic a na Chropyni napsal Lipenským, že jim děkuje za zapůjčení kata, „*mistra popravčího*“, do Rataj.^{26/} Již zde se objevuje jedna z formulí, která se používala při zapůjčení kata, a to, že si jej vyzvednou a vrátí beze škod. Z roku 1537 se dochovala žádost přerovských a hustopečských o zapůjčení „*mistra popravčího*“ k popravě, kteří také uvádí, že kata odvezou a v pořádku vrátí.^{27/} Z téhož roku pochází i žádost Půty z Ludanic

23/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7182, fol. 41v.

24/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, inv. č. 629. KRŠKA, Ivan: *K nejstaršímu dokumentu ze spisového materiálu archivu města Lipníka*. Lipenský kulturní kalendář listopad 1976, s. 7–10.

25/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7164, f. 20r.

26/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složka 1523–1529.

27/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složka 1536–1539.

o jeho zapůjčení na Rokytnici, který Lipenským psal, že se doslechl, „že byste mistra popravního v městě svém měli“. Jednoznačně se tedy v těchto případech hovoří o katu, který patřil městu, ale přesto není možné určit, zda se v daném období jednalo o stejnou osobu, nebo jich bylo více. Drobným, byť zajímavým dokladem k existenci kata v Lipníku je soupis o zapůjčení olomouckého kata do různých měst v 16. a 17. století. Podle něj byl do Lipníka zapůjčen kat v roce 1530 a 1534. Revers k uznání vyššího práva Lipníkem vůči Olomouci je z roku 1448.^{28/} To znamená, že nejméně mezi lety 1529 a 1537 měl Lipník dva rozdílné katy, stejně tak je ale možné, že mezi lety 1530–1534 měl opět vlastního kata.

V roce 1542 se v době kolem sv. Martina (11. listopad) dochoval v městských účtech zápis „od pohřbu prvního kata dáno katu“.^{29/} Jde samozřejmě jen o pořadí v danou chvíli, nikoliv o skutečného prvního kata v Lipníku. Každopádně vidíme, že již v této době byl pohřeb kata nečestnou záležitostí a kat byl pohřben opět nečistým člověkem – katem. Účty jsou naneštěstí poničeny, takže přesnou částku neznáme, ale toho roku zemřel také šerha, za kterého byly na pohřeb zaplaceny tři groše, a totéž lze očekávat u kata. Co se se starým katem stalo, nevíme, ale kolem svátku sv. Františka (4. říjen) je zapsán ještě poškozený zápis „wemu mistru“ (zřejmě nowemu), takže je pravděpodobné, že nový kat byl přijat ještě za života starého, což by mohlo ukazovat např. na nemoc. Z roku 1544 se dochoval opis naučení olomoucké městské rady k pacholeti, které zastřelilo svou macechu z návodu Kateřiny Skládané z Jezernice, která byla podle textu již v Lipníku popravena. V naučení se mluví o dvou dalších osobách, které zřejmě za navedením stály, ale není jasné, jak dopadly při výslechu.^{30/} O rok později psal Lipenským helfštýnský úředník Petr Janíkovský ohledně nějakého lotra zloděje, který se sice přiznal, ale má být znovu vyslechnut, a na konci dodává, aby „podle skutků svých konec vzal“, takže byl pravděpodobně brzy poté popraven.

Štencel

Působil před rokem 1547, není ale známo nic bližšího, než že z města odešel.^{31/} Snad mohl být nástupce kata zemřelého v roce 1542.

Jan

Z roku 1547 se dochovala žádost kroměřížského kata Jana o uprázdněné místo lipenského kata, a že se chce „zachovati tak k chudému jako i bohatému jakožto na mne záleží na mistra popravního“.^{32/} Podobná formulace se objevuje i v mladších reverzech, kterými se zavazovali kati k městu.

28/ SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouc (AMO) – zlomky registratur, kart. 160, inv. č. 4409; fond AMO – listiny, inv. č. 184.

29/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7174 z roku 1542, platy katu.

30/ Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond G 10, kn. č. 283, Zikmundkova kronika, fol. 98r,v.

31/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složky 1540–1548.

32/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složky 1540–1548.

© Poprava sv. Jakuba (ZAOPO)

Zajímavé je, že jde zároveň o jménem nejstaršího známého kroměřížského kata, ale také to, že žádost podával on sám, nikoliv prostřednictvím panského úředníka. Zřejmě také potřeboval svolení vrchnosti k odchodu, ale o tom můžeme bohužel jen spekulovat, další korespondence a účty z té doby se nedochovaly. Na listu se dokonce dochovala pečeť, která měla v tomto případě uzavírací funkci. Díky otištění do papíru k uzavření ale není příliš dobře čitelná. Jedná se o kruhovou pečeť o průměru 14 mm,

27

Dlubu svou rozkopuji pane pánovské panij milij wassiti ssezie
 i z dvanj i gineho wassého zabraho takot wassiti woiemie pge
 pgegi woznamij wassiti zic nme gt swarwa doypa zic
 byte wassit ne muelj mistra popravného naten gibe zic by
 se wad was muelj stenczel štmiti jak wassiti probno gestly
 noma gt zic byca ja w wassiti wad štmiti muelj. neb št dci
 kad zachowati tak štchide jako y befaté jako zic namne gale
 si na mistra popravného a potomto poslu wad wassiti gja
 sam zic lni wazite wad pariet daci milostivni. Štim
 wassiti waz daci pan bitoh z dvanj pgeisti i gine wassého dora
 Jan woznamij tu medielj pgeit Š m thomassem
 Letha 1547.

Jan mistra popravnij
 woznamij i.

⦿ Žádost kroměřížského kata Jana o místo po lipenském katu Štenclovi 1547 (SOKAP)

ve které je španělský štít, nad ním snad iniciály jména, první písmeno je nejspíše A. Ve štítě se nachází merka, která je vidět na přiloženém obrázku. V tomto případě je bohužel možné, že jde o pečeť pisaře, který list psal, a ne o kata.

Neznámý kat

V roce 1553 vydali olomoučtí měšťané naučení Lipenským strany jakéhosi nožiče Jana z Prahy.^{33/} Ten měl ve vězení „chtíc vězně vašeho strápeného mistru popravnímu mocí v těž kázni vzíti“. Byl označen jako „rušitel pokoje“ a mělo být k němu přikročeno právem útrpným – v obou případech tedy lipenským katem.

Janek

Z roku 1558 se v městských účtech objevuje hned několik dokladů přímo ke katům. Jednak je zde „lotr“ Janek kat, který hrozil Holešov-

33/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha právních naučení, inv. č. 40, fol. 55v.

ským a snad i Lipníku, že města spálí. Byla kvůli němu obesaána všechna města od Hlučina po Bílovec a dále kolem Uherského Brodu, Uherského Hradiště, Strážnice a Skalice. V tu dobu ale podle účtů v Lipníku popravoval olomoucký kat.^{34/} Co se tehdy skutečně stalo, je otázkou. Olomoucký kat totiž kolem 24. června dostal 64 grošů „*od pohřbívání kata a katovky, kteréž zbijíc kat i ušel pryč*“ a 22. července bylo již placeno „*novému jinému katu*“. Na konci července ovšem bylo zaplaceno deset grošů za hojení „*toho kataka zmučeného*“. V pátek po sv. Vavřinci bylo dáno poslu z Holešova „*o toho kataka, po kterém se psalo*“. Tyto dvě zmínky by se snad obě mohly vztahovat k zmíněnému katu Jankovi. V polovině srpna bylo dále zaplaceno 20 grošů za popravu, „*dáno od utracení jednoho katěte, kterýž vzal peníze od druhého kataka na pálení města*“, a dále 3 groše 6 denárů za jeho hojení.^{35/} Zde by mělo jít o dítě některého z katů (snad těch zabitých), které bylo popraveno a druhý kat byl nejspíše opět Janek.^{36/} V roce 1558 tedy v Lipníku působil kat Janek, zavražděný kat se ženou a snad jejich syn-katě, nově přijatý kat a ještě kat z Olomouce.

Neznámý kat †1560

Následující účty z roku 1560 ukazují, že ač byla situace v roce 1558 mezi lipenskými katy drastická, mohlo k ní dojít kdykoliv. Dne 9. února bylo totiž dáno katovce od pochování kata, kterého zabil nějaký jiný kat, 20 grošů. Kdy a jak k vraždě došlo, není známo, ale muselo to být někdy kolem Nového roku, protože již 10. ledna byla proplacena částka za víno utracené při jednání s posly z Hranic, kteří se měli přimluvit u Drahotušských o jejich popravního mistra. Jednání se zřejmě táhla, neboť teprve 23. února stojí v účtech částka za jednání se samotnými Drahotušskými. Není ale jasné, zda mělo jít o přijetí drahotušského kata, nebo byl vrahem lipenského kata on. Pravděpodobnější je zřejmě jeho přijetí, protože v dobových drahotušských kronikách se o této události nemluví, a pokud by byl vrahem, nejspíše by to kronikář zaznamenal, na rozdíl od odchodu kataka.^{37/} Každopádně je velmi pravděpodobné, že zavražděný kat je ten, který byl do Lipníka přijat po vraždě kataka z roku 1558.

Neznámý kat

Následující kat působil v Lipníku již nejspíše na konci února 1560, neboť mu bylo poprvé vyplaceno za vůz dřev na topení jako „*novotnému*“ a odstranění devíti kusů dobytka již 1. března. Hned 15. března mu bylo také vyplaceno za oběšení zločince. Je pravděpodobné, že se zde jednalo o kataka z Drahotuší, protože v účtu z 23. února se jednalo o „*mistra poprav-*

34/ Tímto katem mohl být buď Valten, nebo Grollaus. FIALA, Jiří: *Z historie katovského řemesla v Olomouci I. Olomoučtí kati a katovna*. In.: Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci 294/2007, s. 42.

35/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7183 z roku 1558.

36/ ŠTĚPÁN, Jan: Případy paličství v Lipníku nad Bečvou v letech 1509–1621, *Pomníki Dawnego Prawa* 63–64, 2024, s. 30.

37/ INDRA – TUREK: c. d. *Paměti*, s. 18.

ního o kteréž se s drahotušskými dotýče“. Zajímavé ale je, že 15. května poslali Lipenští ke svému pánu z Ludanic na Rokytnici posla kvůli jednání o mistra popravního a 24. května poslali poselství do Hranic „o kata“. Nedlouho poté 14. června byla vyplacena částka čtyři groše dvěma katům novotným. A aby situace nebyla jednoduchá, druhého srpna platilo město opět katu novotnému. To by ale znamenalo, že spolu se zavražděným katem se toho roku v Lipníku vystřídali nejméně čtyři kati. V roce 1562 se katu za roční službu a dřevo platilo 19,5 kopy 4,5 groše a tři denáry, snad se jednalo o posledního kata z roku 1560.

Jan katek

Kniha opisů právních naučení uvádí list z 19. července 1569, ve kterém Olomoučtí odpovídají na žádost Lipenských o Jana katka, který měl být přistižen při krádeži. Měl mít nějaké společníky a snad se něco ukradeného našlo i u něj. Měli ho nechat vyslechnout útrpným právem, ale protože krádež nebyla příliš velká, mohli ho nechat na ujištění vypovědět z města.^{38/} Další list v dochované korespondenci je z 25. října, mluví o katově společníku Dlouhánovi, který je ve vězení v Olomouci, a Lipenští měli poslat buď samotného kata na konfrontaci, nebo jeho výpověď proti Dlouhánovi. Olomoučané ale již v této fázi počítali s tím, že mohl být po smrti „*pak-li utracen a vyznavše na něho umřel*“.^{39/} Zločin kata Jana byl tedy nejspíše závažnější než původní předpoklad, a pokud již v srpnu nebyl popraven, je pravděpodobné, že k tomu došlo jen o něco později.

Neznámí kati

Z dalších let se bohužel dochovaly jen tři knihy městských účtů, které jména neuvádějí.^{40/} V roce 1570 se katu platilo 11,5 kopy 13,5 groše a roku 1586 18,5 kop 22 grošů 2 denáry. V roce 1574 byl v Hranicích popraven jakýsi zločinec a jeho tělo bylo vystaveno na kole. Tři ženy mu kvůli kouzlům uřezaly kus košile, všechny byly mučeny katem (nejspíše hranickým) a jedna z nich, jakási Písková, se pak léčila u lipenského kata.^{41/} Zde ještě zmiňme výslech Martina Němce, jeho ženy Mandy a Martina Polácha ve věci krádeže obecního obilí z roku 1588, který se dochoval v lipenské smolné knize zapsaný jako vyznání na mukách, a to samozřejmě bez kata nešlo.^{42/} Na konci roku 1591 psali Hraničtí Lipenským, že jim posílají kopy grošů pro kata, který popravoval v Hranicích, ale postesklí si, že katu řádně zaplatili, on jim na to nic neřekl a nyní dodatečně žádá další peníze.^{43/} V roce 1593 nacházíme v účtech záznam, kdy bylo na den Všech svatých vyplaceno 10 grošů služby „předěslému mistru“, zde tedy ke změně došlo.

38/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha právních naučení, inv. č. 40, fol. 49r.

39/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složka 1560-1569.

40/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7185-7188.

41/ INDRA – TUREK: c. d. *Paměti*, s. 21.

42/ MARADA: c. d. *Smolná*, s. 28.

43/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složka 1590-1599.

Kat Železný

Zprávu o katu jménem Železný máme z roku 1581. Nevíme ale, zda byl katem v Lipníku nad Bečvou, každopádně zde byl popraven. Podle listu z města Skalice na Slovensku z téhož roku se dočítáme o jakémsi šerhovi Jankovi, který byl vyslýchán ve Veselí nad Moravou, kde měl vypovědět, že spolu s katem Železným a dvěma šerhovkami, z nichž jedna se jmenovala Kuna, tvořili bandu, která povraždila mnoho lidí. Obě šerhovky byly zavřeny ve vězení ve Skalici s tím, že je šerha obvinil, že měly být velké čarodějnice. O katu Železném uvedli Lipenským, „*který u vás konec svůj vzal*“.^{44/}

Neznámý kat

V roce 1595 se v městských účtech objevuje částka za vyklizení záchoďů a „neřestí“ na radnici a faře, celkem za 1 kopy a 22 grošů. Tyto činnosti vykonával kat a byt je zde uvedeno jen mistru, muselo jít o kata, tedy mistra popravního.^{45/} V účtech za šatlavu z téhož roku je ještě uvedeno „*mistru od vyklizení černé a jiných dáno 1 ½ kopy 6 gr.*“, protože Černá bylo vězení, vyklízel toho roku místnosti šatlavy v Lipníku. Pokud bylo v roce 1593 uvedeno, že se doplácela služba minulému katu, pak snad působil od roku 1593. K němu by se také vztahoval záznam z roku 1594 z lipenské smolné knihy o mučení Janka a Crhy v roce 1594, kde je výslovně uvedeno, že je mučil mistr popravní.^{46/} Snad se k němu vztahuje také žádost z počátku roku 1597 Jana Podstatského z Prusinovic, aby Lipenští zapůjčili kata do Starého Jičína k ztrestání nějaké ženštiny.^{47/}

Jeřábek

Z roku 1601 pochází účet v pátek po neděli reminiscere mistru Jeřábkovi za poslední týden služby.^{48/} Poté v pátek po neděli Družebné novému mistru. Na začátku účtů ale stojí na den sv. Jiljí Jeřábkovi za tři týdny a téhož dne „*novotnému mistru*“. Pokud by Jeřábek jako kat fungoval v Lipníku již v roce 1600, pak mu lze podle lipenské smolné knihy připisat nejméně šest zde uvedených poprav.^{49/}

Lipník nad Bečvou má to štěstí, že se k jeho dějinám pro starší období dochovalo poměrně velké množství písemných pramenů. Pokud totiž srovnáme okolní lokality s hrdelním právem, pak pro Drahotuše, Hraniče, Kojetín a Tovačov máme nejstarší účetní knihy, ale také většinu korespondence, doloženy až nejdříve v 17. století, a to ještě zlomkovitě. Města Potštát a Přerov mají díky požárům tuto agendu bohužel ještě mladší.

44/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složka 1580–1589.

45/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7189, na opravu rathauzu, na opravu fary, na opravu šatlavy.

46/ MARADA: c. d., *Smolná*, s. 27.

47/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kart. č. 22, složka 1590–1599.

48/ SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů inv. č. 7191, konec katovských účtů.

49/ MARADA: c. d., *Smolná*, s. 28–32.

4. *Žádost a opatrný prozatek mojí milosti prozal bývá mram abaj
 se k dovozu milosti a zdravení bývá s prozatek
 odpovídi bývá se mi na pšane me vlati že myštra poppa
 včasno bývá v časopisim pna zadojt miu prozatek / bývá
 namu včasno die bývá a prozatek se se maku toho vnd
 odpovídi bývá v časopisim že včasno bývá v časopisim
 včasno a omi včasno pna se se pna pna bývá se
 bývá navrátaj a pšane bývá v časopisim že to pro mram
 milosti bývá v časopisim bývá v časopisim bývá v časopisim
 pna v časopisim bývá v časopisim bývá v časopisim*

*Václav z Ludanic
 a na Chropyni v d.
 1529*

⊙ Žádost Václava z Ludanic o zapůjčení kata na Chropyni 1529 (SOKA Přerov)

O to cennější jsou lipenské účty a korespondence, které sahají zlomkovitě do první poloviny 16. století a nabízejí velké množství informací o faktickém výkonu hrdelního práva na severní Moravě i pro toto období. Lipník nad Bečvou byl navíc vyšším právem pro okolní panství a zároveň zapůjčoval vlastního kata do lokalit na poměrně velké části severní Moravy. Podařilo se prokázat, že město mělo vlastního kata již před rozhodnutím olomouckého sněmu v roce 1542 o částkách za zapůjčování katů z královských měst, a také jej již před tímto datem zapůjčovalo jinam. Většina dosavadní literatury také lipenské katy ze 16. století nezmiňovala navzdory tomu, že se zmínek pro toto období podařilo dohledat poměrně hodně.

Miroslav Marada

Lipnická léta amerického rabína Emanuela Schreiberera

V 31. ročníku archivního sborníku jsme věnovali pozornost osobnosti rabína Josefa Levi Schreiberera,^{1/} původem uherského izraelity, který přišel do Lipníka nad Bečvou v roce 1764, oženil se zde a po patnácti letech výkonu povolání soukromého učitele ve zdejší židovské obci přijal místo rabína židovské komunity na brněnském předměstí Křenová a od roku 1795 až do své smrti v roce 1825 působil jako rabín židovské obce v Lomnici u Tišnova. Od Josefa Leviho se odvíjí historie lipnického rodu Schreiberů, která se uzavřela až odchodem Emila Schreiberera, zakladatele továrny na výrobu umělé pryskyřice, a jeho syna Jiřího, přeživších holocaust, z města po druhé světové válce. V tomto příspěvku bychom rádi doplnili několik poznatků k životopisu Emanuela Schreiberera, pravnuka Josefa Leviho, který se stal uznávaným rabínem, energickým stoupencem reformního judaismu ve Spojených státech amerických, v nichž prožil podstatnou část svého života.

Začněme krátkým genealogickým exkursem. Pokračovatelem lipnické rodové linie se stal Levi,^{2/} prvorozený syn z druhého manželství Josefa Levi Schreiberera, narozený 18. ledna 1785, nejspíše na již zmíněném brněnském předměstí Křenová. Jako jediný z mužských potomků se ještě za otcova života vrátil natrvalo do Lipníka, neboť jako syn zdejšího familianta měl reálnou šanci získat uvolněné familiantské místo a oženit se. Ve městě také žili příbuzní z matčiny strany a v roce 1808 se do Lipníka provdala za Isaka Taubera jeho sestra Libuscha (Elisabeth).^{3/} Rodinné místo získal Levi v roce 1811 po zemřelém Alexandru Müllerovi^{4/} a 5. března 1812 se oženil s Karolinou (Cheilou) Weissovou,^{5/} pocházející rovněž z Lipníka. Manželé bydleli v domě č. XVI v židovské obci, v němž Weissovi

1/ MARADA, M.: *Čtyři etapy v životě rabína Josefa Levi Schreiberera*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 31 (2023), s. 119–124.

2/ V archivních pramenech obvykle jako Löwy nebo Lewy.

3/ Základní genealogické údaje zde uvedených osob jsou obsaženy v rodných, oddacích a úmrtních matrikách pro židovskou náboženskou obec v Lipníku nad Bečvou, uložených v Národním archivu v Praze, fond Matriky židovských náboženských obcí v českých zemích, inv. č. 1042–1050, dostupné online na <https://vademecum.nacr.cz/vademecum/>

4/ ZA v Opavě – pob. Olomouc, Vs Lipník, karton 512.

5/ V pramenech variantně výskyt jména Cheile, Klara, Karolina, příjmení Weiss i Weis.

⦿ Emanuel Schreiber (foto Jewish Museum of the American West)

vlastnili byt. Na svět přivedli šest synů: Herrmanna (Herschla), Michaela, Eduarda (Eliase), Josefa, Markuse (Mordechaie) a Wolfa. Levi Schreiber zajišťoval obživu své rodiny jako učitel náboženství a příležitostný drobný obchodník. Po jistou dobu též zastával funkci kantora v lipnické synagoze a v roce 1825 se neúspěšně ucházel o místo rabína v Lomnici, uvolněné úmrtím jeho otce Josefa Leviho.^{6/} Zemřel 6. dubna 1864 a Karolina jej na věčnost následovala 11. července 1865.

Ze synů Leviho a Karoliny Schreiberových věnujeme v souvislosti s tématem příspěvku pozornost prvorozenému Herrmannovi. Dle matričních záznamů se narodil 7. května 1813 a v roce 1850^{7/} se oženil se Salí Tauberovou, dcerou Emanuela Taubera z Lipníka. Z manželství se narodil 13. prosince 1852 syn Emanuel a později se rodina rozrostla o dcery Kati a Augustu. Průběh životní dráhy Herrmanna Schreibera se jen málo lišil od běhu života jeho otce Leviho. I on je v pramenech uváděn jako „heb-

6/ Marada, c. d., s. 123.

7/ Povolení k uzavření sňatku vydáno 17. října 1850.

räischer Privatlehrer“ a stejně jako otec žil s rodinou ve skromných sociálních poměrech. Chatrné zdraví mu zkrátilo věk na pouhých 47 let. Zemřel 29. září 1860, tedy ještě za života obou rodičů. Salí, která provozovala drobný obchod, svého manžela přečkala o 36 roků.

Jediný syn Herrmanna a Salí, Emanuel, domácí zvaný Mundy, prožil dětství a mladistvá léta v Lipníku v domě č. XXX, v němž měli byt jeho rodiče a který se nacházel v dnešní Pernštejnské ulici, a u prarodičů v domě č. XVI, který stával na severním konci dnešní Staré ulice. V židovské obci začal také navštěvovat dvoutřídní obecnou školu s německým vyučovacím jazykem, přičemž v každé třídě probíhala společná výuka žáků několika postupných ročníků. Dle záznamu ve školní matrice^{8/} byl přijat do první třídy již 1. května 1857, tedy ještě ani ne pětiletý. Snad proto, aby byl formálně dodržen stanovený věk šesti let zahájení školní docházky, je v zápisu uveden rok narození 1851 bez bližšího data.^{9/} Zda školu skutečně již od tak útlého věku soustavně navštěvoval z matriky nelze spolehlivě zjistit, jeho prospěch v první třídě byl ale velmi dobrý. Ke dni 14. dubna 1860 postoupil do druhé třídy, v níž jeho docházka trpěla značnou absencí^{10/} a klasifikace zcela chybí. O jeho výuku v náboženských věcech se podstatnou měrou zasloužili jeho otec a dědeček, jak je zřejmé z dedikace v jedné ze Schreiberových pozdějších tištěných prací, kteří oba byli v židovském Lipníku uznávanými vzdělanci. Návštěvu obecné školy Emanuel ukončil, jak lze vyvodit z údajů školní matriky, patrně v roce 1864. Nad průběhem jeho dalšího vzdělávání se vznáší určitý otazník. V jednom z jeho prvních publikovaných životopisů, otištěném v roce 1903 v *The American Jewish Year Book* 5664,^{11/} se uvádí studium na gymnáziu v Kroměříži a tento údaj se opakuje i v dalších později vydaných biografických slovnících. V 60. letech 19. století by přicházelo v úvahu jediné kroměřížské piaristické gymnázium, které skutečně navštěvovala řada židovských studentů především z oblasti střední Moravy, o nichž pojednává i článek historika kroměřížského muzea Josefa Svátka, otištěný v roce 1987 v muzejním zpravodaji.^{12/} V něm ale není jméno Emanuela Schreibera zmíněno a nepodařilo se je objevit ani v třídních katalozích školy, obsahujících záznamy o žácích denního studia i o privatistech, ani v seznamech maturantů.^{13/} Nicméně v záznamu o vydání cestovního dokladu Okresním hejtmánstvím v Hranicích v listopadu 1869 je u Schreiberova jména uvedeno povolání student.^{14/} Bylo tedy studium gymnázia v Kroměříži v jeho živo-

8/ SOKA Přerov, fond Obecná škola Lipník nad Bečvou – židovská obec, inv. č. 69.

9/ Rok narození 1851 je uveden rovněž ve sčítacím operátu z roku 1857.

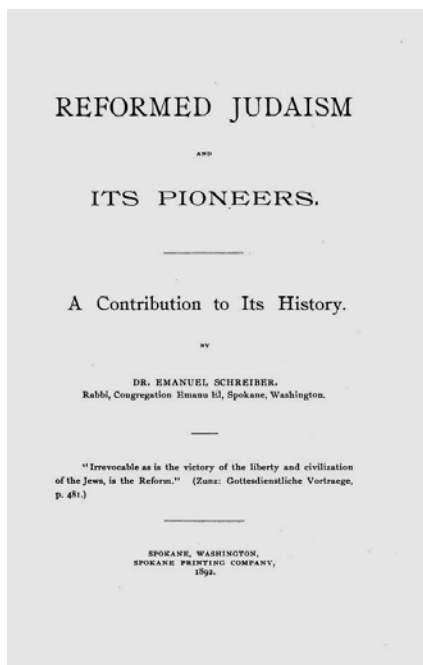
10/ SOKA Přerov, fond Obecná škola Lipník nad Bečvou – židovská obec, inv. č. 70.

11/ *The American Jewish Year Book* 5664. – Philadelphia, The Jewish Publication Society of America 1903, s. 96–97.

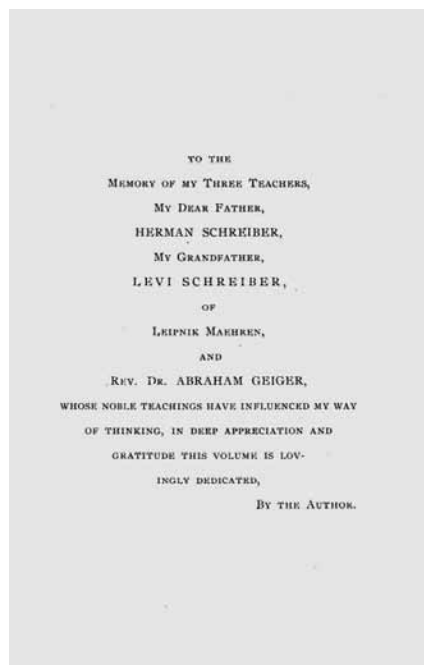
12/ SVÁTEK, Josef: *Židovští žáci na piaristickém gymnáziu v Kroměříži*. Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1987/1, s. 23–31.

13/ SOKA Kroměříž, fond Piaristické gymnázium Kroměříž, inv. č. 38–46 (třídní katalogy pro školní roky 1862/63 – 1872/73, inv. č. 47, 48 (seznam maturantů za období 1854 až 1871).

14/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 66.

🕒 Titulní list díla *Reformed Judaism and its pioneers*

🕒 Dedikace z díla *Reformed Judaism and its pioneers*

tě jen krátkou epizodou? Lokální úřední prameny jednoznačnou odpověď na tuto otázku nedávají. Avšak v publikovaných biografích se také zmiňuje Schreiberovo studium na lipnické ješivě u rabína Mosese Löba Blocha, který byl od roku 1856 do roku 1877, kdy se stal ředitelem rabínského semináře v Budapešti, poslední hlavou této tradiční židovské vzdělávací instituce. Návštěva přísně ortodoxní ješivy a současné studium na vzdáleném gymnáziu příliš nesouzní.

Vystavení cestovního pasu v roce 1869, platného pouze pro státy rakousko-uherské monarchie, naznačuje dobu Schreiberova odchodu z rodného Lipníka. Další průběh jeho života se nachází již mimo záběr regionálních zdrojů, je však zachycen heslovitě a s určitými drobnými odlišnostmi ve vícero biografických slovnících a encyklopediích. Schreiberovo jméno se již za života svého nositele stalo encyklopedickým heslem. V roce 1905 přináší jeho životopis v XI. dílu dvanáctisvazková *The Jewish Encyclopedia*, jejímž editorem byl v New Yorku žijící hranický rodák Isidore Singer^{15/} a o dvě desetiletí později pátý díl Winingerovy *Große Jüdische National-*

15/ *The Jewish Encyclopedia*. Volume XI: Samson – Talmid Hakam, New York and London, Funk and Wagnals Company 1905, s. 110 (autorem hesla je Frederick T. Haneman, M.D., Brooklyn).

-Biographie.^{16/} Z novějších prací zmiňme alespoň biografický slovník rabínů z německých, českých a polských zemí editorů M. Brockeho a J. Carlebacha, kde je uvedena i podrobná bibliografie Schreiberových spisů.^{17/} Jeho půlstoleté působení v USA dostatečně podrobně mapují ve své studii autoři William M. Kramer a Reva Klar.^{18/} Kratičkový životopis je otištěn i v českém jazyce v prosincovém čísle věstníku židovských obcí v České republice Roš chodeš z roku 2017, u příležitosti 165. výročí Schreiberova narození.

S odkazem na výše uvedené zdroje zmíníme na závěr jen několik podstatných událostí ve Schreiberově životopisu po odchodu z Lipníka. Po krátkém studiu na ješivě Ezriela Hildesheimera, významné osobnosti německé neoortodoxie, v Eisenstadtu, odchází počátkem 70. let do Berlína, kde studuje na univerzitě a od roku 1872 navštěvuje i právě založenou Hochschule für die Wissenschaft des Judentums. Zde se pod vlivem zakladatele školy Abrahama Geigera stává z dosud ortodoxně vzdělaného a vychovaného mladíka horlivý stoupenec reformního judaismu a zde také získává rabínský diplom. Jeho sekulární vzdělání je završeno v roce 1873 udělením doktorátu filosofie na univerzitě v Heildelbergu. Ve druhé polovině 70. let zastává místo kazatele nebo rabína v několika německých městech a vydává několik reformně zaměřených teologických spisů. Opor ortodoxních kruhů proti zavádění reformního kultu se stal jedním z momentů, který jej v roce 1881 přiměl k emigraci do USA. V Americe prožil 50 let úspěšného profesního i osobního života, působil jako rabín v různých státech unie, mj. se stal v letech 1885–1889 prvním reformním rabínem v Los Angeles. Po příchodu do země si velmi rychle osvojil angličtinu a jako brilantní kazatel dokázal věřící přivést do synagog. Velmi brzy začal v tomto jazyce také vydávat svá díla. V Americe se rovněž oženil a stal se otcem jediné dcery. Jeho posledním rabínským působištěm se stalo Chicago. Na sklonku života se usadil v Los Angeles, kde také 18. března 1932 zemřel. O stopě, kterou v amerických židovských dějinách zanechal, svědčí nedávný reprint (2009–2022) jeho nejvýznamnějších spisů.

16/ *Große Jüdische National-Biographie, mit mehr als 10.000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder.* Fünfter Band: Pereira – Steinhaus. – Cernăuți, Buchdruckerei „Arta“ (1931), s. 463.

17/ BROCKE, M. – CARLEBACH, J. (eds.): *Biographisches Handbuch der Rabbiner.* Teil 1: Die Rabbiner der Emanzipationszeit in den deutschen, böhmischen und großpolnischen Ländern 1781–1871, Band 2: Kaempf – Zuckermann. K. G. Saur, München 2004, s. 554–555.

18/ KRAMER, William M. – KLAR, Reva: *Emanuel Schreiber: Los Angeles' first reform rabbi, 1885–1889.* In: *Western States Jewish Historical Quarterly*, 1977, Vol. 9, No 4, s. 354–370; Vol. 10, No 1, s. 38–55.

Bibliografie spisů E. Schreibera:

- Die Zukunft des Judenthums. Sein Beruf in der Geschichte der Menschheit. Berlin 1873;
- Die irdische Majestät gleicht der himmlischen (Talmud Berachot, Fol. 58). Elbing 1876 (reprint 2019);
- Der fortschreitende Rabbinismus! Zum 25jährigen Landrabbiner-Jubiläum des Herrn Landrabbiner Dr. Lazarus Adler in Cassel, 20. Mai 1877. Königsberg (1877);
- Die Sociale Stellung der Juden. Offenes Sendschreiben an Herrn Dr. Maass – Breslau. Königsberg 1877;
- Die Principien des Judenthums verglichen mit denen des Christenthums zur Abwehr der neuesten judenfeindlichen Angriffe. Leipzig 1877;
- Mendelssohns Verdienste für das Judenthum. Leipzig 1878;
- Abraham Geiger als Reformator des Judenthums. Leipzig 1878; (reprint 2012);
- Die jüdische Gemeinde Bonn. Festschrift zur Einweihung ihrer neuen Synagoge am 31. Januar 1879. Bonn 1879;
- Moses Mendelssohn und seine Verdienste um das Judenthum. Bonn 1879;
- Die Selbstkritik der Juden. Berlin 1880¹, Leipzig² 1890, (reprint 2018);
- Die jüdischen Speisegesetze. Loebau (1880, vyd. pod pseud. Theologus);
- Erzählungen der Heiligen Schrift für Israeliten. Leipzig⁴ 1880 (4. přepac. vyd. od E. Sch.);
- Moses Mendelssohn ´s Verdienste um die deutsche Nation. Zürich 1880;
- Die religiöse Zustand im deutschen Israel und die Judenfrage! Köln 1881
- Der Talmud vom Standpunkte des modernen Judenthums. Berlin 1881 (reprint 2018);
- Grätz ´s Geschichtsbauerei. Berlin 1881;
- The Talmud. A Series of (4) Lectures. Denver 1884;
- Abraham Geiger, the Greatest Reform-Rabbi of the Nineteenth Century. Spokane 1892 (reprint 2022);
- Reformed Judaism and Its Pioneers. A contribution to Its History. Spokane 1892 (reprint 2022);
- Historians of Judaism in the Nineteenth Century. Chicago 1894 (reprint 2009);
- The Bible in the Light of Science. Pittsburg, 1897;
- Sikkaron Moshe. Rabbi Moses Bloch. Toledo Oh.,1900 (reprint 2016);
- The Jew in Medicine. Chicago 1906;
- Patriotism of the Jew from Biblical Times to World War. Chicago 1926.

Jiří Lapáček

Bartoš Vlček **1897–1926.** **Itálie v hlavě a v srdci**

Ve východní části náměstí T. G. Masaryka v Lipníku nad Bečvou při vyústění ulice 28. října stojí dům čp. 17, v jehož podloubí se skrývá pamětní deska, která připomíná pobyt Bartoše Vlčka. Ten se narodil 22. října 1897 v Růždce u Vsetína jako jedno ze šesti dětí krejčího Františka Bartoše a jeho manželky Anny, rozené Kozákové z Brňova.^{1/} V letech 1903–1905 chodil do obecné školy v Bynině, další tři roky v Brňově. Následující roky 1908–1912 navštěvoval nižší gymnázium ve Valašském Meziříčí. Pak získal roční stipendium Matice cyrilometodějské ke studiu na církevním Soukromém českém ústavu ku vzdělání učitelů v Praze-Bubenči. V letech 1912–1916 navštěvoval tento ústav, ale od listopadu 1914 pokračoval ve studiu jako privatista. Na podzim 1915 se ústav přestěhoval do nově získaného objektu ve Svatém Janu Pod Skalou jako Řádový mužský ústav učitelský Svatý Jan pod Skalou. Zkoušku dospělosti složil Vlček 12. října 1915, vysvědčení učitelské dospělosti mu zde bylo vystaveno 12. října 1915 s platností od 1. července 1916. Ihned narukoval a po dobu války sloužil na italské frontě.^{2/}

Po skončení války své učitelské působení zahájil Bartoš Vlček jako zá-
tímní učitel na Veřejné pětileté škole chlapecké v Lipníku od 15. září
1919.^{3/} Vysvědčení učitelské způsobilosti pro školy obecné získal v Brně
27. listopadu 1920, se zpětnou platností od listopadu 1918. Definitivním
učitelem bez určení místa se stal od 1. října 1921. Na konci téhož měsíce
ale nastoupil v důsledku mobilizace vojenskou službu, pobýval ve Velké
Sevljuši jako poručík u pěšího pluku č. 45 dislokovaného v Chustu (dnes
Ukrajina). Po měsíci se vrátil opět k učitelské službě. Vysvědčení učitelské
způsobilosti pro měšťanské školy získal v Příboře 29. dubna 1923. Na zá-
kladě toho byl ustaven zá-
tímním odborným učitelem na dívčí měšťan-
ské škole od 1. září 1923, definitivním odborným učitelem tamtéž pak
od 1. října následujícího roku.^{4/}

1/ Zemský archiv v Opavě, fond Sbirka matrika Severomoravského kraje, N_I-N_in-
v_c_13855_sig_Vs_VIII_3_1863-1919_Brnov_Bystricka_Mala_Bystrice_Mala_Lhota_
Ruzdka_042.

2/ SOKA Přerov, fond Okresní školní výbor Hranice, inv. č. 156, kart. č. 70 (osobní spis).

3/ SOKA Přerov, fond Národní škola Lipník nad Bečvou, inv. č. 2 (kronika).

4/ SOKA Přerov, fond Okresní školní výbor Hranice, inv. č. 156, kart. č. 70 (osobní spis).
Tamtéž, fond Měšťanská škola dívčí Lipník nad Bečvou, inv. č. 217, kart. č. 1 (Zápisy o po-
radách učitelských sborů dívčí měšťanské školy a spojených škol).

1	1877	157	Barbolynej Metodyj	1	1	Košiansky rodem Martin Hlavica, domkari z Jablunky	rodem Jan Bechár, xevník z Veselé	nov. 29/5 1861
11.	1877	157	Barbolynej Metodyj	1	1	Klíček František, kováč z Rousítky, syn Jozefa Vlčkov domkari z Velké Bystřice a jeho manželky Terézy nízký roven jeho kováč toň, poslaný do Písnova	Anna, dcera Jozefa Konarka, manžel Karie na Malé Bystřici a jeho manželky Márie riamir, rodem Stepan Soltes kovač v Písnove	nov. 29/5 1861
12.	1877	157	Barbolynej Metodyj	1	1	Klíček František, kováč z Rousítky, syn Jozefa Vlčkov domkari z Velké Bystřice a jeho manželky Terézy nízký roven jeho kováč toň, poslaný do Písnova	Anna, dcera Jozefa Konarka, manžel Karie na Malé Bystřici a jeho manželky Márie riamir, rodem Stepan Soltes kovač v Písnove	nov. 29/5 1861
			Bratislava	6	6	10	10	4
								Václav Dostál Fouvar

- 📍 Matrika narozených, Zemský archiv v Opavě, Sběrka matrik
- 📍 Jihovýchodní část náměstí v Lipníku nad Bečvou, dům rodiny Vlčkovy 2. zprava, 1931. SOKA Přerov

Po příchodu do Lipníka bydlel v Losertově ulici čp. 69. Na začátku roku 1921 vystoupil z římskokatolické církve.^{5/} Dne 2. srpna 1921 se uskutečnil na Okresním úřadu v Přerově civilní sňatek Bartoše Vlčka s Helenou Tiezovou, se kterou se seznámil prostřednictvím jejího bratra Antonína, který byl vášnivým divadelním ochotníkem. Helena se narodila 1. října 1898 v Přerově, kde měl její otec Antonín Tieze zlatnickou a hodinářskou dílnu, ale již roku 1903 se rodina přestěhovala do Lipníka do domu čp. 17

5/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 773, kart. č. 113. Manželka jej následovala v r. 1922. Tamtéž inv. č. 773, kart. č. 116.

6/ Maturitní fotografie B. Vlčka, 1915. SOKA Přerov

na náměstí. Manželům Bartošovým se narodily dvě děti, Helena (1922) a Jiří (1924).^{6/}

Maloměsto v něm vyvolávalo vzdor, jak to zachytil ve fejetonu Anonymní dopis z roku 1923: „Šlo o to vybojovat trochu volného vzduchu pro život v tomto městě, kde se vše najednou začalo dusit spolkařením, osobními

6/ Zemský archiv v Opavě, fond Sbirka matrika Severomoravského kraje, 012 O_inv_c_10126_sig_CV_XVII_2_1919-1927_Přerov_cely_okres_018. SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, sčítací operáty 1921. Tamtéž, fond Sbirka evidence obyvatel okresu Přerov.

⊙ B. Vlček u strojní pušky, stojící vpravo, 1918. SOKA Přerov

půtkami a tupou nevzdělaností té takzvané smetánky společnosti. Šlo o více: šlo o svobodu slova, a svobodu projevu, zvláště veřejného, o svobodu činu.“^{7/}

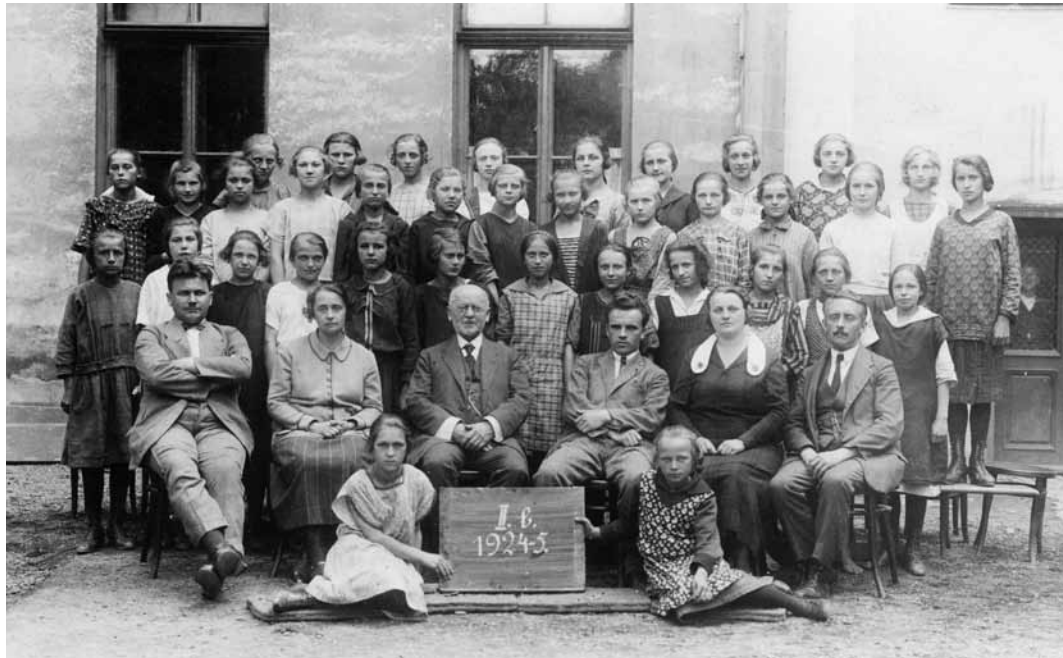
Již v mládí začal být literárně činný a v letech 1919–1925 patřil k nejaktivnějším dopisovatelům řady novin a časopisů. V přerovských novinách *Obzor* publikoval prózu, poezii, kritické stati i překlady děl italských básníků, později vedl literární hlídku novin. Zároveň navázal kontakty s literáty Jiřím Mahenem, Lvem Blatným, Konstantinem Bieblem, Jiřím Wolkerem, Františkem Götzem, Janem Čarkem, Čeňkem Jeřábkem, Arne Novákem a dalšími výraznými uměleckými osobnostmi. Z jeho iniciativy za spolupůsobení Čeňka Jeřábka a Františka Götze vznikla Literární skupina, sdružující mladší literáty, vymezující se vůči členům konzervativního Kola moravských spisovatelů. Spolu se Lvem Blatným byl také redaktorem literárního měsíčníku *Host*, jehož první dva ročníky vycházely v letech 1921–1922 v Přerově.^{8/} Dopisoval si se Šaldou, blízcí mu byli va-lašští autoři Miloš Jírko a František Horečka.

Postupně publikoval básnické sbírky *Slavnosti večerní* (1920/1921), *Vzpoua samoty* (1923) a *Milenci* (1924), soubor próz s názvem *Marný zápas* (1925). Posmrtně vyšla sbírka lyrických básní *Jenom srdce* (1926). Vlčkův dramatický pokus *Učeň* z roku 1924 byl proveden na pražské vi-nohradské scéně.^{9/}

7/ Anonymní dopis. *Moravskoslezský deník*, 8. 3. 1923, s. 1–2.

8/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, sign. 40628/N/1921, 614/N/1924.

9/ Bartoš Vlček. *Touha po životě. Výbor z díla*. Ostrava 1979. Kühndel, Jan: *Listy Jiřího Wolkeru Bartoši Vlčkovi*. In: *Host do domu*. Praha 1966, č. 11, s. 53–58.

⊕ Skupinová fotografie žaček a učitelského sboru měšťanské školy dívčí, II. b, šk. r. 1924/1925, B. Vlček 3. zprava v 2. řadě. SOKA Přerov

Bartoš Vlček v první světové válce

Vlček byl odveden v Kroměříži a dne 15. října 1915 nastoupil jako jednoroční dobrovolník u pěšího pluku č. 3 v Brně. Dne 6. dubna 1916 byl přeložen k pěšímu pluku č. 57 v Přerově, odtud odjel hned do pole. Došel se na italskou frontu, na její korutanský úsek, táhnoucí se od Monte Antola / Steinkarspitze (2 524 m n. m.) po vrcholcích Východních Alp (Dolomity, Gaitalské a Karnské Alpy) jihovýchodním směrem až po horu Krn (2 244 m n. m.), dnes ve Slovinsku. Panovaly zde mimořádně těžké klimatické podmínky, nicméně bojové akce zde probíhaly sporadicky.

Dne 6. července 1916 byl Vlček zraněn střepinou granátu v levé části obličeje, pobýval v nemocnici v Celovci / Klagenfurtu, Českých Budějovicích, Ivančicích u Brna a nakonec v Brně. Dne 11. června 1917 byl odveden znovu k náhradnímu praporu pěšího pluku č. 3 v Brně, koncem září zahájil důstojnický kurs ve Vídni, který ukončil na začátku následujícího roku. U strojních pušek pěšího pluku č. 3 setrval až do začátku března 1918 a tehdy po absolvování důstojnického kursu strojních pušek v Kengermezö v Maďarsku v hodnosti praporčíka odjel na italskou frontu, tentokrát na její úsek podél řeky Soči / Isonzo.^{10/}

Tady jej zastihl konec války. V noci ze 4. na 5. listopadu 1918 nocovali na rozbitém nádraží u Palmanovy. Zkřehlí zimou a hladem vstávali

10/ SOKA Přerov, fond Okresní školní výbor Hranice, inv. č. 156, kart. č. 70 (osobní spis).

a chystali se k odchodu dále ke Gorici, když přišel rozkaz: praporčík Vlček a poručík Šimeček, každý s deseti muži, zůstanou jakožto stráž na demarkační čáře, a sice na uzlech po obou stranách nádraží až do večera, kdy oklikou kolem Palmanovy dorazí k jednotce, která na ně bude čekat. Ačkoliv byli parlamentárníky s bílým praporem a beze zbraní, Italové na to málo dbali. Stali se válečnými zajatci. Nocovali v Morteglianu, druhý den v poledne vyrazili a zastavili se až kus za Tagliamentem, v Conneglianu, po dvacetihodinovém pochodu. Sedmého listopadu nocovali na Piavě, kterou den nato překročili (u Ponte di Piave) a příští noc zůstali táborem v St. Pietro, půldruhé hodiny od Trevisa. To už jich nebylo dvacet, ale několik set, celá „trénkolona“ 40. dělostřelecké divize (rakouské). V St. Pietro zůstali řadu dnů. A tam se jim poprvé dostaly do rukou italské noviny *Giornale d' Italia*, prostřednictvím jednoho italského důstojníka, který je provázel. Dal si je zavolat, zemdlené a vyhladovělé, s napučenými chodidly – a když přišli, začal do nich bušit rychlými útoky své řeči, které jen zčásti rozuměli. Ukazoval jim noviny, napřed tam, kde vítězná italská armáda pobrala přes 300 000 zajatců, tolik a tolik generálů, nepočítaje válečný materiál. To vše vykládal, jakoby to byli Italové, kteří ukončili a vyhráli válku. A když noviny obrátil, ukázal na jinou stránku: *Restituzione della repubblica ceceo-slovacca*. V zajetí již tušili mnohé, ale teprve toho dne 8. listopadu se dověděli černé na bílém, že vznikla republika, a to bez prolití krve, z vůle a souhlasu celého národa. Vlček později napsal: „*A když jsem se důstojníka zeptal, ví-li, kde je Československo, řekl: „Vicino a Trieste, blízko Terstu.“* Možná si myslel, že jde o území, které není větší než San Marino nebo Monaco.^{11/}

Na úpatí kopce Monte Cassino se stejnojmenným klášterem byl zařízen zajatecký tábor, do něž přišlo 14. listopadu 1918 asi 600 rakouských důstojníků, mezi nimi též Vlček s celou řadou Čechů, které spojila společná trýzeň už v Trevisu. Popsal jej těmito slovy: „*Šedivý, kamenitý kopec. Šedivé, střízlivé stráně. Hřebeny horské na východě ostře se zařezávají v obzor. Holé hřebeny, jako jsou holé stráně, jen tu a tam oliva, pinie a spousta kaktusů. Dnes jsou v bývalém zajateckém táboře kasárna karabiníků. Zase jako tehdy tam denně na dvoukolových vozících mezci dovážejí z Cassina chleba, fazole, zeleninu, sůl, kávu, rýži a makarony. Zase se tam dnes žije tvrdým kasárenským životem. Toto místo je už prokleté, jak se zdá. Střízlivost usedla na krajinu a zaplavila duši. A o tomhle jsem psal kdysi svou povídku „Závist“?^{12/}*

V prosinci 1918 vznikl u severoitalského městečka Busto Arsizio Československý soustředovací tábor (Campo Concentramento Czechoslovacco), kde započalo sestavování tak zvané „druhé“ armády složené ze zajatců pocházejících z českých zemí a Slovenska. Velitelství domobrany v Itálii mělo sídlo v Gallarate, později bylo přeneseno do Varese. Bartoš Vlček složil 20. února 1919 jako provizorní podporučík slavnostní přísahu příslušníka Československé domobrany v Badia di Sulmona a již 22. úno-

11/ VLČEK, Bartoš: *Listopadová vzpomínka*. Obzor, 6. 11. 1921.

12/ VLČEK, Bartoš: *Čtvrtý dopis z cest*. Arcisate, 28. 7. Obzor, 5. 8. 1923.

Zwei slavische Dichter als Gäste eines italienischen Kollegen im Seebade Falconara bei Ancona. Links der tschechische Dichter B. Vlček, in der Mitte der kroatische Dramatiker M. Begović, rechts der italienische Novellist M. Puccini.

- ❶ Dva slovanští básníci jako hosté u italského kolegy v mořských lázních u Ancony. Vlevo český básník B. Vlček, uprostřed chorvatský dramatik M. Begović, vpravo italský novelista M. Puccini. SOKA Přerov

ra 1919 byl vřazen do 41. praporu čs. domobrany v hodnosti poručíka se sídlem v Arcisate, později také ve Viggìu. Dne 27. července 1919 se vrátil do vlasti jako zásobovací důstojník praporu, byl v Budějovicích a Plzni až do 10. září 1919, kdy dle ministerského výnosu prostřednictvím velitelství pěšího pluku č. 3 demobilizoval v Kroměříži. Gáži v hodnosti poručíka pobíral až do konce měsíce.^{13/}

13/ Vojenský historický archiv Praha, evidenční úřad českosloven. sboru z Itálie, číslo evidenční 21 520; SOKA Přerov, fond Okresní školní výbor Hranice, inv. č. 156, kart. č. 70 (osobní spis). Viz SOLPERA, Jan: *Československá Druhá armáda II. České Budějovice 2014*, s. 251–254. *V boj! Obrázková kronika československého revolučního hnutí 1915–1918*. Praha 1937, s. 907–912.

Vlčkovy cesty do Itálie

Vlček využíval svobodu a prostředí nové republiky naplno a v mnoha směrech. Napsal o tom: „*Neklidný, tulácký duch mne honí ze země, z kraje do kraje: seznamuji se velmi snadno s lidmi, a to je těž, myslím, příčina mých úspěchů v Itálii i Chorvatsku. Ale to vše je pouze náběh, nutné začátky – můj sen jde mnohem výše, a je to lyrika, v níž bych chtěl zanechat za sebou nesmazatelnou stopu.*“ Při nedobrovolném pobytu v Itálii se velmi dobře naučil jazyk a tuto dovednost pak všestranně využíval. Také díky tomu se stal v poezii představitelem expresionismu, který svými výbušnými a násilnými způsoby, jak se zmocňovat reality, se nejvíce zamlouval jeho temperamentu.^{14/}

Moderní italská poezie a próza jej uchvátila a stal se jejich nejhorlivějším překladatelem do češtiny. V italských časopisech zase obratně a zaníceně informoval italské čtenáře o české starší i moderní beletrii. Velkou pozornost vzbudil jeho překlad „Angely“ Umberta Fracchii, dramatu „Štěpování“ od Luigiho Pirandella, „Zpovědi“ Giovanniho Papiniho. Velmi dobrým počinem byla jeho antologie z italské moderní prózy „Povídky z Itálie“ (1926). Z italštiny překládal takové autory, jakými byli Mario Puccini, T. F. Marinetti, po Vrchlickém se tak stal nejlepším překladatelem z italštiny. Podobnou práci vyvíjel i mezi naši a jugoslávskou literaturou. Jeho upřímným přítelem byl chorvatský básník Milan Begovič.^{15/}

Bartoš Vlček, postavy prostřední, vlasů kaštanových, očí modrých, obdržel začátkem července 1922 pas s platností do 30. září 1922, který pak byl prodloužen 20. června 1923 do 31. prosince 1923 a 9. dubna 1924 do 1. července 1925. Ještě v srpnu 1922 navštívil Rakousko (Salzburg, Schafberg, Vídeň).^{16/}

Začátkem následujícího roku jej chytla strašlivá touha ještě jednou spatřit všechna místa, kterými prošel na konci války. Proto se o prázdninách vydal do Itálie, kde navštívil Benátky, Řím, Neapol a nakonec Arcisate. Právě zde jej přepadly vzpomínky: „... sestupuji na nádraží a stoupám po mírném svahu nádražní třídy na náměstí, zahýbám k Via della Posta do restaurace Amrinoni, slunce mi svítí na cestu, a vstříc tu hle Annita, tam Lina, tam dobrák Fontana, či otec Cavezasi... dívají se, když je zdravím, nepoznávají v první chvíli, ale pak už radostně tisknou ruku s věčně stejnou otázkou: *come sta?*“

14/ ŠALDA, F. X.: *Nejnovější krásná próza česká*. In: Šaldův zápisník, 1934–1935, 7,1, s. 166–178; „Vykoupení z mlh a chaosu...“ *Brněnský expresionismus v poli meziválečné literatury*. Brno 2017, zvl. s. 235–238, 304–327. Viz též VANĚK, Václav: *Srdce za Sočou. Čeští spisovatelé na italské frontě 1915–1918*. In: *Kultura a totalita II. Válka*. Praha 2014, s. 176–198.

15/ SKŘÍČKOVÁ, Eva: *Italské aktivity na poli česko-italských meziválečných vzájemných vztahů*. In: *Slovo a smysl*, 2020, č. 40, s. 86–102. <http://hdl.handle.net/20.500.11956/174853>; KUČHTA, Martin: *Expresionismus v prózách Čestmíra Jeřábka, Lva Blatného a Bartoše Vlčka*. Brno 2019. Diplomová práce.

16/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 72 (Evidence vydaných cestovních pasů).

OSOBNÍ POPIS
SIGNALEMENT

Zaměstnání / Profession | učitel | manželka - Femme | při domácnosti

Rodiště a datum narození / Lieu et date de naissance | 23./X. 1897 | 1./X. 1898

Bydliště / Domicile | Píseňka | Píseňka

Obličej / Visage | prodlouhý | obý

Barva očí / Couleur des yeux | světomodré | modré

Barva vlasů / Couleur des cheveux | světlaví | plaví

Zvláštní znamení / Signes particuliers | vířava pod levým okem |

DĚTI - ENFANTS

Jméno / Nom | Stáří / Age | Pohlaví / Sexe

Manželka - Femme

PODPIS MAJITELE
SIGNATURE DU TITULAIRE

Barvi Václav

A JEHO MANŽELKY
ET DE SA FEMME

Helena Václavová

Podpis úředníka vydávajícího cestovní pas / Signature de l'agent délivrant le passeport

❶ Pas vydaný v r. 1922. SOKA Píseňka

Ale přší. Strašlivě, nepřetržitě. Čekám čtvrt hodiny na nádraží. Pak už je mi to hloupé. Beru kufřík a skokem do deště. Holíč Fontána, s nímž jsem kdysi nejednu sklenku vypil, mne nepoznává. Hostinská, které jsem nejedno kilo cukru pod rukou zaopatřil, mne nepoznává. Teprve její dcera přibíhá, dívá se, raduje se – a už všichni mění své dosud nezúčastněné tváře a to je nějakého vítání nalezeného czecoslovaca, to je dotazů po známých, to je tisknutí rukou –

Ale tady se ani neohřeji. Spěchám tam, kde jsem po celý čas bydlel, k starému tatíkovi Caverzasi a jeho ženě, k jejich dceři, která mi tolik dobrých věcí udělal, za dobrými lidmi, jakých jsem poznal málo v životě. Dovídám se, že dcera se zatím provdala, jako skoro všechny dívky, které jsem znal, a není zde...

K večeru chodím městem, stoupám kamenitou stezkou k hospodě Grotta pod Mte Monarcem, obcházejím laghetto (rybník), nakukuji do domů, hospod i dvorů a zdá se mi, že jsem na hřbitově. Tady – snad stačí jen písknout a z okna vykoukne hezký poručík Lazar a půjdeme spolu bláznit svět; tak kdesi je přece místo, kde je ubytována četa, které jsem velel první čas – a tuhle bydleli moji lidé, když jsem převzal zásobování. S toho balkonu měli by se dívat nadporučík Bažant a poručík Novák – a za touhle mříží jsem čekal kapitána Vallu ... Zatím nic. Cizí obličej. Všichni ti dobří a drazí lidé, bratři, jakými se stali za dlouhého pobytu v cizině, jsou jakoby mrtví. Kamaráde Šebku, s kterým jsem sdílel po čtyři měsíce v tomto podivuhodně mírném městečku světnici,

❶ Manželka Helena s dětmi. SOka Přerov

tísniš se někde v Hor. Kubině na Slovensku s rodinou v malém bytu a už ani nevzpomeneš, protože by zahořklo v ústech.... A což ty Jelínku? Co ty, Hanáku, nějak se mi sem nehodí, že učíš na jakési průmyslové škole v Brně. Slyším ještě dosud tvé suché, ale jedovaté vtipy, kterýmís nám kořenil každý oběd a večeři.

A tady je místo, kde poprvé byl předčítán náš časopis Peresám, jehož rukopisně psaných 12 stran vyšlo pětkrát, nemýlí-li se.

Mám dojem hřbitova. I ty zvony, které zvoní jak asi nikde na světě, jsou melancholické, jsou smutné a jejich píseň je písní pohřební. Tady že jsem prožíval kdysi ty pruské vášně? Tady se odehrával děj „Hladu“? To že je místo „Nevděčných lásek“? Tady umírala takovým děsným způsobem Annita ve stejnojmenné povídce? Jsou pochovány ty ideály a příběhy lásky, které jsem otiskoval před lety v tomto listě. Nenávratně mrtvy.

Nemá se člověk vracet.

Je mi velmi, velmi smutno.^{17/}

Koncem února následujícího roku se obrátil na Okresní politickou správu v Hranicích, protože měl absolvovat vojenské cvičení, ale zároveň hodlal podniknouti o prázdninách cestu do Itálie a Francie. Po okresním úřadu chtěl potvrzení, že jeho cesta je důležitá a sleduje účely více celonárodního než osobního významu. Zdůvodnil to následujícím způsobem: „Výsledkem poslední mé cesty (v létě 1923 bylo navázání osobních styků s celou řadou italských spisovatelů, z nichž část sedí v redakcích význačných revuí a žurnálů. Tak se mi podařilo státi se spolupracovníkem několika revuí, do nichž píši soustavné studie o české literatuře. Jsou to: I libri del giorno (Mílán), první článek v lednovém čísle (o A. M. Tilschové a českém poválečném románu, o Č. Jeřábkoví, L. Blatném aj. Bartošovi); La Meta (Palermo, první článek v lednu o K. S. Neumannovi; Il Concilio – Foligno, první článek v únorovém čísle (2) o J. Wolkerovi. Konečně mým překladem a redakcí vzniklo celé české číslo v ital. rjeckém měsíčníku Delta (číslo to zahajuje nový ročník).

Cesta má – kromě bližšího seznámení s řadou jiných spisovatelů, s nimiž si dopisují – sleduje také ten účel, abych osobně vyjednal vydání antologie české moderní lyriky u některého nakladatele, jakožto kompensaci za antologii lyriky italské, kterou právě chystám. Poněvadž je třeba kout železo, dokud je žhavé, nerad bych tu cestu odložil. Že tímto způsobem se nejúčinněji provádí propagace české kultury v Itálii, je věc více než samozřejmá.“ Jeho úsilí se vyplátilo, obdržel doporučení, odklad a od ministerstva zahraničí dodatečně stipendium 3000 Kč k propagační cestě do Itálie.^{18/}

Nic už tedy nebránilo, aby se v červenci vydal do Florencie a navštívil místa jako Falconara Marittima, Oneglia, Monte Rosa. Význam cesty shrnul v dopisu manželce Heleně z Oneglia na Riviéře 27. července 1924: „... Právě jsem dopsal básničku a článek pro Lid. noviny, podíval se trochu na moře, které se dme a modrá zrovna a pod oknem mé světnice, a teď si sedám k Tobě, abych si u Tebe odpočinul a trochu popovídál o své cestě. Ani nevíš, Helenko, jak slavným člověkem je ten tvůj Bartoš; dostal jsem se do styku s největšími spisovateli i kritiky zdejšími, a všichni už dávno sledují mou práci, a to velmi pozorně. Lituji jen toho, že nerozumí naší řeči a nemohou tedy si přečísti, co jsem psal; ale všichni obdivují mou pracovitost a znalost nové literatury italské...

17/ VLČEK, Bartoš.: Čtvrtý dopis z cest. Arcisate, 28. 7. Obzor, 5. 8. 1923.

18/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 860, kart. č. 323. Viz též Obzor, 7. 9. 1924. Spisovatel Bartoš Vlček obdržel od ministerstva zahraničí dodatečně stipendium 3000 Kč k propagační cestě do Itálie, kterou skutečně v prázdniny vykonal.

📍 Pohlednice Baveno – Lago Maggiore. SOKA Přerov

V Římě jsem byl 4 a půl dne a moc se mi tam líbilo, že byl bych zůstal i déle, kdybych nebyl již předem zpravil své přátele zde na Riviere, že toho a toho dne přijedu. Nebyl jsem ovšem ani v jednom museu nebo obrazárně – běhal jsem od spisovatele k spisovateli, a večer z hospody do hospody. Byl tu i básník Hora a spolu odpoledne jsme jezdívali za město do těch malých hospůdek na římském venkově, kde se sedí někde v zahradě u zlámaného stolu, kde hned za plotem někde se pase osel a hrají děti – a kde mají výborné víno, které se pije jako voda a po němž hlava nebolí. Z Říma jsem jel na sever na pobřeží až do Castiglioncella, čarovného to lázeňského místa, kde jsem navštívil Gior. Papiniho. Přijal mne velmi vřídě a přátelsky, dal mi i svou podobiznu (je to největší dnešní ital. spisovatel!) a pošle mi ještě ty knihy, které nemám.

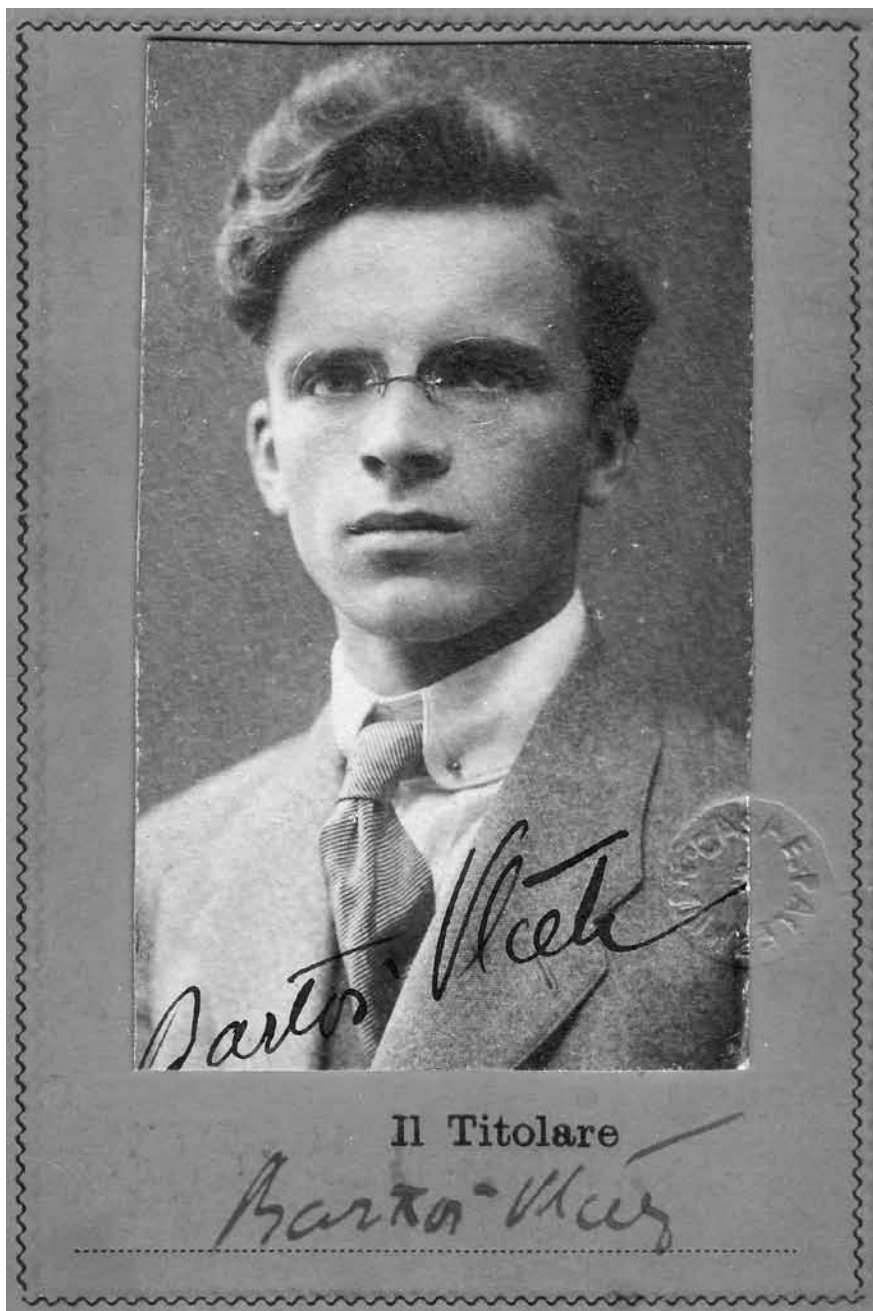
Ode dvou dnů jsem na Riviere u A. S. Novara, u toho, který mi psal, že mne bude očekávat s kytičkou v ruce...^{19/}

Odtud odjel do Janova a pobýval v Baveně u Lago Maggiore, kam jej pozval jeden spisovatel. Nakonec nastoupil cestu domů přes Como, Milán, Linec a Vídeň: „Como 6. 8. 1924. Milá Helenko, to už je první krok ke zpáteční cestě. Je tu hezky, jen trochu horko. Zůstanu tu ještě přes zítřek – pozítří do Milána. Asi 10. budu v Linzi. Trpívám teď stále bolestmi hlavy. Nesmím absolutně nic číst, ani noviny – a to mne činí nešťastným. Doma budu muset aspoň na týden vypřáhnout – ale jak to vydržím? Tonda Ti už donesl klobouk z Přerova? Pozdrav všem! Líbá Tě Bartoš“^{20/}

V únoru a březnu 1925 navštívil Bartoš Vlček ještě jugoslávská města Záhřeb, Rijeku, Susak, Crikvenicu, Lovranu a Opatiji.

19/ SOKA Přerov, Sbirka dokumentace k osobnostem Přerovska – Bartoš Vlček.

20/ Tamtéž.

🕒 Průkazka z cest po Itálii. SOkA Přerov

A jaké byly Vlčkovy závěry o Itálii a cestování? V roce 1923 v Československých novinách z 23. srpna vyšel jeho článek s názvem *Čeští turisté v Itálii*. Kapitola mravoučná. Zaznamenal, že sotva se (před dvěma lety) provalila jedna vlna turistů do světa, a tehdy to bylo do Rakouska a Německa, ihned následovala druhá, a teď cestuje kde kdo, od profesora po studenta, od továrníka po malého obchodníčka, a kdo „tam ještě nebyl“, považuje to za hanbu a stydí se vyjít na ulici. Vlček se zvláště zaměřil na Čechy, kteří zaplavují pomalu Itálii, hlavně severní část a linii Benátky–Řím–Capri. Považoval je za prapodivný národ, který cestuje z ješitnosti, chvástavosti a velkohubosti. Když takový člověk má dojet bez přestávky až do Neapole a za dva dny zase zpět, pojedje tam, aby mohl říci: byl jsem v Neapoli. Horší je, že se domnívá, že poznal Itálii celou, její zvyky a obyčeje, její charakter – zkrátka vše. A pak autoritativně hovoří: Itálie je taková a taková – Italové jsou takoví a takoví lidé – a běda, jestliže někdo něco namítne: „*Já tam přece byl!*“ Druzí jsou ozbrojeni bedekry, prolezou kdekteré muzeum, podobní soumarům, na něž bylo moc naloženo. Chodí, kritizují, a jak! Vlček si tu povzdechl: „*Proč ten člověk sem leze? Proč nám ostatním, kteří mlčíme v údivu, kteří bojíme se profánním slovem, ať už zní jako „nádherne“ znásilníti tu křehkou a zároveň silnou krásu, proč nám otravuje vzduch?*“ Nebál použít i ostřejšího slova, a to když kritizoval kulturu cestování v italských vlacích: „*Chápu, že je mnoho Italů, kteří jsou svině. Sedí ve vlaku u okna, olupuje ovoce, salám, vylévá vodu, zahazuje špačky a plivá, ale všechno pěkně před sebe, lépe před svého protisedícího, pěkně pod jeho nohy, ačkoliv okno má u nosu...*“ Je nutné říci, že Vlček přistupoval k Itálii jako k Orientu, kam se člověk dostane po přejetí Brennerského průsmyku.

Když se Vlček vyjadřoval obecně k cestování, oceňoval, že opravdu proměňuje člověka. Získává mu možnost pohledět z dálky na naše domácí poměry. Cestování rozšiřuje obzor, učí neukvapovat se v úsudcích, dívat se na věci z výše, odhalovat správně jejich proporce. Jak ale dodává, jsou lidé, kteří nic z cesty nemají: „*Jestliže mi tu běhá nějaký Čech po Neapoli a slibuje jmění za husu s knedlíkem a zelím, tedy nevěřím, že jemu tahle cesta příliš rozšíří obzor. Nejvýš ještě žaludek.*“ O jídle se Vlček na rozdíl od nás, kteří vynášíme italskou gastronomii, vyjadřoval vcelku s despektem. Nejsou snad podle něj v Itálii dvě města, vzato na čáře od severu k jihu, kde by se vžila stejná jídla. Vlčka trápilo, že když byl někde tři dny a jeho žaludek si trochu zvykl na zdejší jídlo, v další destinaci aby si žaludek zvykal znova. K tomu ta strašlivá vedra, v nichž se všechno protiví, kromě nápojů, a nečistota, která by měla dle jeho mínění už dávno způsobit zde mor.

Poslední chvíle Bartoše Vlčka

Bartoši Vlčkovi byl vyměřen na tomto světě jen velmi krátký pobyt. Následky válečného zranění se nejpozději od roku 1924 začaly znovu projevovat a velmi jej trápily. Úřední lékař Okresní správy politické v Hraničích napsal 4. října 1924 posudek, dle něž Bartoš Vlček udával jako sub-

jektivní potíže bolesti hlavy, převážně levé poloviny obličeje, při nichž vyšetřený nebyl schopen pracovat, ba ani číst. Lékař konstatoval, že pod levým okem je paprskovitá jizva po válečném střelném zranění. Výstupní body všech větví trojklanného nervu byly na tlak bolestivé. Krajina pravé Hyghmorské dutiny (čelistní paranazální dutina), nad níž se nacházela jizva, byly rovněž bolestivé. Závěr zněl, že vyšetřený trpí vleklým zánětlivým procesem levé Hyghmorské dutiny po válečném střelném zranění a neuralgií levého trojklanného nervu. V tomto stavu nebyl způsobilý k zastávání svého učitelského úřadu. Z toho důvodu mu zemská školní rada udělila tříměsíční zdravotní dovolenou od 15. října 1924 a následně ji prodloužila do 15. dubna 1925. Sám Bartoš Vlček požádal o prodloužení do 30. června 1925. V červenci byl povolán na vojenské cvičení na Podkarpatskou Rus, kde onemocněl. Od 21. července 1925 byl Vlček hospitalizován na klinice chorob ušních, nosních, hltanových a hrtanových prof. Dr. Františka Ningera v Zemské nemocnici v Brně. Prodělal pět operací, ale jeho stav se neustále zhoršoval.^{21/}

Jeho životní téma osamění, erotického smutku a tuláckého neklidu hledajícího opravdovost vnitřního prožitku se projevoval v básních a korespondenci, kterou si v té době vyměňoval s manželkou. Zajímavá je báseň, kterou uveřejnil v *Obzoru* 12. 4. 1925 a která je věnována první manželce italského básníka Lionella Fiumiho, se kterým se seznámil.^{22/}

Dopis z nemocnic. Ženě básníkově L. F.

Vy máte jméno prosté dívky Marty
však božské Ninon spíš jste podobna.
Tůžka vám růže nakreslila na rty,
z ebenu houšť je vlasů úrodná.

Je větší něha vašich ňader vzedmutých
či sněžné běli oblých ramenou?
Co kouzla skryto v očích vašich krutých,
že činí ze mne sochu kamennou!

Tak poznal jsem vás v patricijském domě.
Canale Grande okny bylo zřít.
O lásce mluvmе, ne už více o mně:
Kdo uzřel vás, což může netoužit?

Z kanálu tenkrát zněla mandolína,
i zpěv se ozval z které gondoly.
Na vaše zdraví! Napije se vína,
já, vy a muž váš, jenž rád dovolí.

21/ SOKA Přerov, fond Okresní školní výbor Hranice, inv. č. 156, kart. č. 70 (osobní spis).

22/ Marthe Leroux, pocházející z Paříže, se stala v r. 1924 první manželkou Lionella Fiumiho. Zemřela 4. 10 1956. <https://www.catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0500726115>.

Byla jste květ, jenž pln byl božské síly,
mou touhou vaše krása zkrásněla.
My očima jsme spolu souložili
před zraky kamaráda-manžela.

A včera lístek z Paříže mi došel:
jen jeho jméno, Marta pak, nic víc.
Je pravda, což kdybych byl zatím posel
já, stálý host veřejných nemocnic?

Z Paříže pozdrav. Překrásný jsi světe,
nad všednost jde váš světlý zjev.
Vy po francouzsku chotě milujete,
já v nemocnici chrchlám na zem krev.

Dne 5. listopadu 1925 napsal manželce: „*S tou operací je to nejvyšší čas. Až dosud jsem bolesti tišil injekcemi, ale čím dál i ty injekce přestávaly působit – a poslední dva dny jsem k utišení potřeboval celé tři porce tzv. modiscopu (je v tom morfium) a obě ruce mám už celé rozpíchané od jehel. Tahle operace má být radikální a ukončit konečně všechno to žabaření. Je nejvyšší čas. Dosud mne nikdy nic tak neselhávalo a nezklamávalo jako celá tahle nemoc. Nu, tedy trpělivost...*“

Nedatovaný dopis z doby jeho pobytu v brněnské nemocnici svědčí o vášnivě povaze, kterou srážela jeho nemoc do krajnosti. „*Večer. Toužím po Tobě. Již celé odpoledne a večer. Šílím v myšlenkách při všech lichočkách, které můj jazyk vymýšlí pro Tvoje teplé, růžové tělo, oddané spočívající na lůžku. Dotýkám se tě, hladím Tě, svírám, útočím, dobývám a Ty se směješ i pláčeš při mých krutých laskáních rozkoši i bolesti, odpovídáš na mou bouřlivou žádost novým drážděním - ach, Helenko, jak ohnivým je milování právě v myšlenkách!*

Ale u nás to bývá i skutkem, a zase bude, jen až se vrátím a Ty mne přivítáš čistá a bíloučká jako labuť a ovineš ruce kolem mého krku, až stíny pohltní naši ložnici.

Jsem nenapravitelný snílek, víš to, a chtěl bych takým zůstat navždy. Hleď, takhle po dvaceti letech Tu ještě psát takové psaní – nechtěla bys i ty, aby tenhle milenecký poměr zůstal pořád mezi námi? Víš, co k tomu třeba: a nepochybuji o tom, že učiníš vše, abys ho zachovala. Kdybych Tě nemohl takto milovat a takhle na tebe myslet, bojím se, bych nedovedl už milovat vůbec.

Piji dlouhým douškem vůni Tvých úst a pak se skláním níže a níže. Helenko, vezmi mou hlavu do svých rukou a vyjdi mi svým tělem vstříc... ó – Helenko, jak Tě mám rád! – A jak po tobě toužím! Spaľuji se. A hlava třeští.“

Před Silvestrem napsal domů mj. toto: „*Milá Helenko, odpovídám teprve druhý den na Tvůj dopis – a to jen několika slovy. Jsem stále velmi slab, kolikrát nejsem s to dokončit ani větu, oči se mi klíží – a pomoci si nemohu. Ale už se to lepší, aspoň neberu tolik injekcí, tento den n. př. od půlnoci do poledne pouze jednu (o 3 hod.)... Děvče zlaté, já bych Tě nezapomněl pohladit i jinak projevit*

Vlček.

Toužím po Tobě. Přijdeš obědnu a
večer. Sílím v myšlenkách přešle
lidrotkaid, které mi; jazyk vyry-
stě pro Tvoje teplé, nážové tělo,
oddané používající na lůžku. Doty-
kům u tě, klavírů Ti, ovšem,
útočím, dobyvím - a ty se tu-
ješ i plácíš pře svých krutých las-
kinných rozkoš' i bolesti, odpoví-
dáš na mou bezvládnou záležitost
svoujem drobným - ach,
Helenko, jak ohrožím se unčo-
vím právě v myšlenkách!
Ale u nás to byla i skutekem,
a jak bude, jím ať se usi-
tím a ty mě přisíláš čisté
a bíloněká járo lábat' s oví-
nes' mo kolemu mého tělu, ať
stíny pohledí naší ložnice -

6. I. 26.
Milá Helenko,
bolesti se trochu
soustředily na
jedno místo, ale
tělo silně syčá

📄 Dopis z 6. 1. 1926. SOkA Přerov

Ti svou lásku, ale co když mne začnou trápit bolesti jako třeba právě teď? V takové chvíli člověk nemyslí na nic, než jak by zapřel všechno tak, aby to ti druzí neviděli. Mám hlavu prázdnou. Jenom bolest v ní hučí. Líbá Tě Bartoš.“

Poslední vzkaz ze 6. ledna 1926 byl napsán na korespondenčním lístku, rukopis poznamenaly bolesti: „Milá Helenko, bolesti se trochu soustředily na jedno místo, ale tělo silně...“ Dne 7. ledna 1926 Bartoš Vlček zemřel.^{23/}

Kvůli příspěvku na pohřebné napsal MUDr. Nigrin následující vyjádření: „Pan Bartoš Vlček trpěl nezadržitelně pokračujícím zánětem dřene kostí lebečních (čelní, spánková, temenní a týlní) sdružených se zánětem hnisavým tvrdé pleny mozkové nad lalokem čelním, spánkovým a mozečkem. Onemocnění toto probíhající za příznaků chronické sepse a vyžadující v kritických obdobích při pokračování nemoci do nitrolebí operativních zákroků v narkóze vycházelo ze zánětu vedlejších dutin nosních, které se datuje od roku 1916, kdy nemocný utrpěl poranění na hlavě a v obličeji. Choroba výše uvedená je tudíž v příčinné souvislosti s jeho válečným zraněním a také oslabení tkáně kostěné, úplný nedostatek přirozené rezistence, kterou nebylo možno nahraditi imunizací (marně léčen injekcemi autovakcíny) nutno přičítati válečnému

23/ SOkA Přerov, Sbíрка dokumentace k osobnostem Přerovska – Bartoš Vlček. FILDAN, Jan: *Bartoš Vlček zemřel*. Obzor, 9. 1. 1926; *Poslední cesta Bartoše Vlčka*, Obzor, 13. 1. 1926.

➤ Zástupy lidí spěchají po Via Toledo na Piazza del Plebiscito oslavit vítězství své fotbalové jedenáctky, 25. 5. 2025. Foto autor

➤ Výzdoba Via S. Agostino alla Zecca v historickém centru, 30. 5. 2025. Foto autor

poškození nemocného. Možno tudíž souditi, že zranění válečné choroby nejen přivedilo, ale i mělo na ni podstatný vliv...^{24/}

Bartoš Vlček měl Itálii v srdci a myslím, že by se jeho spisovatelská kariéra díky znalosti italštiny vyvíjela spíše směrem překladatelským než básnickým. Měl ale Itálii také v hlavě, a to mu působilo bolesti a přivedilo smrt.

Abychom nekončili jenom pesimisticky, připomeňme si, jak Vlček vnímal jedno z nejcharakterističtějších a doposud nejautentičtějších měst – Neapol, kde pobýval v srpnu 1923: „A tento dojem nesmírné špíny tě chopí zvláště v Neapoli. Prvním pocitem, který máš z neapolských uliček, je hnus, neboť to na všech stranách ohavně páchne přímo špinou, od lidí až k věcem, špinou jaksi protivně dotěrnou, srostlou s těmi lidmi, lepkavou a neodbytnou. Zdálky některé uličky vypadají, jakoby se tu slavila velická slavnost – zvláště ty, směřující k Piazza del Mercato – od okna k oknu, od jedné strany ke druhé ve všech poschodích visí prádlo bílé i barevné, pohled, který je velmi malebný, ale nesmí jíti příliš blízko, neboť pak tě nadšení přejde. Vůbec v tom ohledu je Neapol typické jihoitalské město a nenajdeš druhého. V ulicích v tu dobu se strašlivě práší, neboť tu věje dosti silný vítr, celá řada tříd a náměstí je prostě nezpůsobila k chůzi, protože – jak se zdá – otcové města Neapole miní letos

24/ SOKA Přerov, fond Okresní školní výbor Hranice, inv. č. 156, kart. č. 70 (osobní spis).

☉ Socha boha Nilu z 2. st. s moderní výzdobou na Piazzetta del Nilo, 30. 5. 2025. Foto autor

všechnu dlažbu vytrhat a nahradit novou – lidé řvou, osli hýkají – a těch oslů, bože, v Neapoli je až přespriliš! – a teprve kus od přístavu, jenž zblízka není nic krásným ani příjemným, teprve kus nahoru k předměstím, jako je Vomero, máš dojem pořádnějšího města, ba toto předměstí samo vzbuzuje u tebe pocit, jako bys byl na Vinohradech...“^{25/}

Mohu dodat z vlastní zkušenosti, že časy se mění. Když jsem byl v Neapoli před 13 lety, byl jsem okouzlen bezprostředností, která na mě dýchala z bočních ulic v historickém centru (Centro storico), kde v palácích žili obyčejní lidé, kterým bylo vidět do kuchyně, kde pracovali řemeslníci, kteří se soustřeďovali v jednotlivých částech. Zažili jsme bouřlivou hádku pouličních prodavaček s městskou policií ve Via Port'Alba. Recepčním v hotelu jsem byl upozorněn, že nemáme dávat na odiv nic cenného, byl jsem rovněž informován o nebezpečí ve Španělské čtvrti (Quartieri spagnoli). Když jsme proto scházeli z vrchu Vomero, kde jsme navštívili pevnost San Elmo (Castel Sant'Elmo) a v klášteře sv. Martina (Certosa di San Martino) si prohlédli sbírky Národního muzea, opatrně jsme se dívali kolem sebe, ale potkali jsme pouze německý manželský pár. Nepořádek v ulicích, zvláště neodklizené odpadky, byl značný.

25/ VLČEK, Bartoš: *Třetí dopis z cest. Neapol*. Obzor, 3. 8. 1923.

📍 Pohled z Capodimonte na Neapol s vrchem Vomero zastavěným pevností San Elmo a klášterními budovami sv. Martina, 27. 5. 2025. Foto autor

Letos na přelomu května a června jsme zavítali do Neapole znovu. Vyhnuli jsme se spalujícímu slunci, ale před fanoušky neapolského fotbalového mužstva, které zrovna vyhrálo italskou ligu, a před jejich pokřikem „Forza Napoli sempre“ úniku nebylo. Postranní ulice byly vyzdobeny ve výši prvního patra modrobílými prapory, respektive vším v těchto barvách a portréty Diega Maradony. Zaznamenali jsme, že se velkou měrou zvýšil turistický ruch, ale na druhé straně významnou měrou ubylo nepořádku v ulicích.

Petr Jirák

Letecká nehoda mladého přerovského pilota

Dne 24. října 1928 chyběly pouhé čtyři dny do okamžiku, kdy Československá republika završila deset let existence. V Přerově se tehdy stala tragická událost, která blížící se oslavy jistým způsobem zkalila. Poblíž řeky Bečvy se totiž zřítilo letadlo, které pilotoval místní rodák.^{1/}

Albert Andrášek – stručné údaje

Dne 5. října 1907 se v Přerově, v Kramářově ulici č. 7, narodil Albert Vilém Andrášek. Jeho rodiči byli Karel Andrášek (* 12. září 1878 Přerov), zaměstnaný jako brzdař na dráze, a Anna, rozená Kolářová (* 19. července 1882 Staměřice). Křestní jméno dostal zřejmě po svém kmotrovi Albertu Andráškoví (* 1873 Grygov), strojvůdci železničních drah v Přerově.^{2/}

Po základní školní docházce se vyučil strojníkem u firmy Bubeník a v továrně na vodovody Jana Vítěze, kde pracoval do odchodu na vojnu v říjnu 1927. Po výcviku u leteckého pluku č. 2 v Olomouci byl 1. března 1928 poslán do prostějovské pilotní školy, kde patřil k nejlepším pilotům. V letecké škole byl v té době také Albertův starší bratr Karel Andrášek (* 30. prosince 1905 Přerov), jenž konal výcvik na letce fotografa a pozorovatele. Oba se chtěli po vykonané vojenské službě vrátit do civilního života.^{3/}

1/ Událost před 22 lety velmi stručně připomněl letecký badatel Josef Voltr (1926–2024): VOLTR, Josef: Kapitoly z letecké historie Přerova. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, roč. 11, 2003, s. 139. Voltr psal o Andráškoví nesprávně jako o svobodníkovi, nikoliv vojínovi.

2/ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 10 627 (katolická matrika osob narozených v Přerově v letech 1903–1908). Podle údajů uvedených na rodinném hrobě na Městském hřbitově v Přerově byl Karel Andrášek (+ 9. prosince 1926) později průvodčím vlaků. Anna Andrášková zemřela 4. srpna 1974 ve věku 92 let. Viz e-mail od Dagmar Trnčákové, zaměstnankyně správy Městského hřbitova v Přerově, ze dne 18. 12. 2024 (v držení autora).

3/ *K hrozně letecké katastrofě v Přerově*. Obzor, roč. XIX, č. 246, 26. 10. 1928, s. 2. Údaje o narození Karla Andráška viz matrika citovaná v poznámce č. 2. Albert Andrášek při teoretických zkouškách konaných ve dnech 27. – 28. června 1928 vyhověl „dobře“. Ukončení pilotního výcviku bylo hlášeno 20. října 1928, tj. čtyři dny před jeho tragickou smrtí. In memoriam mu byl 1. listopadu 1928 propůjčen pilotní odznak. Viz Vojenský ústřední

❖ Albert Andrášek v čs. vojenské uniformě. VÚA-VHA

Černá středa 24. října 1928

Nejautentičtějším dokumentem o letecké nehodě je zpráva, kterou 25. října 1928 vypracovalo velitelství Vojenského leteckého učiliště v Prostějově. Zpráva uvádí, že 24. října 1928 v 16:35 hodin se do zahrady domu Josefa Inderky v Lázeňské ulici čp. 918/4 v Přerově, nedaleko řeky Bečvy, zřítil letoun typu A.11 číslo 7 (motor značky *Walter* o síle 240 koňských sil). Pilotním žákem, který zahynul v troskách letadla, nebyl nikdo jiný než přerovský rodák Albert Andrášek, voják čs. armády.^{4/} Místo tragédie dnes vypadá úplně jinak, protože v šedesátých letech 20. století byla Lázeňská ulice zrušena a místo ní byla vybudována část sídliště Velká Dlážka.^{5/}

archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA-VHA), fond Ministerstvo národní obrany (dále jen MNO), III. odbor letecký, karton 13 304 (spisy k úmrtí letce Alberta Andráška). Albertův starší bratr Karel zemřel 9. září 1977. Viz e-mail od Dagmar Trnčákové, zaměstnankyně správy Městského hřbitova v Přerově, ze dne 18. 12. 2024 (v držení autora).

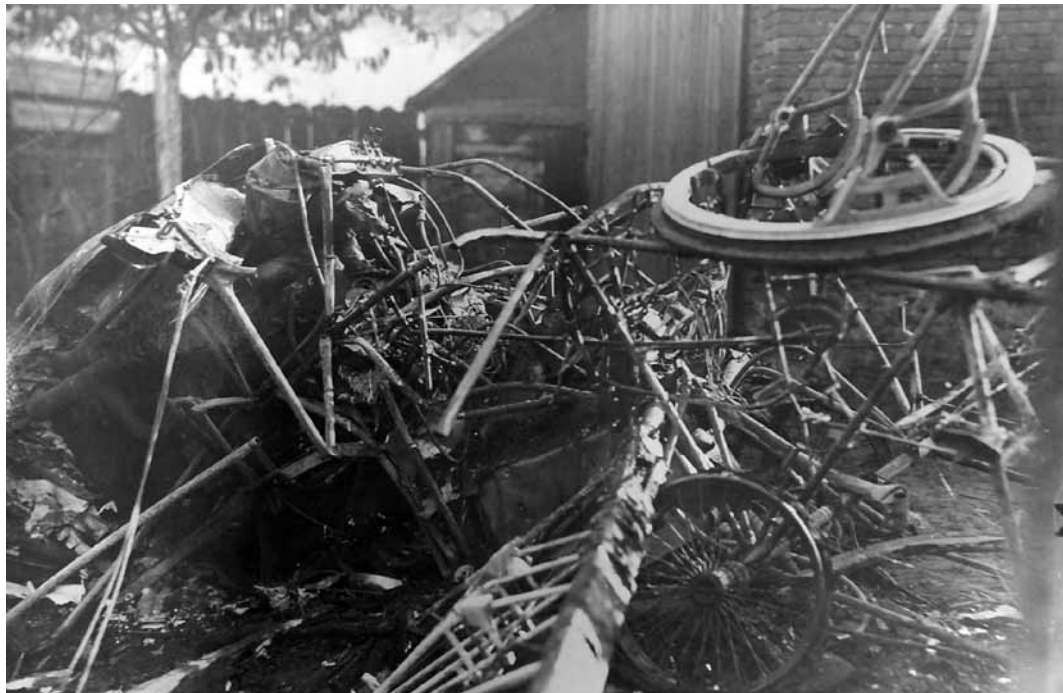
- 4/ VÚA-VHA, fond MNO, III. odbor letecký, karton 13 304 (spisy k úmrtí letce Alberta Andráška).
- 5/ Státní okresní archiv Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, neinventarizováno (spis k asanovanému domu Přerov, Lázeňská ulice č. 918/4). Dne 30. prosince 1966 Městský národní výbor v Přerově vydal povolení ke zboření 15 objektů v ulicích Velká Dlážka, Lázeňská ulice, Dluhonská ulice a Svěpomoc. Mezi tyto objekty patřil též dům čp. 918/4, postavený v roce 1881.

📍 Ohořelý vrak Andrášková letadla v zahradě Josefa Inderky v Přerově. VÚA-VHA

Drak (tj. klíčové pevné části konstrukce letadla) zříceného letounu byl převzat vojenskou správou 22. června 1925 (téměř 215 hodin letů) a motor 13. listopadu 1924 (121 hodin chodu). V případě Andrášková letu šlo o školní orientační let do 50 km, přesněji o let z Prostějova nad město Hranice a zpět. V době letu bylo slunečné počasí, bez oblaků i větru.

Nejrozsáhlejší část zprávy popisuje příčinu nehody: „Příčinu nehody nebylo lze s naprostou určitostí zjistiti, poněvadž letoun po dopadu na zem se vzňal a úplně shořel i s pilotem. Komise vyšetřila na místě neštěstí podle vypravování četných očitých svědků: asi v 16 hodin 5 minut přiletěl směrem od Prostějova nad město Přerov letoun a kroužil asi ½ hodiny konaje ostré zatáčky. Tyto zatáčky konal ve velice malé výšce (asi 100 m i níže), takže lidé pozorovali i značky letounu. Při jedné z prudkých zatáček se zřítíl po křídle a po hlavě k zemi, kde se vzňal. Neštěstí se stalo podle údajů svědků asi v 16 hodin 30 minut. Podle těchto výpovědí, podle zjištěného stavu trosk letounu, podle úkolu, který měl pilotní žák vykonati a podle závažné okolnosti, že neštěstí se stalo v jeho rodném městě, kde bydlí jeho matka a příbuzní, přišla komise k tomu úsudku, že neštěstím jest vinen sám pilotní žák. Při provádění zakázaných evolucioní nízko nad městem (podle rozkazu k letu měl letěti ve výšce 1000 metrů) při jedné ostré zatáčce ztratil pravděpodobně rychlost, sklouzl po křídle a zřítíl se k zemi. Letoun nemohl vyrovnati pro nepatrnou výšce, v jaké nad městem letěl.“

☛ Pohled z blízka na ohořelé trosky letadla. VÚA-VHA

Dne 25. října 1928 byla sepsána rovněž lékařská zpráva o úmrtí letce Alberta Andráška, přiděleného do pilotního výcviku u pilotní školy pokračovací vojenského leteckého učiliště v Prostějově. Zprávu sepsal major MUDr. Jan Novotný, šéflékař učiliště. V lékařském nálezu se uvádí: *„Mrtvola nalézá se v předním prostoru určeném pro pilota na sedadle v poloze sedícího, nepatrně nakloněného dozadu a na levou stranu. Ruce předpaženy, v loketním kloubu ohnuty asi o 45 stupňů do středu. Mrtvola jest úplně volná, ježto kostra letounu ohraničující prostor pro pilota v celku zachovává normální tvar, pouze levá noha v nártu je přimáčknutá. Kůže na celém těle zuhelnatěna, bérce na obou nohách kůže prosty, obnažené svalstvo, které jest opáleno. Prsty na obou rukách zuhelnatěny. Levý kolenní kloub otevřen, kosti neporušeny. Zlomenina kosti nikde nenalezena. Z úst a nosu vytéká červená pěna. Smrt nastala ihned následkem uhoření a zadušení se.“*^{6/}

Letecká nehoda očima dobového tisku

První novinovou zprávou o leteckém neštěstí v Přerově byla nejspíše stručná noticka uveřejněná 25. října 1928 v novinách *Obzor*. Její autor ještě nevěděl, zda šlo o letadlo z Prostějova, či Olomouce, a nebylo mu

6/ VÚA-VHA, fond MNO, III. odbor letecký, karton 13 304 (spisy k úmrtí letce Alberta Andráška).

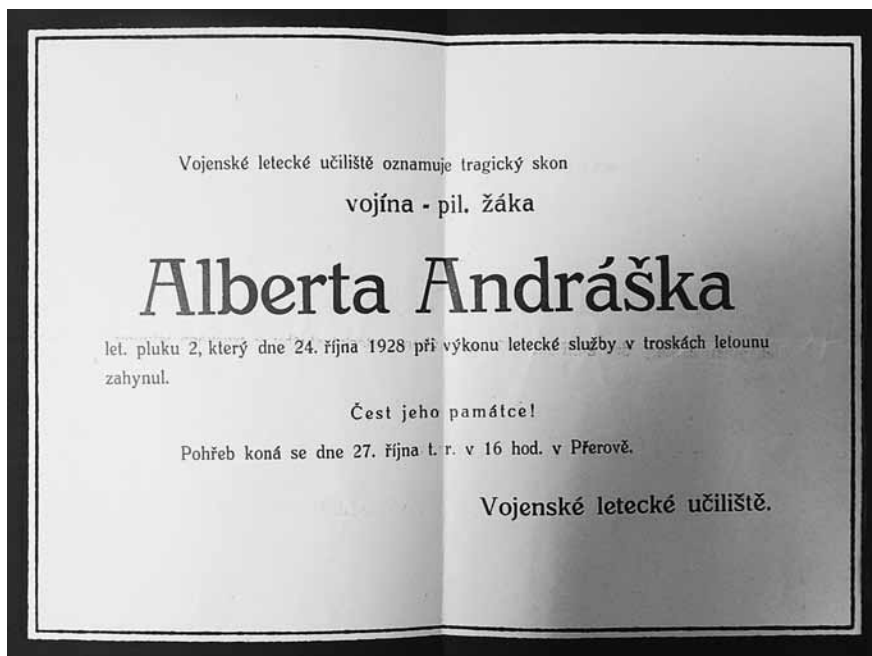
známo ani jméno zesnulého pilota. Na další den sliboval uvedení bližších zpráv o nehodě.^{7/}

Následujícího dne skutečně vyšel v *Obzoru* obsáhlý článek o nehodě, v němž nechybělo jméno uhořelého pilota. Z popisu jeho osudného letu: „*Cestou spustil se nad Přerovem do nepatrné výše, oblétl několikrát okolo zámku, nad domem své matky na Náměstí Svobody udělal pár nebezpečných obrátů po křídle, provedl i několik šilených ukázek akrobacie a odletěl směrem k Lipníku. Pak se zase vrátil a po opětovné nebezpečné produkci, při které všichni diváci trnuli hrůzou a předpovídali mu brzký konec, proletěl zase asi třikrát ve nebezpečné malé výši. Tehdy si již někteří diváci povšimli, že mu stroj chvílemi vynechává. Pak se stočil nešťastník nad strojnickou školu a podél Bartošovy ulice letěl ve výši málo přes sto metrů k Bečvě, otočil na Hegrův mlýn, vrátil se obloukem a tu již bylo slyšet, že není v motoru vše v pořádku, neboť mu plyn po krátké a náhlé kompresi zase vynechal. A snad to bylo právě v ostré zatáčce, ku které je vždy třeba použití plného plynu a velké rychlosti, složka váhy byla mnohem větší než složka setrvačné síly (stroj byl těžký na hlavu) a sjel po křídle dolů. Pokud bylo zjištěno, pohyboval se letec v poslední chvíli již v pranepatrné výši, takže bylo vyloučeno v tom zlomku vteřiny pomýšletí na vypnutí přívodu plynu a benzinu. Proto se také stalo, že při prudkém nárazu na zem nádrže benzinové byly vrženy na ostré hrany motorových součástek, proděravěly a benzin se vzňal. Nastal výbuch, který způsobil okamžité omámení pilota (nebyl-li již nárazem zabit?) i jeho polítní rozstříknutým a hořícím benzínem, takže jeho postava byla okamžitě zahalena dávicími plameny. Při pádu ovšem nemohl také použití padáku, neboť to předpokládá mnohem větší výši. Tak se také dodatečně zjistilo, že padák, jak byl složený, neupotřebený shořel. Že Andrášek nevypnul motor, se již rovněž konstatovalo, neboť vypínač byl nalezen ve stavu zapnutém... Bohužel, nebylo lze dosud zjistiti, zdali mu vypověděl motor službu, či byla-li to i v posledním letu hra se smrtí.“*

Na zahradě chytla od letounu sláma rozházená poblíž stodoly. Prvním, kdo začal hasit, byl fotbalista František Hercík. Prvním hasičem v stejnokroji byl sám předseda přerovských dobrovolných hasičů, který se dostavil na motocyklu. Na místo brzy přišel také Ladislav Kosík z Okresní politické správy v Přerově, dostavili se rovněž četníci a vojáci z přerovské posádky. Vojenský lékař z Prostějova si vyžádal přítomnost městského lékaře MUDr. Glosse. Ten nařídil vyproštění pilotovy mrtvolky: „*Bylo ovšem těžko dostat se k těm ohořelým zbytkům lidského masa, proto se nejprve musely rozřezat pilkou postranní železné trubky. A tak k deváté hodině se konečně podařilo vytáhnouti mrtvolu a uložit do rakve.“*

Dne 25. října 1928 v devět hodin ráno přijela na místo neštěstí vojenská odhadní komise z Prostějova. Trosky byly nejprve pomocí silného kladkostroje rozmontovány a po kusech naloženy na nákladní auta. Těmi byly později odvezeny do Prostějova ke komisionálnímu přezkoumání

7/ *Hrozné letecké neštěstí v Přerově. Obzor, roč. XIX, č. 245, 25. 10. 1928, s. 3. Další krátká zpráva o události publikovaná 25. října 1928: Prostějovský vojenský letec zřítíl se v Přerově do zahrady a uhořel. Moravský večerník, č. 246, 25. 10. 1928, s. 2.*

❶ Oznámení o úmrtí letce Alberta Andráška. VÚA-VHA

ztrát. Josefu Inderkovi bylo za spálenou hrušni, třešeň, několik švestek, poškozenou střechu a studni přičknuto 690 korun. Pan Klaus obdržel za ohořelý a polámaný plot 400 korun. Na závěr se v článku píše, že Anně Andráškové, matce zemřelého, bude pravděpodobně vojenskou správou vyplaceno odbytné ve výši 40 000 korun.^{8/}

Selské listy informovaly, že se na místo neštěstí dostavil také Jaroslav Bečák (1887–1950), poslanec Národního shromáždění za agrární stranu, jenž zrovna pobýval v Přerově.^{9/} Autor jednoho z článků správně glosoval, jaké to bylo štěstí v neštěstí, že letadlo nespadlo na střechu domu rodiny Inderkovy.^{10/}

Veřejnost se z tisku mohla dozvědět též údaje o pohřbu pilota Alberta Andráška. Pohřeb se konal v odpoledních hodinách 27. října 1928 v Přerově. Obřadní záležitosti zařídila místní vojenská posádka. Rakev však ne-

8/ *K hrozně letecké katastrofě v Přerově*. Obzor, roč. XIX, č. 246, 26. 10. 1928, s. 1–2. Totožný článek viz *K hrozně letecké katastrofě v Přerově*. Haná, roč. XIX, č. 246, 26. 10. 1928, s. 1–2. V obou článcích se píše, že pilot měl do Hranic letět ve výšce 1 000 metrů a na zpáteční cestě ve výšce 1 300 metrů. Anna Andrášková byla v době úmrtí syna Alberta vdovou po železničním zaměstnanci a stále žila v Přerově.

9/ *Letecké neštěstí v Přerově*. Selské listy, č. 86, 27. 10. 1928, s. 15. Bečák byl rodákem z Velkého Týnce v okrese Olomouc.

10/ *Letecké neštěstí v Přerově*. Hlasatel – list československé strany socialistické, č. 43, 25. 10. 1928, s. 5.

☉ Hrob Alberta Andráška na Městském hřbitově v Přerově. Technické služby města Přerova

měla být nesena na trupu letadla, protože bylo obtížné toto sem odněkud dopravit. Tolik z článku, jenž byl publikován den před obřadem.^{11/} Podrobnosti o průběhu pohřbu přinesly noviny *Obzor*. V sobotu 27. října 1928 vyšel pohřební průvod z novostavby „Lešetín“. Zahájila ho jízdní četa

11/ *K hrozně letecké katastrofě v Přerově*. *Obzor*, roč. XIX, č. 246, 26. 10. 1928, s. 2. Letiště Přerov-Henčlov bylo zřízeno až v letech 1937–1938 (poznámka autora).

o 25 mužích ve zbroji na koních, přičemž velitelem byl rotmistr Braun. Za četou následovala hudba, družičky, mládenci a mladí piloti z Prostějova. Dále nezbytný sbor zpěváků, tři kněží a pohřební vůz, po jehož boku kráčelo osm mužů místní posádky ve zbroji s tasenými šavlemi. Jednalo se o osm Andráškových přátel – Přerovanů, vojínů 2. leteckého pluku, kteří s ním nastoupili vojenskou povinnost. Žalem zdrcenou rodinu následovala deputace vojenského leteckého učiliště Prostějov. Průvod, který uzavírali „běžní“ občané, šel ulicemi Havlíčkovou, Komenského a Šířavou k městskému hřbitovu. U hrobu duchovní vykonali pohřební obřad, poté zazněla národní hymna. Pohřeb byl ukončen za úplného šera.^{12/}

Závěr

V případě úmrtí pilota Alberta Andráška se nejednalo o ojedinělou událost. Bohužel, za podobných okolností zahynuli v období první Československé republiky další letci z prostějovského i olomouckého letiště. Zmíňme alespoň dva z nich. Dne 9. prosince 1931 v katastru obce Bedihošť, nedaleko od prostějovského letiště, zahynul pilot desátník Otto Hess (* 30. března 1909 Karlova Huť) od Leteckého pluku 1, toho času instruktor leteckého dorostu Vojenského leteckého učiliště v Prostějově. Zemřel při akrobacii s letadlem Š-20.104. Jednalo se o mladšího bratra Alexandra Hesse (1898–1981), který byl za druhé světové války prvním velitelem 310. čs. stíhací perutě RAF ve Velké Británii.^{13/} Dne 22. června 1928 zemřel během individuálního výcvikového letu pilot desátník Jindřich Janhuba (* 15. července 1907 Nemočice), příslušník 37. letky Leteckého pluku 2 v Olomouci. V průběhu letu prasklo benzínové potrubí, což zapříčinilo požár stíhacího dvojplošníku Š-20.16. Při nouzovém přistání s hořícím letadlem mladý pilot uhořel na katastru obce Kožušany (okres Olomouc), přibližně v prostoru, kde do roku 1893 stála předsazená vojenská pevnůstka č. X.^{14/}

12/ *Pohřeb oběti leteckého neštěstí v Přerově*. Obzor, roč. XIX, č. 249, 30. 10. 1928, s. 2.

13/ Blíže viz VÚA-VHA, fond MNO, III. odbor letecký, karton 13 305 (spisy k úmrtí letce Otty Hesse); JIRÁK, Petr: *Letecká nehoda Otty Hesse u Bedihoště*. Řádky pro vás, č. 6 (květen 2025), s. 37–41.

14/ ŽENČÁK, Milan: *Letecké neštěstí nad Kožušany v roce 1928*. Hanácký kalendář 2010. Olomouc 2009, s. 120–122.

Hynek Řihák

Hans Petzny a jeho cesta za místem vládního komisaře pro město Přerov

Ve svém článku „Příchod vládních komisařů do protektorátního Přerova“ ve Sborníku Státního okresního archivu Přerov za rok 2023 jsem psal o vládním komisaři Hansi Petznem a jeho příchodu do Přerova. Tehdy jsem ovšem nevěděl, že v Moravském zemském archivu se nachází ještě jeden fond, který se zabývá přímo najmutím Hanse Petzneho na místo vládního komisaře v Přerově. Jen připomenu to, že Hans Petzny se ujal místa vládního komisaře v Přerově dne 7. ledna 1941. Původně byl ovšem starostou Uničova a byl dle archivních materiálů politicky spolehlivým a použitelným člověkem. Petzny se původně ucházel o místo okresního hejtmána v Litovli. Počítalo se s ním i pro místo vládního komisaře v Hodoníně. K osobním údajům lze říci, že Petzny se narodil dne 8. ledna 1893 v Moravském Krumlově. Byl rozvedený a měl jednu dceru Elisabeth narozenou roku 1920. V tomto textu si údaje o Petznem doplníme. Zejména pokud se týká vzdělání a kariéry před jeho nástupem na místo vládního komisaře v Přerově.

Dne 29. července 1940 poslal Hans Petzny na presidium Zemského úřadu žádost o přijetí do služeb Zemského úřadu. Prosil o přidělení místa jakožto okresního hejtmána v Litovli nebo nějaké podobné místo. Ve svém zdůvodnění uváděl vedle toho, že se narodil v Moravském Krumlově i to, že absolvoval právníká studia na univerzitách v Praze a Vídni. Závěrečné zkoušky pak složil na německé univerzitě v Praze. O době po studiích napsal: „Původně jsem měl v úmyslu vstoupit do státní správy, ale pro Němce zde nebyl po roce 1918 žádný výhled na odpovídající služební postup, vstoupil jsem proto po návratu z válečné vojenské služby do soudní služby. Tuto službu jsem však také již v roce 1921 opustil a obrátil jsem se k advokacii. Od roku 1925 jsem samostatným advokátem v Uničově a získal jsem bohaté zkušenosti také se správními záležitostmi. V roce 1938 jsem byl SdP jmenován a také zvolen starostou Uničova, kteroužto funkci jsem vykonával až do obsazení této funkce úředním starostou. Také v tomto postavení jsem si osvojil zkušenosti na poli úřadování. Jsem

❖ Podobenka Hanse Petznyho. SOkA Přerov

Regierungskommissar der Stadt Prerau

JUDr. Hans Petzny

❖ Hans Petzny ve své kanceláři na přerovské radnici. SOkA Přerov

německé státní příslušnosti a árijského původu. Češtinu ovládám slovem a písmem dokonale. Byl jsem členem SdP a nyní jsem členem NSDAP.“^{1/}

Tato žádost je doplněna opisy zkouškových protokolů o státních zkouškách, které Petzny absolvoval. Z nich se můžeme dozvědět, že Petzny na pražské c. k. německé Karlo-Ferdinandově univerzitě složil s dobrým prospěchem v červenci 1913 státní zkoušku z právní historie, v prosinci 1915 s vyhovujícím prospěchem právnickou zkoušku a v květnu 1916 opět s dobrým prospěchem státní zkoušku. V listopadu 1920 absolvoval tehdy už doktor Petzny soudcovskou zkoušku u Vrchního zemského soudu v Brně v češtině a němčině a v prosinci 1924 tamtéž v němčině advokátní zkoušku.^{2/} Petzny byl tedy v právnické oblasti dobře vzdělaným člověkem.

1/ Moravský zemský archiv (dále jen MZA), B 251, kartón 1, inv. č. 26. Nábor JUDr. Hanse Petzneho z Uničova jako vládního komisaře do Přerova. Ansuchen um Einstellung in der Dienst der Landesbehörde ze dne 29. VII. 1940.

2/ Tamtéž, opisy státních zkoušek ze dne 8. VII. 1939.

Ohlašovací list.

Číslo indexu 5473/41

Ulice: Prerau-Brüdergasse No.2.

Náměstí:

1. Příjmení a jméno	JU. Dr. Petzny Hans	Hlášení dne 21.1.1941
2. Povolání, zaměstnání	Regierungskommissar der St. Prerau	
3. Rodiště, okres a země, den, měsíc a rok narození	M. Kromau 8.1. 1893	
4. Obec dom., okres a země		
5. Průkaz domovský, místo, čas a číslo jeho vystavení		
6. Národnost - Vyzn. náb.	Deutsch r. kath.	Odhláška dne
7. Stav: zdali svob., ženatý, ovdovělý nebo rozvedený	gesch.	
8. Jméno rodičů a rodné jméno matky		
9. Jméno a datum narození (den, měsíc a rok) manželky	Neue Famil. Karte ausgefüllt.	
10. Příjmení manž. před provd.	Nový rodin. list vypsán.	
11. Rodiště manž., okres a země		
12. Oddání: církevní nebo obč. den, měsíc, rok a místo	Von 26.8.1941 hier. M. Kromau	
13. Jméno, den, měsíc, rok a místo narození nesamostatných dětí, žijících v rodinném svazku	Elisabeth 25.8.1920 M. Kromau / onx: 13.9.1941 Odrau	
14. Dřívější obydlí	M. Neustadt	

Podpis majitele domu neb předavatele:

Kontaktní osoba: Berta, Přerov

❶ Ohlašovací list, 1941. SOKA Přerov

Ke zmiňovanému místu starosty v Uničově dodejme, že Petzny byl zvolen na toto místo dne 28. června 1938 jakožto člen Henleinovy Sudetoněmecké strany (SdP), a to poté, co zde tato strana v obecních volbách získala na 81 % hlasů (2 394 hlasů). Mezi německými stranami šlo dokonce o získání 87 % hlasů. Petzny byl později nahrazen ve funkci starosty Antonem Kunerthem.^{3/} Z Uničova také Petzny obdržel potvrzení, že má německou státní příslušnost.^{4/} Z úřadu olomouckého oberlandrátu putovalo v listopadu 1940 k rukám ministerského rady Horsta Naudého na pobočku úřadu říšského protektora v Brně stanovisko šternberského krajského vedoucího NSDAP Antona Graafa. To udávalo, že Petzny tehdy bydlel v Uničově na Schillerově náměstí 2. Proti Petznemu nebyly politické námitky. Graaf soudil, že Petzny by byl vhodným kandidátem pro nově zamyšlené služební místo v Protektorátě a připomíná, že Petzny sloužil jako neplacený starosta Uničova, který se zabýval komunálními

3/ Burešová, J. a kol. Uničov: historie moravského města. Uničov: Město Uničov 2013, str. 355 a 385. Tato publikace chybně uvádí, že Petzny byl jmenován vládním komisařem v Přerově již roku 1939.
4/ MZA, B 251, kartón 1, inv. č. 26, Potvrzení ze dne 29. VII. 1940.

záležitostmi. Pisatel z olomouckého úřadu oberlandráta také napsal, že Petzny zatím přijal přípravnou službu u města Olomouce a právě i na úřadu oberlandráta. A to sice tak, že dopoledne Petzny pracoval pro město a během odpoledne na úřadu oberlandráta.^{5/} Tento právě citovaný přípis pravděpodobně sepsal (nebo nadiktoval) samotný olomoucký oberlandrát Mario Molsen, ale podpis je špatně čitelný. Z jiného přípisu, který informuje o schůzi, konané zřejmě v Brně s olomouckým oberlandrátem Molsenem a vrchním vládním radou Urbanusem je patrné, že se Petzny při hledání místa v protektorátní správě obrátil právě i na úřad oberlandráta v Olomouci přesněji přímo na samotného Maria Molsena.^{6/} Zřejmě k tomuto přípisu je přiložen dokument datovaný dnem 27. září 1940 v Brně, ve kterém je zmíněno to, že Petzny by měl být ustanoven vládním komisařem v Přerově, a zde by měl pobírat takový přiměřený plat, aby nemusel vykonávat vedlejší zaměstnání (tj. advokátní praxi). Po dobu dvou až tří měsíců se měl Petzny připravovat na své poslání tak, jak bylo výše uvedeno. Olomoucký oberlandrát Molsen chtěl přimět vládního komisaře v Olomouci Fritze Czermaka k tomu, aby Petznemu byl hrazen plat z prostředků města Olomouce. Dále se zde doslova píše: „Pro město Hodonín nepřichází dr. Petzny v úvahu, protože by při velikosti města Hodonína nemohl být dostatečně finančně ohodnocen, aby tam mohl bydlet.“^{7/} Molsen jednal osobně s Petznym dne 12. září 1940. Petznemu šlo o možnost brzy získat pevné úřednické místo. Petzny již také dříve sdělil zlínskému oberlandrátovi Josefu Byaerlovi, že mu místo vládního komisaře v Hodoníně nevyhovuje, protože by tam musel pokračovat ve své advokátní praxi a nemá přehled o tamějších lokálních poměrech, nehledě k tomu, že by kombinace těchto dvou funkcí mohla vést k osobním potížím (viz dále). Petzny byl již ovšem tehdy srozměšen s místem vládního komisaře v Přerově a s platem přinejmenším vládního rady. Do té doby hodlal Petzny formálně udržovat svoji šternberskou advokátní kancelář v provozu, což by neměl býti po dobu šesti měsíců problém.^{8/}

Jak je však patrné, tak Molsen se s Petznym setkal již v srpnu 1940. Petzny na něj tehdy udělal výborný dojem. Molsen o něm psal: „Dr. Petzny požívá v místních kruzích dobré pověsti a v Uničově je znám jako poctivý zastánce německví.“ Už tehdy Molsen tvrdil, že Petzny by mohl sloužit jako vládní komisař a Petzny s tím byl už tehdy srozměšen. A už tehdy Molsen nedoporučoval jeho zařazení jako vládního komisaře ve zlínském oberlandrátátu v Hodoníně, protože by zde Petzny musel vykonávat i advokátní praxi a české obyvatelstvo by toho mohlo využít a vtáhnout komisaře do konfliktu zájmů. Molsen v tomto přípisu podává i nějaké infor-

5/ Tamtéž, An der Herrn Reichsprotector in Brünn: Bewerbung des Rechtsanwalts Dr. Hans Petzny ze dne 14. XI. 1940 a Der Kresileiter: An der Oberlandrat in Olmütz ze dne 5. XI. 1940.

6/ Tamtéž, An der Dienststelle Mähren des Herrn Protektors ze dne 1. X. 1940.

7/ Tamtéž, Rechtsanwalt Dr. Petzny zde dne 27. IX. 1940.

8/ Tamtéž, An der Herrn Reichsprotector in Brünn: Bewerbung des Rechtsanwalt Dr. Petzny um die Stelle des Regierungskommissar ze dne 13. IX. 1940.

Polizeiliche Anmeldung. — Policejní přihláška.

Name: P e t z n y J U. Dr.		Familienstand: 10. Gescht. <i>verheiratet</i>		12. Beruf: — Povolání: <i>Regierungs</i>		13. Geburts- — Narození: <i>Kommisсар</i>		14. Ort — Misto: <i>M. Kromau</i>	
Vorname: H a n s		11. Religionsbekenntnis: <i>R. K.</i>		15. Tag - Den: <i>8. I.</i>		16. Mon. - Més. <i>93</i>		17. Jahr - Rok: <i>93</i>	
geborene (Mädchenname):		18. Staatsangehörigkeit: <i>D. R.</i>		19. Státní příslušnost: <i>D. R.</i>		20. Jude? <i>Nein</i>		21. Zid? <i>Nein</i>	
rozená (přijetí dč):		22. Ort: <i>Prerau</i>		23. Misto: <i>Prerau</i>		24. Bezik (Stadtteil):		25. Okres (čtvrť):	
26. Neue Wohnung: <i>Nové bydlíste:</i>		27. Straße: <i>Brüdergasse</i>		28. Nr.: <i>2</i>		29. Ulice: <i>Brüdergasse</i>		30. Nr.: <i>2</i>	
26. Wenn in Untermiete, bei: <i>./.</i>		27. Je-li v podnájmu, u:		31. Tag des Zuzuges: — Den příchodu: <i>21.1.1941</i>		32. Wird alte Wohnung beibehalten? — Podrží starý byt? <i>Nein</i>		33. Schon einmal hier gewohnt? — Bydlet zde již? <i>-, -</i>	
34. Vorige Wohnung: <i>M. Neustadt</i>		35. Ort: <i>M. Neustadt</i>		36. Misto: <i>M. Neustadt</i>		37. Bezik (Stadtteil): <i>Sternberg</i>		38. Okres (čtvrť):	
39. Přeđchozí bydlíste:		40. Straße: <i>Schillerg.</i>		41. Nr.: <i>2</i>		42. Ulice: <i>Schillerg.</i>		43. Nr.: <i>2</i>	
44. Bei Zuzug aus dem Ausland, von Reisen, Wanderschaft, RAD oder Wehrmacht letzte Wohnung im Inland: <i>Při příchodu z ciziny, z cest, řá. prac. služby n. braně moci poslední bydlíste v tuzemsku:</i>		45. Ort: <i>Prerau</i>		46. Misto: <i>Prerau</i>		47. Bezik (Stadtteil):		48. Okres (čtvrť):	
49. Ich besitze die Kraftfahrzeuge Nr.: <i>51.347</i>		50. Jsem majitelem motor. vozidel č.: <i>P R</i>		51. Ort: <i>Prerau</i>		52. Misto: <i>Prerau</i>		53. Bezik (Stadtteil):	
54. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		55. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		56. Ort: <i>Prerau</i>		57. Misto: <i>Prerau</i>		58. Bezik (Stadtteil):	
59. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		60. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		61. Ort: <i>Prerau</i>		62. Misto: <i>Prerau</i>		63. Bezik (Stadtteil):	
64. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		65. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		66. Ort: <i>Prerau</i>		67. Misto: <i>Prerau</i>		68. Bezik (Stadtteil):	
69. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		70. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		71. Ort: <i>Prerau</i>		72. Misto: <i>Prerau</i>		73. Bezik (Stadtteil):	
74. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		75. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		76. Ort: <i>Prerau</i>		77. Misto: <i>Prerau</i>		78. Bezik (Stadtteil):	
79. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		80. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		81. Ort: <i>Prerau</i>		82. Misto: <i>Prerau</i>		83. Bezik (Stadtteil):	
84. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		85. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		86. Ort: <i>Prerau</i>		87. Misto: <i>Prerau</i>		88. Bezik (Stadtteil):	
89. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		90. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		91. Ort: <i>Prerau</i>		92. Misto: <i>Prerau</i>		93. Bezik (Stadtteil):	
94. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		95. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		96. Ort: <i>Prerau</i>		97. Misto: <i>Prerau</i>		98. Bezik (Stadtteil):	
99. Verwendung im Luftschutz (als was?): <i>Cinný v protiletectké ochraně (jako?):</i>		100. Cinný v protiletectké ochraně (jako?):		101. Ort: <i>Prerau</i>		102. Misto: <i>Prerau</i>		103. Bezik (Stadtteil):	

☉ Policejní přihláška, 1941. SOKA Přerov

mace k vládnímu komisaři Kafkovi von Sittaheimovi, který byl Petzneho předchůdcem na této pozici v Přerově. Tento bývalý okresní hejtman z dob Rakouska-Uherska měl v roce 1919 odmítnout vykonání přísahy Československému státu a byl propuštěn. Od té doby vedl stísněný život jako prodejce novin, obchodní zástupce apod. Kafka měl mít už 64 let, ale byl dle Molsena relativně čínorodého vzhledu a jevil se upotřebitelným na klidnější místo třeba okresního hejtmána. S Kafkou se počítalo v Přerově jen na dobu 2 až 3 měsíců. Vraťme se však opět k Petznymu. Ten v té době obdržel povolení si zřídit advokátní kancelář ve Šternberku. Měl ale malý zájem na tom, aby ji tam otevřel, pokud by se podařilo uskutečnit získání místa v Protektorátní správě.^{9/} Proč Petzny nepokračoval v advokátní praxi v Uničově není jasné.

Z výše uvedeného je patrné, že angažmá Kafky von Sittaheima bylo skutečně bráno jako dočasné, kdežto trvalejším vládním komisařem pro Přerov měl být právě Hans Petzny. O povolání Hanse Petzneho do této funkce se uvažovalo, jak je patrné, ještě předtím než dne 23. září 1940 do této funkce nastoupil Kafka von Sittaheim. Zdá se, že Petzny si od počátku své pracovní kariéry myslel na službu v politické správě, čemuž mu

9/ Tamtéž, An die Dienststelle Mähren des Herrn Reichsprotektor: Bewerbung des Rechtsanwalt Dr. Hans Petzny ze dne 29. VII. 1940.

měl prý zabránit vznik Československa. I když tedy i tak krátce působil v soudních službách nového státu. Později pak působil jako samostatný advokát. Většinu času v Uničově. Toto město mělo tehdy jen kolem pěti tisíc obyvatel. Petzny se zde stal v Sudetoněmecké straně natolik oblíbeným, že byl jmenován za tuto stranu v roce 1938 i starostou města. Petzneho nelákala zřejmě ani advokacie ve větším a významnějším Šternberku (tehdy asi 13 tisíc obyvatel a navíc sídlo okresního úřadu). Mířil za kariérou v politické oblasti či v politické správě. Díky výborné znalosti češtiny se mu zřejmě jako perspektivní jevila kariéra v protektorátní správě. Aktivně se o ni ucházel a zřejmě i s vydatnou pomocí olomouckého oberlandráta M. Molsena se mu podařilo získat místo vládního komisaře ve významném středomoravském městě. Petzny byl navíc zřejmě dobře znalý státní správy a měl i ten „správný“ světový názor.

Jiří Lapáček

Stalo se 8. května 1945

V ranních hodinách 8. května 1945 vstoupili příslušníci Rudé armády bez boje na území města Přerova. Přerované je radostně vítali.^{1/} Bohumil Sobek si přišel odpoledne do areálu Optikotechny pro svůj automobil zn. Mercedes Benz 200 cabrio B, který mu byl během války zabaven říšskými úřady pro potřeby firmy. Odjel s ním do Smetanovy ulice, kde sídlil okresní úřad, vlastně již okresní národní výbor, jehož zástupcům nabídl svůj automobil k dispozici. Zde mu bylo ale řečeno, aby jej někde garážoval a příští den aby s ním přijel znovu.^{2/}

Bohumil Josef Sobek se narodil v Přerově 2. září 1903 v rodině Bohumila Sobka, brzdáře na dráze, a jeho manželky Františky, která byla dcerou hostinského Františka Kleina v Přerově.^{3/} Po studiích byl zaměstnán jako jednatel pojišťovny Koruna. Dne 23. října 1926 se v Olomouci v kostele sv. Václava oženil s Marií Skopalovou ze Stichovic. Rodina se často stěhovala, první syn Zdeněk se narodil v roce 1927 v Senici na Hané, o rok později přišel na svět Vladimír v Hnojicích u Šternberka, Bohumil, narozený 1931 v Loučanech u Olomouce, zemřel o tři roky později.^{4/}

Do Přerova se rodina přistěhovala ze Žeravic u Kyjova v roce 1932, několikrát změnili bydliště, od roku 1941 žili v ulici Boženy Němcové v domě čp. 1653/11. Bohumil Sobek pracoval jako kontrolor Svazu pro mléko a tuky v Praze.^{5/} V roce 1942 byla kladně vyřízena jeho žádost o potvrzení o nežidovském rodovém původu pro sebe a své dva syny.^{6/}

Nevíme, co u něj bylo dříve, jestli vášeň pro automobily, která umožnila vykonávat práci, kterou dělal, nebo naopak, zda práce vyžadovala řidičský průkaz. Vůdčí list Bohumil Sobek získal v Litovli v roce 1930,

1/ Záznam v Památkníku okresního četnického velitelství v Přerově. Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Četnická stanice Přerov.

2/ SOKA Přerov, inv. č. 338, kart. č. 250.

3/ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik, N_inv_c_10627_sig_Pr_I_49_1903-1908_Prerov_077

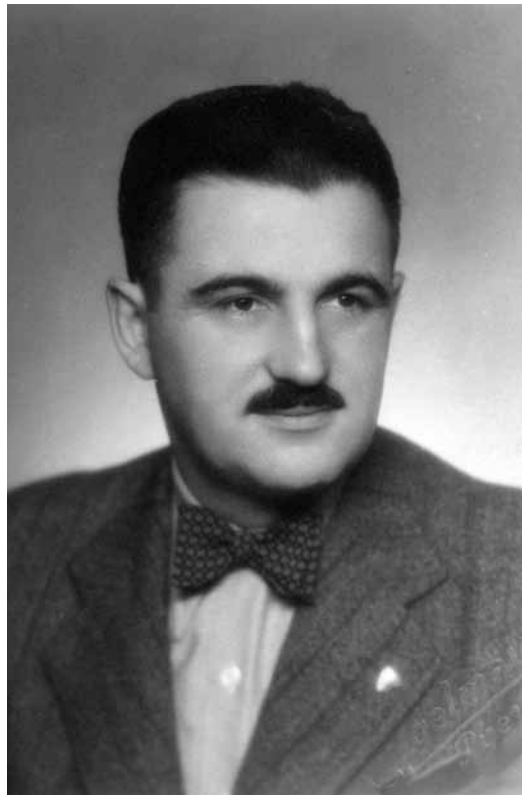
4/ SOKA Přerov, Sběrka evidence obyvatel okresu Přerov.

5/ Tamtéž. 11. 10. 1932 Kozlovská 45 – 15. 9. 1933 Na Hrázi 8 – 14. 2. 1934 všichni společně do Senice na Hané – 3. 6. 1936 náměstí Žerotínovo 20 – 28. 12. 1936 Husova 2, všichni společně – 25. 4. 1941 Boženy Němcové 11/1653 – 21. 6. 1945 Č. Drahlovského 16.

6/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, sign. 9954 X 8c 29. 3. Svaz pro mléko a tuky Praha – Sobek Bohumil, zjištění zachoalosti; 38893 VII 2 – 17. 12. 1941 Sobek Bohumil – 22385/42 – Žádost za osvědčení o nežidovském rodovém původu – kontrolní úředník Českomoravského svazu pro mléko a tuky v Praze.

❶ Podobizna B. Sobka v řídičském průkazu. SOKA Přerov

❷ Podobizna B. Sobka z žádosti o obnovení řídičského průkazu, 1940. SOKA Přerov
❸ Vůdčí list, 1930. SOKA Přerov

v červenci 1940 požádal v Přerově o vystavení náhradního vůdčího listu.^{7/} V polovině 30. let si pořídil již zmiňovaný Mercedes, ale s automobily také obchodoval, působil jako překupník.

V Přerově se stal zástupcem firmy Skácel a Dubina a v roce 1937 koupil od firmy Ostrý a syn v Moravské Ostravě osobní automobil značky Studebaker. V roce 1939 oznámil okresnímu úřadu, že od Fr. Březáčka, řezníka ve Vsetíně, koupil osobní auto zn. Tatra pro N. Boudu, magistra lékárny v Kroměříži a že tento vůz také řádně přihlásil u tamějšího okresního úřadu. Jiné vozidlo Ford bylo sice Bohumilu Sobkovi za války odebráno, ve skutečnosti však vozidlo koupila přímo firma SLUM, družstvo lidové, řemeslné a umělecké práce moravské, zaps. spol. s r. o. v Uherském Hradišti, a Bohumil Sobek vystupoval tehdy jako zprostředkovatel a plnomocník firmy SLUM, která auto také převzala do svého skladu a zaplatila odvozné a dopravu auta do filiálky v Přerově.^{8/}

7/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, sign. 21/542/40.

8/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, sign. 37291 XI 26 Okresní úřad Zlín 25/2289/1 – 1. 9. 1939 Sobek Bohuslav, koupě automobilu; 37903 XI 26 Okresní úřad Vsetín 6. 9. 1939 Sobek Bohuslav, koupě osobního automobilu.

Okresní úřad v Litovli.

o motor. vozidel zapsána pod čís. 144

Čís. 16/22-11

Vůdčí list čís. 19/30

Jan Zohumil Zohumil, nar. 1903
v Benicích S. Lh. 16

jest na základě předloženého vysvědčení způsobilosti ve smyslu § 22 nařízení ministerstva vnitra ze dne 28. dubna 1910 (říš. zák. čís. 81) oprávněn ku samostatnému řízení:

- 1. osobních automobilů s motory výbušnými.
- 2. nákladních automobilů s motory výbušnými.
- 3. osobních i nákladních automobilů s motory výbušnými.
- 4. vícekolejných motorových kol s motory výbušnými.

Litovel

dne 10. III. 1930

Podpis majitele:

Zohumil Zohumil

Okresní hejtmán

[Signature]

Čís. 13956/31

Na základě dvoa téže gubersky platí tento vůdčí list i pro osobní automobily s motory výbušnými.

Hejtmán Zohumil, dne 4. V. 1931

Okresní hejtmán:

[Signature]

Přít. 29. VII. 1940

Okresní úřad
DÁVKA

v Přerově.

Podpisy Bohumil Šobek, kontrolní
úřadník Č.M.S., narozený dne 2. září 1903. v Přerově,
tamtéž příslušný, žádá tímto sdvořile o vystoupení
náhradního národního listu. Svůj starý přikládá.

[Faint, mostly illegible handwritten text, possibly a draft or a copy of the letter.]

V Přerově, 29. srpna 1940.

Bohumil Šobek

Okresní úřad v Přerově
Došlo: 29. VII. 1940
Čís.: 21/542 PRIL.: 1

XI

30. VII. 1940

P. úř. radovi Trumplichovi.
Řádem o náhradě, pro kterou žádá
může být duplikát řidič. průkazu vydan

Navrhují vydat: *[Signature]*
řidičský průkaz *[Signature]*
I. P. a II. Pr.

2/8. 40

ing. Krumpholtz

31

Žádost o obnovení řidičského průkazu, 1940. SOKA Přerov

Také manželce Marii Sobkové nebyla vůně benzínu cizí, protože oznámila 5. března 1940, že dala svůj osobní automobil Tatra 12 zn. M-52 831 do klidu, poněvadž neměla povolené k jízdě od Oberlandrátu v Olomouci.^{9/}

Vrátme se zpět na nádvoří podniku Optikotechna, kam přišel 8. května 1945 Bohumil Sobek pro svůj automobil. Stáli tam tehdy čtyři ruští vojáci, s nimiž mluvil Ing. Václav Hruba, velitel závodní stráže. Vojáci chtěli auto, jako záminku si vzali, že Sobek je Němec. Zdali je k tomu navedlo to, že se jednalo o německou značku automobilu, se můžeme jen dohadovat. Hruba dal příkaz technickému úředníku Josefu Vacinovi, aby s nimi jel do ulice Boženy Němcové a dovedl je do bytu Bohumila Sobka. Vacinovi ruští vojáci zabavili motocykl, ale slíbili, že když dostanou auto, motocykl vrátí. Když dojeli do místa bydliště Bohumila Sobka, vojákům otevřela manželka. Vstoupili dovnitř a po chvíli následovaly tři výstřely. Vojáci vytáhli těžce postřeleného manžela ze sklepa a dopravili do bytu v prvním poschodí. Zde mu svlékli kabát, následně mu vybrali obsah všech kapes a, procházejíce se po bytě, synovi a manželce sebrali náramkové hodinky, které ležely na stole. Pak zmizeli.^{10/}

Mezitím šel ulicí Boženy Němcové MUDr. Vladislav Vojzola, bydlící v ulici Čapky Drahlovského, a byl upozorněn neznámými chodci, že v domě vedle Františka Ziegelheima, čp. 1658, je někdo postřelen. Jako lékař považoval za svou povinnost podívat se na zraněného. Ruský vojnín konající v domě hlídku, jej dovedl s namířeným autometem do prvního

9/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, sign. 36947 III/24 30. 8. 1939 Sobková Marie, Přidělení poznávací značky pro auto; 21/137/40 do klidu.

10/ SOKA Přerov, inv. č. 338, kart. č. 250 Příhlášky válečných škod). Dopis M. Sobkové, v němž popisovala celou událost: „Dne 8. května, t. j. den příchodu Rudé armády, dal mi manžel ONV k dispozici své auto, které bylo v době okupace zabaveno říšskými úřady pro Optikotechnu v Přerově. Zmíněného dne si pro svůj vůz šel a přivezl jej před úřadovnu ONV, kde mu bylo řečeno, aby jej někde garážoval a příští den aby s ním přijel. Z ONV odešel domů a o hodinu později byl postřelen ruským vojínem, kterého dovedl do bytu J. Vacina, za účelem oloupení auta. Dovezl je jako na Němce a aby získal svůj motocykl, který mu Rusové zabavili. Při tom se nic nevyjednávalo, jen se střílelo. Když manžela těžce postřeleného dovedli do bytu a svlékli mu kabát, tu Rusové mu obsah všech kapes odebrali a synu náramkové hodinky a mně také vzali hodinky, které leželi na stole, když se Rusové procházeli po bytě.“
Výpověď Josefa Vacina, nar. 10. 12. 1907, Vsadsko 34, technického úředníka, 4. 12. 1946: „Je mi známo, že dne 8. května 1945 pan Sobek odvázel si z Optikotechny osobní vůz Mercedes. Na nádvoří byli 4 ruští vojáci, s nimiž mluvil Ing. Hruba, velitel závodní stráže, který mi dal příkaz, abych s nimi jel na udanou adresu. Přijeli jsme do ul. Boženy Němcové a hledali jsme byt pana Sobka. Až jsme jej našli, otevřela nám majitelka domu, vojáci vešli dovnitř. Co tam dělali, to nevím, jen po chvíli slyšel jsem 3 výstřely. Viděl jsem pana Sobka ve dveřích vedlejšího domu, kolem něhož se shluklo několik lidí. Vojáci vyšli z domu ven, já jsem žádal o propuštění, ale dostal jsem příkaz, abych s nimi jel zpět do továrny. Místo do továrny zavezli mne do liduprázdné ulice před býv. vinárnou Praha, kde mi dali znovu příkaz, abych jim do rána vůz přivezl a že si pro něj přijedou na mém motocyklu do továrny. Protože jsem nevěděl, kde se onen vůz nachází, tával jsem se jich, co se stane, když jej nepřivezu. Načež mi odpověděli, že musím, jinak postřelí všechny, a při tom vytáhli na mě revolver. Na to se mi podařilo utéci, šel jsem do bytu pana Sobka se dotázat, kde se vůz nalézá a současně jej varovat před dalším neštěstím. Na to přijelo osobní auto a zavezl jsem jej s jeho synem do nemocnice. Zda mu byly při činu odcizeny nějaké cenné předměty mi není známo.“

V *Přerově*, dne *2.8.* 19 *40*

Osoba uvedená na druhé straně požádala:

1. *o udělení řidičského průkazu pro motorová vozidla,
2. *o rozšíření řidičského průkazu třídy na třídu *1, 2 a 3*,
3. *o vydání duplikátu řidičského průkazu.

Jest o žadateli něco závadného známo?

Okresní úřad.*
Policejní ředitelství.*
Vládní policejní úřad.*
(Kulaté razítko.)

* Nehodící se škrtněte!

DOPISNICE.

Policejnímu ředitelství
Sběrně zpráv o řidičích
motorových vozidel

v Praze I.

Služební věc.
Poštového prosto.

Tiskárna Protektorátu Čechy a Morava v Praze. — 553 - 40.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	Š	T	U	V	W	Y	Z	Ž
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	š	t	u	v	w	y	z	ž

Zadatel-lovo { příjmení *Sobek*
jméno (a) *Bohumil*
(užívané jméno podtrhněte)
místo narození *Přerov*, okres *Přerov*
den narození *2.9.1903*
bydliště *Přerov*, okres *Přerov*
ulice *Hrušova* číslo *2*

Policejní ředitelství v Praze.
Sběrná zpráva
o řidičích motorových vozidel.

V Praze, dne *10. VIII.* 19 *40.*

590331/40 Sběrně není o žadateli nic závadného známo.

Za policejního prezidenta:

Dotaz se vrací.

④ Oznámení sběrně zpráv, 1940. SOKA Přerov

poschodí, kde ležel na posteli postřelený Bohumil Sobek. Měl krvácející ránu na předloktí a střelnou ránu nad kostí stydkou, zevně nekrvácející. Podle poranění lékař poznal, že běží o průstřel močového měchýře, a pro-

Agencní číslo 416 v Praze

Žadatel: Bohumil SOBKA, naroz. 2. září 1903 v Přerově, náboř. říms. katol.

Žadatel: Marie SOBKOVÁ, ruz. SOKOALOVÁ, nar. 11. srpna 1901 ve Střehovské náboř. říms. katol.

Otec: Bohumil SOBKA, nar. 27. října 1873 v Přerově, náboř. říms. katol.

Matka: Fran. Iška KLEJKOVÁ, nar. 1. prosince 1874 v Přerově, náboř. říms. katol.

Otec: Alois SKOPAL, nar. 20. září 1872 ve Střehovské, náboř. říms. katol.

Matka: Vincence VŠETIČKOVÁ, nar. 28. listopadu 1878 v Uhroslavi, náboř. říms. katol.

Ovdávil: V Přerově dne 30. října 1902.

Ovdávil: V Uhroslavi dne 8. listopadu 1897.

Děd ze strany otcevy: František SOBKA, nar. 2. června 1805 v Čermáři Kostelci, náboř. říms. katol.

Bába ze strany otcevy: Josefa HLAVKOVÁ, nar. 15. prosince 1848 v Bluhoně, náboř. říms. katol.

Děd ze strany otcevy: Antonín SKOPAL, nar. 10. ledna 1841 ve Střehovské, náboř. říms. katol.

Bába ze strany matčiny: Antonie PRODLOVÁ, nar. 24. května 1836 v Novo Stědci, náboř. říms. katol.

Děd ze strany matčiny: Karel KLEJK, nar. 20. května 1848 v Přerově, náboř. říms. katol.

Bába ze strany matčiny: Antonie SOBKOVÁ, nar. 2. května 1850 v Přerově, náboř. říms. katol.

Děd ze strany matčiny: Jan VŠETIČKA, nar. 25. října 1809 v Uhroslavi, náboř. říms. katol.

Bába ze strany matčiny: Marie HLÁČKOVÁ, nar. 20. srpna 1845 v Lešanech, náboř. říms. katol.

Handwritten signatures and notes:
Vladislav Vojzola
Sobkové
Agencní číslo 416
Přerov

⊙ Rodokmen pro účely osvědčení o nežidovském původu, 1941. SOKA Přerov

to nařídil okamžitý převoz do nemocnice.^{11/} Když jej tam synové šli později navštívit, první slova Bohumila Sobka byla, kde má náprsní tašku, aby ji hleděli získat, neboť v ní má kromě peněz důležité listiny a stvrzenky. Bohužel dne 10. 5. 1945 Bohumil Sobek na následky zranění zemřel.^{12/}

Po ohlášení případu na ruském vojenském velitelství bylo po pachatelích zahájeno pátrání, ale bylo marné. Místní velitel města podplukovník F. A. Popov rodině v náhradu za odcizené věci dal některé části nábytku zabaveného Němcům, protože Marie Sobková musela svůj prodat na úhradu pohřbu.^{13/}

11/ Tamtéž. Výpověď MUDr. Vladislava Vojzoly, nar. 4. 3. 1906 Přerov, Čapky Drahlavského 14, lékaře 9. 12. 1946: „V odpoledních hodinách 8. května 1945 šel jsem ulici Boženy Němcové a byl jsem upozorněn neznámými chodci, že v domě vedle Ziegelheimu je někdo postřelen. Jako lékař považoval jsem za svou povinnost podívat se na zraněného. V domě konající hlídka ruský voják, když jsem ohlásil, že jsem lékař, byl jsem pod jeho dohledem, a maje na zádech automat doveden do I. poschodí, kde ležel na posteli postřelen pan Sobek. Dotyčný měl krvácející ránu na předloktí a střelnou ránu nad kosti stýdkou, zevně nekrvávající. Podle poranění poznal jsem, že běží o průstřel močového měchýře, a proto nařídil jsem okamžitý převoz do nemocnice s doporučujícími listky, jak na převoz, tak i na přijetí do nemocnice. Při tom jsem doporučil, aby se obrátili na ONV, který nejlépe může obstarat povoz na převoz.“

12/ Magistrát města Přerova, matrika zemřelých.

13/ SOKA Přerov, inv. č. 338, kart. č. 250 (příhlášky válečných škod). Dopis M. Sobkové, v němž popisovala celou událost: „Když můj manžel byl v nemocnici a synové ho šli navštívit, první jeho slova byla, kde má náprsní tašku, aby ji hleděli získati, neboť v ní má kromě peněz důležité listiny a stvrzenky.“

Ještě v září 1945 vyplnila Marie Sobková přihlášku válečných škod, v níž uvedla, že byla okradena o stříbrné kapesní hodinky s přívěskem značky „Dora“, 15 kamenů, o dvoje náramkové hodinky značky Jung-hanns a Senna, platinové plnicí pero, značky Mont Blanc, náprsní tašku s veškerými osobními doklady, stříbrný zapalovač se zlatým monogramem a cigarety, 10 000 korun na hotovosti. Dodatkem uvedla částku 8 600 korun představující výlohy za pohřebné. Byl známí Zdeněk Peluha a Václav Polame dosvědčili, že dotyčné předměty v rodině Sobkových viděli, nebyla její přihláška uznána a v roce 1947 komise žádost o náhradu zamítla.^{14/}

V pozůstalostním řízení bylo konstatováno, že po zemřelém nezůstal žádný majetek, takže projednání pozůstalosti pro nedostatek jmění odpadlo. Řešila se otázka auta zn. Ford, jehož koupí zprostředkoval Bohumil Sobek pro firmu SLUM, zaps. spol. s r. o. v Uherském Hradišti. Osobní automobil Mercedes zůstal rodinným majetkem. V současnosti jej lze spatřit v Muzeu veteránů ve Slatinicích, kde jej opatruje vnuk zemřelého Dr. Aleš Sobek.

Po ohlášení případu na ruském voj. Vel., bylo po pachateli zahájeno pátrání, ale vše bylo marné. Místní velitel města ppl. Popov nám v náhradu za odcizené věci dal některé součásti zabaveného Němci nábytku, neboť svůj jsem musela prodati na úhradu pohřbu. Marie Sobková“

- 14/ Tamtéž. Protokol v Olomouci 23. 12. 1946 Z vazby předveden František Krátký jako svědek, nar. 11. 6. 1902, učitel, Smetanova 5: „O škodách., které snad byly způsobeny Marii Sobkové, ničeho nevím. Byl jsem přítomen, když ruský důstojník vyplekl ze sklepa těžce postřeleného Bohumila Sobka. Při tom nikdo Sobka neobíral o žádné předměty. Tehdy byl povolán dr. Vojzola, aby zraněného ošetřil. Nevím prostě nic o tom, že by byly při této příležitosti at ruskými vojáky nebo kýmkoliv jiným Bohumilu Sobkovi nějaké věci odcizeny. Co se dalo ovšem ve sklepě, v němž byl Sobek zastřelen, resp. zda ve sklepě nebyl snad ruským vojínem, který ho zastřelil, obrán o předměty v protokole uvedené, nevím, jelikož jsem ve sklepě nebyl. O škodách Marie Sobkové válečnými událostmi způsobených se tedy nemohu vyjádřit, jelikož mi nejsou známy.“

Okresní úřad v Přerově,
telefonní č. 10 a 510.

Číslo: 38893

✓¹¹

Číslo: 18/12.

SK
notář

Osvědčení o nežidovském rodovém původu.

Pan Světlana Bohumil Lobek,
narozný 2. 2. 1903 v Přerově,
povolání a bydliště kontrolní org. č. 11. 1. 1941 a 1. 1. 1942 v Přerově, Přerov
prokázal/a/ úředními doklady o původu, že ani sám ani jeho manželka Marie,
roz. Štěpánová, nar. 13. srpna 1901 ve Pítkovské,

stejnou židly.

vo smyslu § 1 vládní nařízení ze dne 4. července 1939, číslo 136 Sb.
z roku 1940 o právním postavení židů ve vojském životě.

Toto osvědčení bylo vydáno na podkladě § 2 tohoto vl. naří-
zení.

V Přerově, dne 10. prosince 1941

lep.

Za okresního hejtmána:

Stimbrina

18 XII. 1941
187/102 kraly

Dárka 10K Kč a/2

pol. 349.i

Dot. Píseňal notář.

efg

Petr Jirák

Historie tovačovského kina

Historie kinematografie a obecně filmového umění se začala psát před 130 lety v Paříži předvedením kinematografu bratří Lumiérových. V českých zemích jsou počátky tohoto oboru spjaty zejména s Janem Kříženeckým (1868–1921) a Dismasem Šlamborem alias Viktorem Ponrepem (1858–1926), majitelem prvního stálého kina v Praze.^{1/} Fenomén kina/biografu se nakonec samozřejmě nemohl vyhnout ani Tovačovu.

Vznik kina v Tovačově

Brzy po vzniku Československa byly kinematografické licence převzaty osvětovými a dobročinnými organizacemi. Již 24. října 1918 (pouhé čtyři dny před vznikem samostatného státu) napsal tovačovský Sokol místopředseda v Brně žádost o udělení licence pro „důležitý vzdělávací prostředek“, tj. kinematograf. Obecní výbor města Tovačova podpořil žádost Sokola ve schůzích konaných 4. listopadu 1918 a 17. března 1919.^{2/} Naopak o dva dny později (19. března 1919) obecní výbor zamítl žádost Leopolda Malíka, který ani nevedl místnost, kde chtěl promítat filmy.^{3/} Dne 14. dubna 1919 se uskutečnilo komisionální ohledání místa, kde mělo být zřízeno kino. Jednalo se o starou budovu sokolovny (čp. 358), vybudovanou v roce 1912 na rohu dnešních ulic Nádražní a Podvalí.

Za účelem pořádání představení měl být na galerii postaven prostor pro přístroje – z části galerie bylo třeba zřídit ohnivzdornou komoru, úplně oddělenou od galerie ohnivzdornými dveřmi, se zvláštním východem pro únik po železných schodech. Jako hlediště měla být využita zbývající část galerie a především dvorana, kde mohlo být umístěno asi 260 sedadel. Moravské místopředsedství v Brně odsouhlasilo v listopadu 1919 navržený projekt jako vyhovující úředním předpisům, ale aparátní komora měla být zřízena v přízemí tak, aby měl operatér přímý východ do venkovních prostor. V přízemí mělo být postaveno 186 sedadel, na galerii 36 sedadel a 95 míst ke stání (celková kapacita 317 návštěvníků).

1/ Blíže údaje o počátcích kinematografie viz FIŠMISTROVÁ, Věra: Přerovská kina. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, roč. 8, 2000, s. 44–47, 72–73 (poznámka č. 1).

2/ Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přerov, fond Okresní národní výbor (dále jen ONV) Kojetín, inv. č. 244, karton 63.

3/ SOKA Přerov, fond Archiv města Tovačov, inv. č. 470, karton 60, č. j. 1919.

📍 Budova staré sokolovny v Tovačově, v letech 1921–1952 zde bylo i kino. Foto Alois Trnkal

K zahájení provozu kina nedošlo v roce 1919 ani v následujícím roce. V květnu 1920 tělocvičná jednota tovačovského Sokola sdělovala Okresní politické správě v Přerově, že mj. kino nebude výdělečným podnikem, nýbrž při nízkém vstupném umožní přístup nejširším vrstvám obyvatel. Po úhradě vloženého kapitálu měly být vydělané peníze použity ke zřízení letního hřiště a kluziště, případně k pořízení knihovny. Zodpovědným zástupcem kina měl být vždy starosta tovačovského Sokola, toho času Bohumil Hájek (*1880 Ivaň). Sokol navrhl pro tovačovské kino název „Sokolský kinematograf Tovačov“.

Výnosem Zemské správy politické na Moravě ze dne 26. července 1920 byla Tělocvičné jednotě Sokol Tovačov udělena kinematografická licence s platností do konce června 1924. Udělení licence mělo dvě podmínky: zaměstnávání válečných invalidů od 50 % neschopných k práci a odvádění 5 % z hrubého příjmu ve prospěch státní invalidní péče, konkrétně Zemskému úřadu pro péči o válečné poškozence v Brně (kino kromě toho muselo odvádět zemskou a obecní dávku). Prvním kinooperátérem se stal válečný invalida Alois Pohajda (* 1889 Tovačov-Annín), jenž prodělal elektrotechnický kurz a také zkoušku jako operatér praktikant ve vídeňském biografu „Imperial“. V roce 1920 se zdokonaloval v Šimkově kině v Kojetíně a konečně 24. března 1921 absolvoval operatérskou zkoušku.

<p><i>Božena Němcová:</i> Großmütterchen BABIČKA</p> <p><i>Wunderschöner böhm. Film</i></p> <p>Grossmütterchen</p> <p><i>wird projiziert:</i></p> <p>Samstag, 22. Februar um 8 Uhr Sonntag, 23. Februar um 2 1/2, 5 und 8 Uhr Montag, 24. Februar um 3 u. 8</p> <p><i>Vorverkauf der Eintrittsscheinen:</i> Freitag, Samstag von 2 - 4 Uhr, Sonntag von 9 - 11 Uhr in Kanzlei Obč. záložna.</p>	<p>SOKOL. KINEMATOGRAF</p> <p>Tobitschau — Tovačov</p> <p><i>Nejkrásnější český film</i></p> <p>BABIČKA</p> <p><i>bude se promítati:</i></p> <p>v sobotu 22. února o 8. hod. v neděli 23. února o 2 1/2, 5 a 8. h. v pondělí 24. února o 3 a 8. h.</p> <p><u><i>Předprodej vstupenek:</i></u> v pátek, v sobotu od 2 - 4 h., v neděli od 9 - 11 hod. v kanceláři Obč. záložny.</p>
---	---

Jelikož již dnes je velký zájem, zakupte si vstupenky v předprodeji.

⊙ Plakát k promítání filmu Babička v Tovačově. Sbíрка Ladislava Nováka

Dne 13. května 1921 se konala kolaudace úprav sokolovny pro kinematografická představení. Jelikož bylo zcela vyhověno předem stanoveným podmínkám, nebylo námitek k používání sokolovny pro promítání filmů. Protokol o kolaudaci i výměr povolující sokolovnu používat pro promítání vyhotovila 26. května 1921 Okresní politická správa v Přerově.^{4/} K prvním veřejným projekcím kina tedy zřejmě došlo někdy na přelomu května a června 1921.

Historie kina do roku 1945

V červnu 1923 TJ Sokol Tovačov podala žádost o prodloužení licence, přestože za rok 1922 činil příjem z provozu kina 30 817 korun a výdaje 33 614 korun (ztráta 2 797 korun). Zemská správa politická udělila licenci (s platností do konce června 1926) na základě výnosu ze 16. října 1923. V kině měla být alespoň dvakrát měsíčně promítána představení pro školy, a navíc jen za náhradu prokázané režie.

Podmínkou k dalšímu prodloužení licence bylo v roce 1926 nutné předložení závazného prohlášení, v němž se Sokol zavazoval předvádět každý rok nejméně pět celovečerních programů sestavených výhradně z filmů domácího původu, navíc za stejných podmínek a po stejnou dobu jako jiné programy. Za zmínku stojí, že městská rada neměla žádné ná-

4/ SOKA Přerov, fond ONV Kojetín, inv. č. 244, karton 63.

mitky proti udělení licence. Dne 7. června 1926 Sokol Tovačov souhlasil s podmínkami k udělení licence, zástupcem licence byl B. Hájek, starosta Sokola a povoláním ředitel Občanské záložny v Tovačově. Za rok 1925 vykázal biograf zisk 608 korun, k tomu dávka z provozu biografu vynesla 3 040 korun. Do výdajů patřily daně, především ty ze vstupenek, dále režie za zapůjčení filmů, náklady za hudbu, plakáty, operatéra, otop a světlo, údržbu a domovníka.

V roce 1929 Sokol žádal o prodloužení licence o další tři roky. Kinematografická představení se konala pouze o nedělích a ve svátky a vzhledem k tomu, že se promítaly pouze kulturně-vzdělávací filmy Československé obce sokolské, byly návštěvy dost slabé a zisk malý, nebo žádný. Tolik alespoň ze sdělení TJ Sokol Tovačov Okresnímu úřadu v Přerově ze dne 21. srpna 1929. Zemský úřad v Brně 8. října 1929 udělil Sokolu právo na pořádání kinematografických představení do 31. října 1932. Za rok 1931 mělo kino čistý zisk 983 korun. Tyto peníze byly stejně jako v dalších letech použity především na umoření části dluhu vzniklého následkem přestavby sokolovny v roce 1930. V roce 1932 byly v Tovačově promítány následující české filmy: „Batalion“, „Ten malý domek“, „Nevíňátka“, „Tonka Šibenice“, „Erotikon“. Ani na konci roku 1932 nemělo kino zvukovou aparaturu, takže mohlo promítat pouze němé snímky.

Dne 27. ledna 1933 Zemský úřad v Brně povolil TJ Sokol Tovačov právo k pořádání kinematografických představení do konce října 1935. Zástupcem podniku, jenž podléhal kontrole Československé obce sokolské v Praze, se stal místo Hájka Ladislav Vilímek (* 1888 Podhoří), ředitel měšťanské školy v Tovačově. V roce 1934 se v kině promítalo celkem 29 filmů české výroby včetně několika dětských. Nutno dodat, že v té době již kino disponovalo zvukovou aparaturou, což určitě uvítala i divácká veřejnost.

Dne 29. ledna 1936 Zemský úřad v Brně udělil TJ Sokol Tovačov nepřenosné právo k pořádání kinematografických představení do konce října 1938. Nejvýše přípustný počet diváků se nezměnil (317 osob) a promítačem byl stále Pohajda. Místní skupina Družiny čs. válečných poškozců v Tovačově se v únoru 1937 dotazovala okresního úřadu, proč TJ Sokol Tovačov neplní finanční závazky. Okresní úřad obratem odpověděl, že TJ Sokol Tovačov byla udělena kinematografická licence, aniž by jí byly uloženy nějaké závazky vůči tovačovské skupině družiny válečných poškozců. Sokol měl totiž závazky vůči Zemskému úřadu pro péči o válečné poškozence v Brně.

Při dalším obnovování licence byl jako zástupce kina jmenován Ing. Josef Uherek (* 1893 Beňov), vrchní správce tovačovského cukrovaru. Operátorem biografu byl stále Pohajda, jenž dostával za každé představení 15 korun, zatímco členové Sokola pracovali pro kino bezplatně. Druhého září 1938 udělil Zemský úřad v Brně licenci pro sokolské kino v Tovačově do konce října 1941. V průběhu těchto tří let bylo kino provozováno v období zanikající první republiky, za tzv. druhé republiky a od poloviny března 1939 v prvních letech tzv. protektorátu Čechy a Morava. V září 1940 Okresní úřad v Přerově schválil změny provedené v kině, mj. se tehdy

snižil počet míst na 300 (227 k sezení, 73 ke stání). V letech 1935–1940 mohli diváci v Tovačově vidět i tyto známé české filmy: „Hrdinný kapitán Korkorán“, „Řeka“, „Jedenácté přikázání“, „Jízdní hlídka“, „Mravnost nade vše“, „Kříž u potoka“, „Eva tropí hlouposti“, „Dívka v modrém“ a mnoho jiných.^{5/}

Členové Sokola se často zapojovali do různých protiněmeckých aktivit včetně protinacistického odboje (z místních se jednalo v první řadě o otce a syna Bohumila Venclíkovy), proto němečtí okupanti nejprve v dubnu 1941 činnost Sokola zastavili a v říjnu téhož roku tuto masovou českou tělocvičnou organizaci rozpustili.^{6/} Právě v říjnu 1941 žádal o prodloužení kinematografické licence Josef Mézl, plnomocník pro správu a udržování zajištěného sokolského majetku v Tovačově. Kino mělo být vedeno (a také nakonec bylo vedeno) pod názvem „Kino Viktoria v Tovačově“.^{7/} Nebyly zjištěny bližší údaje o provozu biografu do května 1945, kdy skončila válka. Nicméně 15. března 1944 městská rada v Tovačově uspořádala, či spíše musela uspořádat, v sále kina „Oslavu 5. výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava“.^{8/} Samotné slovo „oslava“ bylo v této konotaci pro drtivou většinu Čechů naprostým výsměchem, byť v té době již začínalo být zřejmé, že konec nacistického panství není daleko. Velmi kuriózní návštěvu mělo kino v Tovačově někdy zkraje roku 1945, kdy Lubomír Jakubčík (* 1926), syn hajného z Trní, přišel na projekci v doprovodu Zdeňka Medka a amerického letce Fredericka Hughese (sic!). Medek i Hughes se ukrývali právě v hájence v Trní. První z nich byl účastník Slovenského národního povstání, druhý patřil k osádce amerického bombardéru Liberator, jenž byl Němci sestřelen 17. prosince 1944 u mlýna Kaláb u Kokor. Jakubčík, oblečený do lesácké uniformy, při kontrole vstupenek sdělil, že přišel se dvěma kamarády lesáky. Jednalo se o nebezpečné fanfarónství, poněvadž Hughes samozřejmě neuměl česky, a navíc se dost smál při sledování německého žurnálu/týdeníku, vysílaného před filmem.^{9/}

Kino v prvních poválečných letech a hledání nových prostor

Dne 28. srpna 1945 byla československá kinematografie zestátněna na základě dekretu prezidenta republiky č. 50 z 11. srpna 1945 o opatřeních v oblasti filmu. V září 1945 okresní národní výbory obdržely přípis Zemského národního výboru Brno s upozorněním, že v kinech mohou

5/ SOKA Přerov, fond ONV Kojetín, inv. č. 244, karton 63.

6/ Bliže o tom viz např. JIRÁK, Petr: *Navzdory všem překážkám*. Protinacistický odboj a odpor v soudním okrese Kojetín. Cheb 2024, s. 49, 53–55, 110–113.

7/ SOKA Přerov, fond ONV Kojetín, inv. č. 244, karton 63.

8/ Sběrka Ladislava Nováka (Tovačov), plakát ke konání „Oslavy 5. výročí zřízení protektorátu Čechy a Morava“.

9/ VOŽDA, Gustav: *Frederick*. Region Věrovaný, č. LXXI (71). Věrovaný 2001, s. 4. Hughes se ukrývali čeští vlastenci z Věrovan a Brodku u Přerova až do konce války.

❶ Lidový dům v Tovačově, asi 30. léta 20. století. Sbíрка Ladislava Nováka

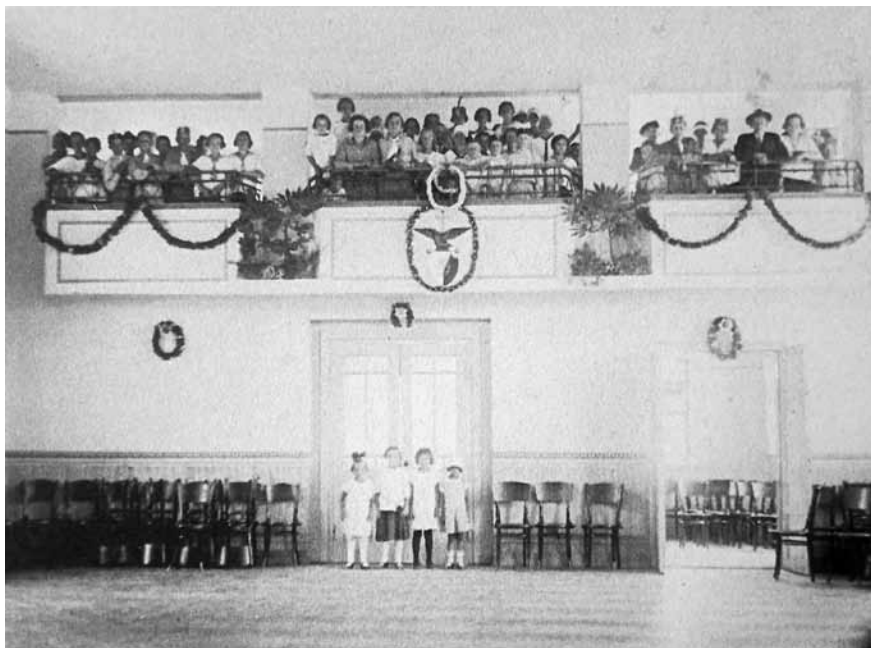
být promítány filmy s novým cenzurním listem, který dodávala Státní půjčovna.^{10/}

Navzdory tomu se Československá obec sokolská snažila po druhé světové válce o zachování „sokolských“ biografů, respektive o vrácení kin do rukou sokolských jednot. Panovaly totiž obavy z převzetí majetku těchto kin Správou státních kin. Potvrzuje to též korespondence tovačovské sokolské jednoty se Středomoravskou sokolskou župou v Přerově z listopadu 1947. Starosta tovačovského Sokola tehdy napsal mj.: „Je naprosto jasné, že ponechání sokolských biografů v sokolských rukách je i pro státní hospodářství výhodnější. Veškeré práce, mimo kinooperátéra, byly v našem biografu konány vždy úplně zdarma... získané prostředky sloužily vždy jen k vybavení, k zlepšení sokolovny a jejího zařízení a přispívaly tak účinně k zvýšení úrovně kulturní a tělovýchovné...“^{11/} V roce 1947 fungovalo tovačovské kino Sokol pod státní správou, filmy se v sokolovně promítaly dvakrát týdně – o sobotách a nedělích.

Po komunistickém převratu z konce února 1948 bylo jen otázkou času, kdy biograf přestane provozovat Sokol. Ještě v červenci téhož roku Správa státních kin, krajský sekretariát v Olomouci, doporučovala vy-

10/ FÍŠMISTROVÁ, Věra: Přerovská kina. In *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, roč. 8, 2000, s. 72.

11/ SOKA Přerov, fond Tělocvičná jednota Sokol Tovačov, inv. č. 33, karton 5.

☛ Interiér Lidového domu v Tovačově, asi 30. léta 20. století. Sběrka Ladislava Nováka

hledání vhodnějšího objektu pro kino. V přípisu uvedla mj.: „...umístění kinoprovozoven v tělocvičnách a sálech sokoloven není pro účely kina právě nejvýhodnější...“ Při jednání s místními občany byly vytipovány prostory pro nové umístění kina, nyní již státního: tzv. pohostinský sál v prvním poschodí zámku, restaurace *U Tří králů*, tzv. Tučův dům poblíž zámku (asi čp. 42 v Cimburkově ulici), tzv. lidový či zemědělský dům čp. 115 v Široké ulici (dnes Olomoucká ulice, dům patří akciové společnosti Rybářství Přerov). Poslední objekt se však nacházel na okraji města, zatímco tzv. Tučův dům by vyžadoval nákladné adaptace. U restaurace byly vznášeny pochybnosti ohledně poměrně nízkého a těsného sálu v prvním patře.

Ze zprávy o „zájezdu“ S. Holečka, úředníka stavebního oddělení správy kin, z konce roku 1948 se dozvídáme, že jako objekty pro možné umístění kina byly prohlédnuty tyto budovy: zámek, hostinec na náměstí (zřejmě čp. 15, tedy tzv. hostinec „Na Pořádce“), městské muzeum (dům čp. 87 v Široké ulici), židovská synagoga a již zmíněný lidový dům. Zámek nevyhovoval kvůli absenci většího sálu a nevyhovující výšce místností, adaptace více místností pro účely biografu by si navíc vyžadovala bourání silných zdí. Značné nedostatky byly shledány u hostince na náměstí (mj. nevyhovující výška sálu, špatné WC, značné náklady na případnou přestavbu), ještě hůře dopadla budova městského muzea (šíře jen 6 metrů, nutnost přistavět levé křídlo ve dvorním traktu) a synagoga, jež stála do demolice

v roce 1956 v Denisově ulici, protože nabízela naprosto směšné rozměry 6 x 6 metru.^{12/} Holeček však bral evidentně v potaz pouze hlavní sál synagogy, nikoliv celý prostor objektu. Ten byl podstatně větší a v případě rozsáhlých úprav, jež by byly určitě nákladné, mohl být přestavěn na biograf (pozn. autora). Jediné možné řešení Holeček viděl v adaptování lidového domu, přestože se tento nacházel na konci obce. Počítalo se s umístěním 200 sedadel. Na závěr zpráva doporučovala, aby Správa státních kin vstoupila do jednání s majitelem budovy, tedy s *Družstvem pro zvelebování zemědělské výroby na Moravě ve Slavkově u Brna v likvidaci*.

Na začátku prosince 1948 Správa státních kin oznamovala, že adaptace lidového domu na kino bude podle odhadu Holečka stát 20 až 30 000 korun. Za nejvhodnější variantu správa kin považovala tu, podle které by přestavbu budovy provedl Místní národní výbor (MNV) Tovačov ve vlastní režii. Na tento návrh ovšem MNV nepřistoupil, poněvadž měl seškrtný rozpočet, a především se jednalo o cizí objekt (MNV nemohl provádět financování adaptace cizí budovy). V lednu 1949 Správa kin oznamovala, že vstoupila v jednání se zmíněným družstvem. To ale již nebylo oprávněno něco sjednávat, protože bylo zrušeno rozhodnutím ministerstva zemědělství a byla nařízena likvidace jeho majetkové podstaty. Současně se správa kin dozvěděla, že o koupi budovy čp. 115 (číslo parcely 143) se ucházela místní organizace KSČ v Tovačově. K adaptaci této budovy pro účely kina každopádně nikdy nedošlo a v roce 1953 byl biograf přemístěn do sálu v restauraci *U Tří králů*, přestože tento objekt nebyl v létě 1948 označen jako vhodný.

Podle dochovaného přípisu MNV Tovačov na Okresní národní výbor (ONV) v Přerově ze dne 17. listopadu 1948 byl v té době spor mezi Správou státních kin a místními dobrovolnými hasiči ohledně placení hasičských hlídek. Správa kin nechtěla hlídky vyplácet, což odůvodňovala finančními potížemi kina. Hasiči, kteří na každé představení posílali hlídku, požadovali honorář 10 korun pro člena hlídky za představení.^{13/}

Dne 19. prosince 1952 se dostavili na jednání rady MNV Tovačov zástupci státního filmu z Olomouce, aby posoudili vhodnost sálu v restauraci *U Tří králů* pro provoz biografu. Sál označili za vyhovující, ale bylo zapotřebí zřídit kabinu pro nehořlavý film.^{14/}

Popis éry, kdy bylo kino umístěno v budově staré sokolovny (1921–1952), zakončeme uvedením některých filmů, jež zde byly promítány na podzim 1949: „Zelená knížka“, „Železný dědek“, „Vlčie diery“ (československé), „Vítězný návrat“, „O hodném koničkovi“, „Slon a švihadlo“ (sovětské), „Laurel a Hardy na moři“ (americký), „Osvětim“ (polský).^{15/}

12/ Jaroslav Klenovský uvedl trochu větší rozměry hlavního sálu synagogy: 9,9 x 7,8 metru. Viz KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Památky židovské obce tovačovské*. Olomouc 1996, s. 17.

13/ SOKA Přerov, fond Městský národní výbor (dále jen MěNV) Tovačov, inv. č. 330, karton 49.

14/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 2 (zápisy rady a pléna MNV Tovačov za rok 1952). Správcem státního kina v Tovačově byl tehdy J. Vojtášek.

15/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 330, karton 49.

Kino v objektu domu U Tří králů (1953–1991)

Filmy se začaly promítat v nových prostorách v průběhu roku 1953, avšak nejprve se tak dělo bez schválení. Na konci srpna 1953 ONV v Kojetíně po shledání závad provoz kina až do řádného schválení provozovny zakázal. Při prohlídce byly totiž shledány závažné nedostatky: podlaha pod promítacím přístrojem nebyla nehořlavá, v promítárně nebyl hasicí přístroj s odpovídající náplní, příčka mezi promítací kabinou a hledištěm nebyla z materiálu odolnému ohni, dále vadná dlažba na chodbě, neupravené WC. Po odstranění podstatných závad byla provedena prohlídka sálu v prvním patře domu čp. 162. Na základě toho ONV v Kojetíně udělil MNV v Tovačově dne 4. listopadu 1953 povolení k užívání a živnostensko-právní schválení provozu kina. Provoz kina byl schválen za předpokladu, že bude promítán nehořlavý film. V případě promítání hořlavého filmu by bylo zapotřebí zvláštní schválení (povolení).

Zatímco v roce 1961 navštívilo 287 filmových představení celkem 32 758 návštěvníků, o dva roky později se v kině promítalo během 279 představení 140 filmů s celkovou návštěvností 27 696 osob, tj. v průměru 99 diváků na jedno představení. Příjem činil v roce 1963 celkem 66 589 korun, v průměru na představení 224 korun. Návštěvnost byla splněna na 84 % a tržby na 90 %. Městský kronikář připisoval tento stav skutečnosti, že čím dál větší roli v nižší návštěvnosti biografů hrálo televizní vysílání. Připomeňme si, že Československá televize začala vysílat v březnu 1953. V roce 1964 se návštěvnost tovačovského kina opět mírně snížila – celkem 298 představení navštívilo 25 274 diváků. Během tohoto roku byla zrušena služba uvaděče, respektive ji začal bezplatně provádět vedoucí kina Alois Zbožínek a uklízečka Kamila Vyhlídalová. Pokladníkem byl stále František Velický a promítačem Vladimír Kožený. V roce 1967 se uskutečnilo 277 představení s celkovou návštěvností 22 027 diváků (průměr 84 osob na představení). Kino tehdy disponovalo 237 sedadly, z toho 24 stálo jednu korunu, za dalších 108 se platilo po dvou korunách a za zbývajících 105 po třech korunách. Na vstupném se v tomto roce vybralo 55 796 korun. Hrál se v sobotu (od 20 hodin), dvakrát v neděli a ve středu (v obou případech od 17 a 20 hodin).^{16/}

Návštěvnost kina sice pozvolna klesala, avšak zrušení biografu nebylo na programu dne. Na konci šedesátých let MNV Tovačov naopak uvažoval o zřízení kina, kde by se mohly promítat širokoúhlé filmy 70 mm. Za tím účelem zástupci výboru na podzim 1968 navštívili takové kino v Zastávce u Brna nebo projektové oddělení Ústřední půjčovny filmů v Praze, aby získali důležité poznatky. Na výstavbu kina pro širokoúhlý film požadoval MNV finanční prostředky z fondu rezerv a rozvoje ONV v Přerově. Výstav-

16/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 85 (městská kronika za roky 1954–1967). U zápisu k roku 1968 kronikář napsal, že do kina chodila především mládež a mladí lidé, zatímco starší občané raději vasedávali doma u televizorů. U roku 1971 zmínil, že místní mládež hodně navštěvovala kino v sousedních Troubkách. Viz SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 86 (městská kronika za roky 1968–1975).

📍 Hotel U Tří králů, v prvním patře bylo 38 let tovačovské kino. Sbíрка Ladislava Nováka

ba kina měla být provedena v rámci úplné svépomoci s předpokládanými náklady 3,5 milionu korun. Na konci května 1969 byl proveden výběr staveniště pro výstavbu kina, avšak k realizaci projektu nedošlo.

Stav biografu v restauraci *U Tří králů* nebyl příliš dobrý. Ze stížnosti Jednoty Lidové spotřební družstvo Přerov (sídlo Hranice), tehdejšího provozovatele hostince, na vedoucího kina Aloise Zbožíňka z června 1972 se dozvídáme, že kvůli vadné střeše zatékala na schodiště voda, která naopak netekla tam, kde měla, tj. na WC pro návštěvníky kina. Funkci pokladníka kina vykonával František Velický. V prvních devíti měsících roku 1973 bylo na vstupném vybráno 37 621 korun, ačkoliv na celý rok byla v plánu výkonů částka 60 tisíc korun. Příčiny nesplnění plánu tržeb: menší atraktivita dodávaných filmů (ve srovnání s nabídkou kin ve velkých městech), uzavření kina na dva týdny kvůli karanténě (opatření proti rozšiřování slintavky a kulhavky).^{17/} V roce 1976 se nepodařilo splnit plán v žádném ukazateli – uskutečnilo se 290 představení (v plánu 300), návštěvnost byla 12 513 diváků (plán 17 tisíc), tržba činila 39 797 korun (místo 50 tisíc korun).^{18/}

17/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 330, karton 49.

18/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 87 (městská kronika za rok 1976).

V roce 1977 byl promítačem Vladimír Kožený, pokladníkem František Velický, zřízenkyní i uklízečkou Kamila Vyhlídalová, vedoucím byl stále Alois Zbožínek, učitel ve výslužbě. Na podzim 1978 se znovu řešil neutešený stav střechy budovy. Teprve poté měly logicky přijít na řadu další potřebné úpravy – malování, opravy elektroinstalace a opony. Majitelem budovy byl Městský národní výbor (MěNV) Tovačov, ale podle dohody o bezplatném užívání s Jednotou Hranice měla příslušné opravy provádět právě Jednota. Zatečení do kina bylo smutnou realitou i v sezóně 1979. Alois Zbožínek uvedl, že krajský technik nařídil vymalovat sál, přestříkat promítací plátno a provést nové odvětrání promítacích přístrojů. Nová výmalba však byla v dané situaci ohrožena poškozením od zatečené vody.

V roce 1978 v soutěži kin okresu Přerov v rámci akcí k Měsíci československo-sovětského přátelství se kino umístilo mezi třemi nejlepšími. V srpnu 1979 byl průběžný plán návštěv kina plněn ze 113 procent a plán tržeb z 98 procent.^{19/} Nakonec však tržby za tento rok nebyly splněny, protože v průběhu Roku dítěte se pracovníci zaměřili hlavně na dětské návštěvníky, u kterých se vybíralo nižší vstupné. V návštěvnosti filmů socialistické produkce byl plán splněn na 136 %, což znamenalo 1. místo v kategorii menších kin v okrese Přerov. Na konci sedmdesátých let byl zájem občanů, především mládeže, o návštěvy kina nemalý, proto bylo nutné vážně uvažovat o přesunu kina do lepších prostor.^{20/}

V roce 1982 bylo kino MěNV Tovačov začleněno do zřízené Okresní správy kin, čímž národním výborům odpadla starost o hmotné zabezpečení biografu. Odpovědnost za provoz však zůstala v jejich kompetenci, což platilo zejména pro personální oblast. Ve světle statistik zaznamenalo kino horší rok. Pokles návštěvnosti pokračoval v roce 1983, naopak i nadále byla dobrá spolupráce s mateřskou školou a družinou mládeže. Pro družinu pořádalo kino vybraná představení a filmové festivaly. Zájem veřejnosti o návštěvu biografu však prokazatelně klesal.^{21/} U záznamu k roku 1985 městský kronikář uvedl: „*Naše kino stárne nejen jako stavba se zastaralým vybavením a zařízením, ale i se svými zaměstnanci, kteří představují historii kina v Tovačově.*“

Během roku 1986 byl počet promítacích dnů snížen na jeden v týdnu (sobota). K 31. prosinci 1986 odešel po 34 letech vedoucí Alois Zbožínek a také Kamila Vyhlídalová. Jako nový vedoucí kina byl schválen bývalý učitel Bohumil Müller. Uklízečkou, uvaděčkou a topičkou v jedné osobě byla Františka Holbiková.^{22/} V roce 1987 se v kině hrálo jen o nedělích. Bylo odehráno celkem 115 představení s návštěvností 5 471 diváků, což bylo o 1 800 diváků méně, než bylo v plánu. Na tržbách ze vstupného bylo získáno 16 408 korun. Zpráva o činnosti za rok 1987 v závěru konstatu-

19/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 330, karton 49. Některé údaje k rokům 1977–1978 viz SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 88-89 (městské kroniky za roky 1977–1978).

20/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 89-90 (městské kroniky za roky 1978–1979).

21/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 92 (městská kronika za roky 1981–1983).

22/ SOKA Přerov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 93 (městská kronika za roky 1984–1988).

📍 Förchtgottova č. p. 5 – v letech 1991–2008 budova tovačovského kina. Foto Petr Jirák

je: „Tento stav je zapříčiněn prostředím hlediště a sociálního zařízení a také projektory na 16 mm film. Takové projektory jsou na okrese už jen ve čtyřech kinech. Nekopírují se ani atraktivní filmy, které diváka do kina přitahují.“^{23/}

Kronikář města u zápisu k roku 1988 konstatoval havarijní stav sociálního zařízení kina a řadu drobných závad bezpečnostního charakteru.^{24/} V roce 1989 se promítači kina stali po odchodu Koženého Dalibor Fojte a Antonín Indrák. Ve stejném roce začala adaptace domu ve Förchtgottově ulici čp. 5 pro účely biografu.^{25/} I v prvním „postkomunistickém“ roce (1990) bylo kino nadále provozováno v sále v prvním patře restaurace *U Tří králů*. Odehrálo se 113 představení s návštěvností 4 612 diváků, na vstupném se vybralo 12 560 korun.

Kino ve Förchtgottově ulici alias labutí píseň (1991–2008)

Teprve v roce 1991 byla dokončena výstavba nového kina, které mělo kapacitu 135 diváků. Slavnostní otevření se uskutečnilo 21. září 1991, kdy byla vyprodána projekce americké komedie „Kdopak to mluví?“ Kino

23/ SOKA Přešov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 330, karton 49.

24/ SOKA Přešov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 93 (městská kronika za roky 1984–1988).

25/ SOKA Přešov, fond MěNV Tovačov, inv. č. 94 (městská kronika za rok 1989).

patřilo pod správu kin v Přerově. Zaměstnanci kina v roce 1991: vedoucí Vladimíra Lišková, promítač Bohumil Müller, pokladní Zdeňka Dočkalová, uklízečka a zřízenkyně Františka Holbíková.

V roce 1994 bylo provedeno 100 představení, z toho devět školních, celková návštěvnost činila 2 429 osob. V povodňovém roce 1997 bylo v kině pouze 35 představení, v následujícím roce se jednalo o 54 představení s průměrnou návštěvou 44 osob. Příliš nepřekvapí, že vyprodáno bylo na kasovní trhák „Titanic“. Celkový zájem o místní kino klesal, vždyť v roce 2000 se už nepromítalo jednou za týden, ale pouze jednou za 14 dní (průměrná návštěva 45 osob). V roce 2003 bylo kino pronajato soukromé osobě – Miloši Navrátilovi, avšak město přispívalo na činnost kina částkou 60 000 korun ročně.^{26/}

V tovačovském kině se promítalo do roku 2008, avšak v dalším roce bylo zrušeno. Starosta Leon Bouchal k tomu tehdy uvedl: *„Kino prodělávalo, a tak jsme ho museli zrušit. Lidé přestali mít o filmy zájem a raději jezdili do multiplexů v okolí... Soukromník měl tento objekt v pronájmu a město na provoz přispívalo určitou částku. Ukázalo se ale, že se to nevyplácí, a proto jsme začali hledat pro budovu kina jiné využití a vypověděli mu smlouvu.“* V prostorách kina bylo v plánu vybudovat fitness centrum,^{27/} což se také následně uskutečnilo. Tímto způsobem tedy zaniklo tovačovské kino, jež bylo v provozu dlouhých 88 let (1921–2008).

26/ SOKA Přerov, fond Městský úřad Tovačov, neinventarizováno (městské kroniky za roky 1990–2006).

27/ *Mají malá kina šanci přežít?* Nové Přerovsko, 23. 10. 2009, s. 3.

František Všeticka

Mou duší písně znějí

Starosta obce Želatovice u Přerova František Běhal měl z druhého manželství pět dětí, z toho nejstarší a nejmladší vstoupily časem do širšího povědomí. Nejmladší byl František, který dostal jméno po otci a jako letec naší západní armády padl v bitvě o Anglii. Nejstarší byla Augusta, jež sice vystudovala, aby se stala učitelkou, ale její ambice mířily daleko výš – chtěla být a stala se spisovatelkou. Augusta Běhalová vstoupila do literatury pod pseudonymem Augusta Skálová (1898-1996).

Měšťanskou školu navštěvovala v Přerově (1910–1912) a dokončila ji v Řepčíně u Olomouce (1913). Tam také absolvovala učitelský ústav pro dívky, který vedly sestry dominikánky. Bylo to za monarchie jediné učiliště, kde se v středomoravské oblasti mohly ženy na toto povolání v českém jazyce připravovat. Studovala na něm v letech 1913–1916 a 1917–1918, k přerušení studia došlo ze zdravotních důvodů. Krátce potom učila, ale posléze se rozhodla absolvovat vysokoškolské vzdělání. V letech 1921–1923 studovala na Filozofické fakultě brněnské univerzity, po dvou letech studia opustila, opět ze zdravotních důvodů.

K jejím oblíbeným učitelům patřil Arne Novák, který ji nejen uvedl do literatury, ale bedlivě sledoval její literární vývoj. Skálová začala jako básnířka a sám Novák byl přesvědčen, že je a zůstane poetkou. Zval ji na své oblíbené čtvrtky, kam docházela brněnská umělecká a odborná elita. Roku 1922, ještě jako posluchačka, vydala Skálová (tehdy pod jménem Gusta Skálová) svůj básnický debut pod názvem *Mou duší písně znějí* a Arne Novák jej uvítal vřelými slovy: „*Ale v několika číslech zakvílí vroucí a nývá citovost Gusty Skálové, její prudké oddání se a smutek z uvádání iluzí, její horečná žizeň po štěstí jednoty, její křepký smysl pro tanec a pohyb s takovou živelností, že si vzpomínáme na bájeslovné postavy Meluzin a Undin, v nichž zhoustla sama pravěká pudovost ženina. Myslíli jsme, že před námi mrtvě visí konvenční barvotisk a najednou vystoupí z něho v závojích více než průhledných tančivým krokem víla a vábí nás k sobě zpěvem, pohybem rukou, kmitem boků, byť jen na chvílku, chvílenku*“ (Lidové noviny 3. 1. 1923, č. 3).

V roce 1924 následovala básnická druhotina *Ulomený květ*, k níž byl Novák daleko kritičtější (Lidové noviny 22. 4. 1925, č. 200). Pak se Skálová pokusila o dvě dramata a teprve roku 1933 vydala svůj první román. Jmenoval se *Hořící hvězda* a Arne Novák jej přijal s jistými rozpaky. Zdůraznil jeho „matně konvenční obrysy“ a „lyrismus příliš vágní“ (Lidové

◆ Augusta Skálová. Zdroj Wikipedia

noviny 1. 12. 1933, č. 602). Odhad to byl velice přesný, neboť to, co kritik shledal v jejím prvním románě, platí v podstatě i pro zbývající tři vydané. Konkrétně pro *Život vítězný*, *Věčný krb* a *Můj milovaný*. Poslední vyšel roku 1947 a jím se autorčina vydavatelská činnost uzavřela.

Novákovy poznámky o *Hořící hvězdě* byly proneseny značně elegantně a noblesně, další kritici pronášeli svá mínění bezprostředněji. K nejkritičtějším patřil Miloš Holas, jenž o témže románě napsal: „*Ten Pavel, ten červík bídy, narozený kdysi před okrajem války a vyděděný již od počátku svého života ze všeho, co není jen dřina, mohl by být typickým členem dneška, kdyby autorka dovedla jít hloub, kdyby dovedla vyhmátnout kus syrového bytí. Ale nedovedla to. A tak nám podala jen plochý obraz čehosi neživého, nekonturovaného, náznak, ba ani ne náznak bytosti. I ta její erotika je ochočená a nezdravá, bez křidel a také bez vzletu. Snad v poslední třetině knihy otevřela si cestičku, kudy jít, ale i tam jsou to jen záblesky, které rychle pomíjejí. Ne tedy román – snad kalendářová povídka*“ (Rozpravy Aventina 9, 1933–1934, pod šifrou M. H.).

Všechny čtyři romány Augusty Skálové prostupují milostná témata. Ženy a muži se sice mají rádi, ale okolí nebo náhoda jim kladou nejrozmanitější překážky, jež musejí nějakým způsobem překonávat. Co do pojetí a zpracování je to v podstatě červená knihovna, jejíž plytkost se snaží Skálová zdolat. Ve svém třetím románě, nazvaném *Věčný krb*, změnila poněkud svou námětovou oblast a pokusila se o utopický román. Milostný hábit však tuto utopii překryl. Celá tato čtveřice románů se pohybuje na hranici červené knihovny a běžné realistické produkce, krok k reálnému vidění a ztvárnění světa v nich však nebyl učiněn.

To, co bylo výše řečeno, platí s jistou výhradou, neboť v komunistickém i postkomunistickém období Skálová dále psala, ale texty zůstaly v rukopise. V hesle o ní v *Lexikonu české literatury* je uvedeno, že v ruko-

pisné podobě zůstalo pět románů (*Ve stínu boha Ratarů*, druhý díl románu *Můj milovaný*, *Život začíná v troskách*, *Zazděné okno* a *Dvojí volání*) a že jsou uloženy v Zemském muzeu v Přerově. Otázkou zůstává, zda se v nich autorčino umělecké zobrazování světa alespoň částečně neproměnilo.

Vydané romány Augusty Skálové zůstávají na periferii literatury, poněkud životněji se jeví její poezie. Očarovala např. brněnského hudebního skladatele Jaroslava Kvapila, jenž zhudebnil dvě její básně. Jednou z nich je tklivá *Když padal sníh...*, jejíž druhá strofa zní:

*Až přijde Večer tajuplných zpěvů,
až zašeřených světél jas se vetká,
až tichá Noc se zachví plesem zvonů:
co do hloubky té Noci duše tvoje všeptá?
Co uděláš, by světla i mně vzplála
a zpěvů sen by zapad i v mou duši
a zvonů taj mé rozjásal těž srdce?
Co uděláš, co uděláš? Mé srdce bolest tuší...*

Báseň pochází z autorčina debutu *Mou duši písňě znějí*. Je to tatáž tematika, ale přece jenom jinak podaná.

Augusta Skálová se narodila v Želatovicích čp. 31 u Přerova. Původní rodný dům byl nahrazen novým. Před domem dnes leží na trávníku pamětní deska Františku Běhalovi, nejmladšímu bratru spisovatelky, který jako letec padl při obraně Londýna. Deska měla být původně umístěna na domě, leží neznatelně v trávníku. Areál bývalého kláštera a souboru škol kongregace sester dominikánek, včetně učitelského ústavu, který Skálová absolvovala, se nachází v Olomouci-Řepčíně ve Svatoplukově ulici 11. Na konci svého života bydlela v nepatrném domku v Bílém Potoce čp. 119 u Javorníka. Dožila se téměř 98 roků. Pohřbena je na hřbitově v Přerově v hrobce rodiny Sigmundových, její jméno není však na ní uvedeno.

Jiří Lapáček

Přerovské povstání jinak

Připomněli jsme si letos 80. výročí Přerovského povstání, které znamenalo minimálně dvě generace Přerovanů a které by i dnes mělo být stále připomínkou odvahy a statečnosti jeho aktérů. Hrdinové padli v boji a popravení za účast v povstání nás zavazují vracet se opakovaně k této nejvýznamnější události v novodobých dějinách města Přerova.^{1/}

Bohužel jsme stále ve vleku narativu, který byl o celé záležitosti vytvořen před 50 lety. Postaral se o to PhDr. Gustav Vožda, ředitel Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově. Sepsal totiž k 30. výročí povstání publikaci *Přerovské povstání 1. května 1945*. Podklady k práci čerpal převážně z osobních vzpomínek přímých pamětníků, shromážděných k sympoziu o Přerovském povstání, které uskutečnil Okresní výbor KSČ spolu s přerovským muzeem v roce 1965. Ty byly částečně zveřejněny v měsíčníku *Kultura Přerova*. Bylo dále použito regionálního tisku, údajů publikovaných ve vlastivědných sbornících *Minulost Přerovska* 1960, 1965, 1970. Poměrně málo bylo možno vytěžit z historické literatury, neboť, až na malé výjimky, se o přerovských událostech téměř nezmiňovala. Skoupé dle názoru autora byly i archivní prameny, ale to bylo dáno tím, že autor buď neměl přístup k archiváliím, které máme k dispozici dnes, nebo se mu nehodily k jeho pojetí. Autor vytvořil časovou osu povstání, uvedl do děje velké množství aktérů, popsal likvidaci povstání, jeho vyšetřování německou státní mocí a průběh popravy na střešnici v Olomouci.^{2/} O postupu prací spojených s vydáním publikace psal Stanislav Uvíra, vedoucí odboru školství a kultury. S odvoláním na usnesení pléna Městského národního výboru v Přerově ze dne 26. dubna 1973 a 40. zasedání rady MěstNV v Přerově dne 17. ledna 1974 byla utvořena pracovní skupina k zajištění písemného zpracování vzniku průběhu a významu Přerovského povstání 1. května 1945 a osvobození města Přerova Rudou armádou 8. května 1945. Písemné zpracování bylo projednáno s PhDr. Gustavem Voždou, ředitelem Vlastivědného ústavu v Přerově, PhDr. Josefem Příkrylem, profesorem Ústavu marxismu-leninismu Uni-

1/ Předchozí práce autora příspěvku na toto téma viz LAPÁČEK, Jiří: *Příspěvek k poznání Přerovského povstání*. In: Sborník státního okresního archivu Přerov. Přerov 2015, s. 78–121. Týž: *V pravé poledne? Přerovské povstání v běhu času*. In: *Květnové povstání českého lidu ve dnech 1. – 4. 5. 1945*. Přerov 2020, s. 91–96.

2/ VOŽDA, Gustav: *Přerovské povstání 1. května 1945*. Přerov 1975. 164 s. Bohužel, samotný materiál ze sympoza o Přerovském povstání se ztratil a není možné jej nyní využít, případně konfrontovat s tím, co použil sám Vožda.

verzity Palackého Olomouc, a Milanem Chumchalem, pracovníkem Vlastivědného ústavu v Přerově. Lhůty k předložení autorského díla byly stanoveny na 15. září 1974. Při průběžném hodnocení postupu zpracování uvedeného díla bylo zjištěno, že PhDr. Gustav Vožda práci dokončoval a dílo mělo být odvedeno nejpozději do konce měsíce září 1974. Také Milan Chumchal měl předložit fotodokumentaci nejpozději k 30. září 1974. Pouze u PhDr. Josefa Příkryla, pro jeho nepřítomnost v Olomouci, nebylo možné provést kontrolu postupu zpracování díla a mělo se tak stát pravděpodobně v týdnu od 16. do 20. září, kdy se měl vrátit ze služební cesty po Slovensku. Po odevzdání autorských děl měl být písemný materiál projednán v orgánech MěstNV a zároveň požádáno o povolení tisku neperiodických publikací.^{3/}

Je třeba zdůraznit, že Gustav Vožda měl v zadání reagovat na pasáž o přerovském povstání v rozsáhlé publikaci *Osvobození Československa Rudou armádou 1944/1945*, v níž autoři uváděli tři základní formy přístupu v Českém květnovém povstání a Přerovské povstání zařadili mezi „... *měšťácké koncepce převratu*“.^{4/} Voždovým argumentem bylo, že autoři neměli o průběhu událostí v Přerově téměř žádné informace, a především nevěděli o existenci a o aktivitě všech tří národních výborů. Proto podle Voždy považovali měšťáckou sešlost na radnici za reprezentativní orgán celého povstání, ačkoliv tito lidé si dění na ulici nebo na nádraží téměř nevěšili. Dále je nutné říci, že Voždova publikace, pokud ne přímo sepsaná na základě stranického úkolu, byla poznamenána snahou upřednostnit komunistický odboj a relativizovat přínos představitelů prvorepublikových demokratických stran.^{5/}

Ještě konkrétněji to vyjádřil Josef Vítek ve strojopisu nazvaném *Ozbrojené povstání v Přerově dne 1. května 1945*: „*Mluvíme-li o politických aspektech povstání, musíme zdůraznit, že nelze považovat za představitele lidu ty činitele z řad příslušníků kompromitovaných předmnichovských politických stran, kteří se sešli na radnici a považovali se za oprávněné nástupce někdejší obecní rady a obecního zastupitelstva. Jak je svědecky prokázáno, tito lidé sledovali při jednání na radnici úzce sobecké zájmy a dění ve městě a okolí je téměř nezajímalo.*“ Dále Vítek odmítal zařazení Přerovského povstání mezi „*měšťácké koncepce převratu*“, ale nenašel dostatek důkazů i k dalším formám, tj. vyrůstání z partyzánské akce, nebo prostřednictvím generální stávk, protože ani život sám tyto události tak vyhraněně nevytvořil. Citujeme autorův závěr: „*V Přerově samozřejmě nechyběly prvky měšťáckého převratu a nechyběly ani další nedostatky politického rázu; tyto však v žádném případě nepřevažovaly. Vyplyvaly dřív z onoho základního motivu vzniku Přerovského povstání – z nepřipravenosti všech složek na udá-*

3/ Zdá se, že dr. Příkryl svou část o osvobození nedodal. SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, zasedání rady 15. 8. 1974.

4/ BLAŽEK, K. a kol.: *Osvobození Československa Rudou armádou 1944/1945*. Sv. 2. Praha 1965, s. 323–332.

5/ ŽIŽKA, Jan: *30. výročí povstání českého lidu*. Praha: ÚV NF, 1975, s. 63–67. Srovnej MARTINEC, J.: *Přerov povstal 1. máje 1945*. Tvorba, 1975, č. 3.

losti, které následovaly po rozšíření zprávy o kapitulaci Německa... Moment překvapení měl za následek nedůsledný revoluční postup a tím poměrně rychlou koncentraci sil nepřítelů a přivolání posil...“^{6/}

Všichni autoři, kteří se později vyjadřovali k přerovskému povstání, přejímali závěry z publikace dr. Voždy. Tak bylo petrifikováno tvrzení o tom, že povstání vzniklo na základě klamně zprávy o kapitulaci, která se prý šířila Přerovem již mezi 7. a 9. hodinou rána 1. května 1945. Níkomu nevadilo, že časová osa má nedostatky, vyplývající někdy z naprosto protichůdných vyjádření pamětníků, případně odporuje archiváliím úřední povahy.

Domnívám se, že k tomu, abychom se posunuli dále, potřebujeme odlišnou perspektivu. Zkusme se programově oprostít od narativu obsaženého ve Voždově publikaci. To nám může být východiskem k formulaci nových hypotéz.

Níže uvedený text není zamýšlený jako ucelený přehled událostí během Přerovského povstání. Omezují se na některé, dle mého soudu, klíčové momenty nebo osoby.

Svědectví z první ruky

Bezprostřední reakci na dění v Přerově máme zaznamenanou v několika relacích přímého účastníka, nadporučíka četnictva a velitele okresního četnického velitelství Františka Venzary. Poprvé poslal zprávu, jak vyplývalo z jeho služebního postavení, 1. května 1945 Zemskému četnickému velitelství na Moravě v Jihlavě. Hlásil, že v ten den kolem 13. hodiny neznámá osoba údajně prostřednictvím městského rozhlasu v Přerově oznámila veřejně, že Německo kapitulovalo a nastal mír. Následně vyšli obyvatelé města do ulic, ozdobili se trikolorami a oslavovali. Na mnoha domech vlály české vlajky, v několika případech také sovětoruské.^{7/}

Podruhé psal též výkonný nadporučík František Venzara, tehdy již velitel okresní Národní bezpečnostní stráže v Přerově, krátce po skončení války 17. května 1945 ve věci vraždy přerovských občanů na vojenské střelnici v Olomouci-Lazcích členy gestapa a SS. Zopakoval, že 1. května 1945 po 12. hodině došlo ve městě Přerově k násilnému odboji proti německým okupantům. V tu dobu promluvil neznámý hlasatel městským veřejným rozhlasem k obyvatelstvu města Přerova, že německá armáda kapitulovala a že byl vyhlášen mír.^{8/}

Potřetí dne 14. listopadu 1945 Přerov reagoval Venzara na výnos Zemského národního výboru v Brně ze dne 29. října 1945. Uvedl, že po prolo-

6/ VÍTEK, Josef: *Ozbrojené povstání v Přerově dne 1. května 1945*. SOkA Přerov, fond OV ČSPB, kart. 24/7. Josef Víték, nar. 10. 8. 1908, politický vězeň, dlouholetý člen Českého svazu protifašistických bojovníků, pracoval v historicko-dokumentační komisi.

7/ Viz příloha č. 1. MZA Brno, fond B 72 (Policejní ředitelství Brno) kart. č. 536 (původně 128). *Srovnej Dny osvobození. Sborník dokumentů*. Praha 1975, s. 45–46.

8/ Viz příloha č. 2. ONV Přerov, inv. č. 317, kart. č. 231 (Šetření o německé činnosti za fašistické okupace a povstání přerovského lidu dne 1. 5. 1945).

mení východní fronty u Krnova a po bleskurychlém postupu Rudé armády do Horního Slezska počala ve zdejších okrese rozsáhlejší partyzánská činnost. Lid se tajně připravoval na náhlé povstání, k němuž mělo v Přerově dojít ve dnech 1. – 3. května 1945 za spolupůsobení okolních partyzánských jednotek a rakouských a maďarských vojenských částí, které byly tehdy posádkou v Olomouci. Když byla 1. května 1945 rozhlasem vysílána zpráva, že spojenci předložili Němcům podmínky kapitulace, že je už mír, utvořilo občanstvo větší skupiny, které počaly projíždějící německé vojsko odzbrojovat. Byl učiněn pokus, převzít okresní úřad do české správy, byla vyslána deputace k majoru Jakobovi, posádkovému veliteli v Přerově, avšak bez výsledku. jednání na okresním úřadě vedl JUDr. Čestmír Sobola a major čs. armády Jaroslav Zapletal a jiní.^{9/}

Zemský národní výbor v Brně si vyžádal 4. prosince 1945 od Okresního národního výboru přezkoušení a doplnění některých údajů. Jednalo se o pátrání po hlasateli, který 1. května 1945 po 12. hodině promluvil v městském veřejném rozhlasu k obyvatelstvu a oznámil, že německá armáda kapitulovala a že byl vyhlášen mír. V souvislosti s tím existovala možnost, že události v Přerově byly vyprovokovány samotnými Němci. Další prověření si vyžadovalo zjištění osoby, která v Přerově mluvila v noci na 2. května 1945 telefonicky s K. H. Frankem.

Výkonný kapitán František Venzara, okresní velitel Sboru národní bezpečnosti, provedl na ústní příkaz Okresního národního výboru v Přerově z 13. prosince 1945 šetření a, z našeho pohledu již počtvrté, sdělil výsledek nadřízeným orgánům. Uváděl, že se až dosud nepodařilo bezpečně zjistit, kdo byl duševním strůjcem předčasného povstání proti okupantům v Přerově. Venzara se domníval, že jedním z vedoucích činitelů byl major Jaroslav Zapletal, neboť sám od něho přijal rozkazy a poukázku na benzin, aby mohl použít motorová vozidla k přeskupení četníků, které Venzara tajně soustředil z venkova do Přerova. Druhým činitelem byl vrchní komisař politické správy JUDr. Čestmír Sobola, který se představil jako nový okresní hejtman v Přerově a dal mu pokyny, co má k udržení pořádku v Přerově podniknout. Pokud jde o městský rozhlas v Přerově, ten prý obsadil vrchní strážmistr František Vitásek a nadporučík městské policie Jan Švehlák. U mikrofonu se oba policisté střídali. Hlásili, že Německo kapitulovalo, že byla zřízena Československá republika, nabádali obyvatelstvo k vyvěšení vlajek a praporů, vyzývali členy Národního výboru, aby ihned převzali své funkce na úřadech. Na závěr přiložil František Venzara výpověď poštovní úřednice Ludmila Koplíková z Přerova, Rašínova ulice čp. 9, která udala, že dne 1. května 1945 v noci měla na poště v telefonní centrále službu a byla svědkyní rozhovoru mezi přerovským gestapem a K. H. Frankem.^{10/}

9/ Viz příloha č. 3. Dokumenty k 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Faksimilia. Praha 1975. III. Konec okupace.

10/ Viz příloha č. 4. SOKa Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 317, kart. č. 231 (Šetření o německé činnosti za fašistické 1945–1946 okupace a povstání přerovského lidu dne 1. 5. 1945). Přidejme ještě jednu, dosud nevyužitou informaci. Při oslavách 70 let Sboru dobrovol-

Na doplnění ještě dodejme, že 31. srpna 1946 velitel organizace RSI vystavil potvrzení, že František Venzara, narozený 16. května 1887 v Kostelci na Hané, okres Prostějov, domovský příslušný do Kostelce na Hané, okres Prostějov, spolupracoval se členy národního odboje na Přerovsku a okolí z organizace RSI – Rudá Slovanská Internacionála od roku 1944. Zúčastnil se na výzvu dobrovolcké obce a revolučního národního výboru města Přerova, jakož i revolučního železničního národního výboru města Přerova aktivně ozbrojeného lidového povstání, poslal četnické posily – praporčíka Rudolfa Neuwirta a strážmistra Lišku, jakož i další z městské policie na pomoc při obsazení nádraží v Přerově a vytrval na svém místě s jinými až do doby, kdy v důsledku velké přesily Němců byl zatčen gestapem, načež uvězněn ve věznicí v Přerově a věznicí SS v Olomouci, kde měl být dle vyhlášky stanného práva zastřelen. K tomu však nedošlo, poněvadž rychlý spád vojenských událostí přispěl k tomu, že se mu podařilo z vězení v Olomouci spolu i s jinými uprchnout. Jmenovaný důstojník byl znám jako dobrý Čech, který v době německé okupace pracoval ve prospěch českého lidu, za což byl Němci pronásledován. Další obdobné potvrzení mu bylo vydáno za velitelství organizace RSI, za železniční revoluční výbor v Přerově a za Obec dobrovolců z let 1918–1919 o měsíc později. Zajímavá je následující formulace: „Dne 1. května 1945 zúčastnil se s bratry dobrovolci, s členy naší organizace dle rozkazu ozbrojeného lidového povstání v Přerově a vyslal posily z řad SNB, tj. z četnické stanice, jakož i z městské policie, jejichž byl velitelem, na výpomoc k obsazení stanice Přerov a sám vytrval na svém místě s jinými bratry až do doby, kdy v důsledku dojití velkých posil německé branné moci – SS – byl národní odboj zlomen a byl od gestapa jako přímý účastník povstání zatčen a uvězněn...“^{11/}

O čem svědčí tyto čtyři zprávy? V prvním případě František Venzara psal ještě ve válečných poměrech a snažil se, aby na něj nepadla stín podezření, nedej bože viny. Důležitý je ale údaj o vzniku povstání po 13. hodině, zmínka o některých osobách (JUDr. Čestmír Sobol, bývalý major československé armády Jaroslav Zapletal, policejní nadporučík Jan Švehlák). Také konstatoval, že nemohlo být zjištěno, kdo zneužil městský rozhlas k nesprávné informaci, že byl vyhlášen mír.

V druhém případě, již v mírových podmínkách, uvedl, že k násilnému odboji proti německým okupantům došlo ve městě po 12. hodině na výzvu neznámého hlasatele městským veřejným rozhlasem. Na Okresní úřad v Přerově se dostavila tříčlenná deputace k 13. hodině, pak se odebrala na německé posádkové velitelství v Přerově. Asi ve 14.30 hodině se

ných hasičů v Přerově 10. 2. 1946 pronesl projev vzdělavatel Leopold Koutný, který mj. uvedl, že velitel pohotovosti A. Drábek byl vyzván, aby se dostavil na radnici a nechal vysignalizovat konec německé hrůzovlády. Viz 70 let Sboru dobrovolných hasičů v Přerově. Naše Haná, 22. 6. 1946, s. 2.

11/ SOKA Přerov, SPB 1/2544. Venzara měl ke dni 21. března 1948, tehdy již ve výslužbě, tedy mimo bezpečnostní orgány, na starosti na Okresním národním výboru v Přerově, bezpečnostním referátu, věci cizinecké evidence obyvatelstva, vystavování průkazů totožnosti.

objevila v ulicích města Přerova ochranná policie (Schutzpolizei) a gestapo a za použití střelných zbraní rozehnaly hloučky obyvatel.

V listopadu 1945 se v relaci nově objevilo to, že lid se tajně připravoval na náhlé povstání, k němuž v Přerově mělo dojít ve dnech 1.–3. května 1945 za spolupůsobení okolních partyzánských jednotek a rakouských a maďarských vojenských částí, které byly tehdy posádkou v Olomouci.

Závěrem roku pak Venzara již připravoval půdu pro dále tradované pojímání povstání.

Poukázal na to, že v Přerově existovalo podzemní hnutí proti německým utlačovatelům. Snad existovalo více skupin, které se vzájemně ani neznaly, a proto květnové povstání v Přerově nebylo ucelené a organizované, což také vystihli i Němci, a proto vše předčasně ztroskotalo, neboť vedoucí činitelé, když viděli, že je vše ztraceno, z Přerova zmizeli. Objevilo se již také tvrzení, že 1. května 1945 ráno se všeobecně v Přerově mluvilo o tom, že prý Němci kapitulovali a přijali mírové podmínky spojenců, což prý hlásil německý vysílač v Drážďanech. Venzara zmínil dopolední tajnou schůzi ilegálního hnutí v lese Žebračka. Nové bylo také to, že poprvé jsou zmiňováni vrchní strážmistr František Vitásek a nadporučík městské policie Jan Švehlák.

Je patrné, že relace Františka Venzary se obsahově proměňovaly. Měly na to vliv poměry, ve kterých byly sepisovány. Zprvu byla důležitá snaha autora, aby na něj napadl stín podezření, že se na povstání aktivně podílel. Později ale se dožadoval potvrzení toho, že se během povstání choval jako řádný Čech a že byl povstání nápomocen. Spíše se musíme ptát, zda skutečně nevěděl, že hlasatelé v místním rozhlasu byli právě Švehlák a Vitásek. První byl velitelem městské policie, a kdo by měl být Venzarovi bližší než on. Uvedme, že tyto zprávy Gustav Vožda ve své práci nepoužil.

Ve vyšetřování se pokračovalo a výsledkem byla obsáhlá zpráva výkoného poručíka Valenty, týkající se šetření událostí 1. května 1945 v Přerově v souvislosti s obviněním bývalého velitele gestapa na Moravě Maxe Rausche, z 24. července 1946. Tomu se kladlo za vinu, že 2. května 1945 z vlastního popudu po předchozí poradě s Richardem Heidanem, bývalým velitelem gestapa Olomouc, dal rozkaz k zastřelení 23 občanů české národnosti na vojenské střelnici Olomouc-Lazce. Učinil tak z vlastní moci bez přímého výslovného rozkazu, bez patřičného soudního řízení a v místě, kde nebylo stanné právo vyhlášeno.

K počátkům povstání uvedl, že 1. května 1945 došlo v Přerově k odboji proti okupantům po předchozím projevu dosud nezjištěného hlasatele, učiněného k obyvatelstvu do městského rozhlasu, že Německo již kapitulovalo a že byl vyhlášen mír. Na tuto výzvu vyšlo občanstvo do ulic, vyvěsilo české státní a sovětské prapory, zpívalo státní hymnu a začalo strhávat z veřejných budov německé znaky. Na několika místech se objevili i ozbrojení partyzáni, kteří pak za pomoci civilního občanstva počali odzbrojovat německé vojáky. Za nastalé přestřelky bylo 13 osob z řad občanstva usmrceno a 15 většinou těžce zraněno. Němci ztráty neměli. Téhož dne se dostavila k tehdejšímu okresnímu hejtmanovi JUDr. Erwi-

nu Krautovi tříčlenná deputace (JUDr. Čestmír Sobola, komisař politické správy, a dva důstojníci čs. armády, z nichž jeden byl major Jaroslav Zapletal a druhý dosud neznámý) se žádostí, aby svoji funkci složil a odevzdal okresní úřad do české správy. Kraut to odmítl, na to se odebrala ona deputace k posádkovému veliteli majoru Jakobovi a žádala o odchod německého vojska. I tato žádost byla odmítnuta.

Ve 14:30 hod. zakročilo proti shromážděnému občanstvu místní gestapo a Schutzpolizei. Místy použilo proti lidem střelné zbraně, rozptýlilo davy a odstraňovalo vyvěšené prapory. Ihned na to začalo zatýkání demonstrantů a pak také těch, na jejichž domech byly vyvěšeny prapory. Jako první byli zatčeni nadporučík Jan Švehlák – velitel místní městské policie, jeho zástupce vrchní strážmistr František Vitásek a strážmistr Jan Sedlák.^{12/}

Z dosud vylíčeného plyne zásadní otázka, kdy vlastně začalo povstání, resp. kdy začali lidé odzbrojovat německé vojáky. Platný narativ má za to, že se tak dělo neorganizovaně již dopoledne. Uvádíme několik příkladů, které ukazují, jak protichůdná svědectví v této záležitosti existují.

Od 11. května 1945 začaly vycházet v Přerově noviny Naše Haná, kde se již od prvního čísla objevují odkazy na události z 1. května, ale především jde o připomínky osob, které padly nebo byly zavražděny. První příspěvek, který podával informaci o vlastním dění během onoho dne, byl z pera Vojtěcha Hermana, který se pasoval do role velitele přerovské skupiny partyzánů I. čs. partyzánské brigády Jana Žižky z Trocnova. Především uvedl, že osobně přivezl do Přerova ve 12.30 hod. v zabaveném německém nákladním autu partyzánskou skupinu Tolstoj v počtu 25 osob. Skupina se pod velením nadporučíka Javora zmocnila východního okraje města, aby zabránila příchodu německých posil po cestách od Moštěnice, od Želatovic a Lipníka. Během tříhodinového boje byli zabiti dva gestapáci v civilu, 62 vojáků SS v úvoze želatovské cesty (počet raněných neznám), odzbrojeno bylo velké množství německých a maďarských vojáků, čímž bylo získáno jen ve východní části Přerova 134 pušek, 67 pistolí, 150 ručních granátů, 8 nákladních aut, 5 aut osobních, 4 kulometry a 18 automatů.^{13/}

12/ Viz příloha č. 3. SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 317, kart. č. 231 (Šetření o německé činnosti za fašistické 1945–1946 okupace a povstání přerovského lidu dne 1. 5. 1945).

13/ HERMAN, Vojtěch: *Partyzáni a první květen v Přerově*. Naše Haná, 1, 27. 6. 1945, s. 1–2. Článek stejného obsahu se objevil ještě jednou 17. 6. 1946. Je dobré říci, že Herman v popisu své činnosti ze 7. září 1946 uvedl, že 1. května vedl partyzánské pouliční boje s oddíly SS, asi 26 Němců bylo pobito, několik se Němců a Maďarů odzbrojeno a získána vozidla všeho druhu a velký počet zbraní, což neodpovídá vůbec pravdě a svědčí o jeho snaze své zásluhy zveličit do krajnosti. Herman byl po r. 1948 souzen pro přečin pobuřování proti republice, přečin hanobení některých ústavních činitelů, přečin ublížení na cti prezidentu republiky, přečin šíření poplašné zprávy. Viz SOKA Přerov, fond Lidový soud Přerov, zn. 68/1951 (Herman Přerov). Viz též fond Okresní prokuratura Přerov, zn. Pt 311/1950 (Herman, protistátní činnost, Krajské velitelství Státní bezpečnosti v Olomouci 23. 3. 1950, Trestní oznámení, Státní prokuratura Brno PSt II 292/50/1).

Naproti tomu František Ostrčilík v roce 1974 v souvislosti s popisem odbojové činnosti skupiny Dobřčice (velitelé nadporučík Feodor, poručík Tolstoj a poručík Sedych) uvedl, že nezanedbatelnou roli sehráli dobřčičtí partyzáni během přerovského povstání 1. května 1945. Informaci o povstání v Přerově do Dobřčic přinesl Vojtěch Herman, který přijel nákladním autem kolem 9:00 hodin ráno. Ostrčilík okamžitě svolal všechny členy odbojové skupiny a během několika chvil vyrazili do Přerova. Vešli samopaly, pistole, ruční granáty a zásobníky. V Přerově je čekal zástupce velitele brigády Jana Žižky Petr Šimek (krycí jméno JAVOR) v uniformě čs. důstojníka. Obsadili výpadočku na Širavě a dům holiče Serka na rohu Ztracené ulice. Zde odzbrojili početnou skupinu německých a maďarských vojáků, kteří se houfně a bez odporu vzdávali a odevzdávali zbraně i munici. Maďarských ručních granátů zabavili celé stovky, stejně jako i mnoho vozidel, kterými zatarasili cestu od Horní Moštěnice, a přemístili se do Želatovské ulice. Část skupiny odjela nákladním autem do Moštěnice. Auto řídil Vojtěch Herman. V Želatovské se kolem skupiny nahromadila velká spousta lidí. Každý chtěl střílet na Němce.^{14/}

Zvláště u příležitosti prvního výročí se objevilo několik příspěvků, které obsahují popis události a uvádějí konkrétní osoby. Autor pod iniciálami Z. M. (Zdeněk Menčík ?) v rozsáhlejším článku napsal, že „... *Od rána se něco šušalo o míru. U okresního úřadu se shlukovali lidé. Po poledni nastal živý ruch. Místní i nádražní rozhlas vyvolával do čistého vzduchu, že je mír. Město uvěřilo. Vždyť i na okresním úřadě se kolem 13. hodiny objevila československá vlajka!*...“^{15/} V nepodepsaném článku autor uvedl, že v těsné blízkosti města se vytvořily tři partyzánské skupiny Tolstoj, Javor a Jožka. „*Radostná nálada všech lidí, kteří slyšeli dech blížícího se osvobození, byla v ranních hodinách vzrušena zprávou, že německá armáda kapitulovala... Asi 50 Němců bylo zabito, větší počet byl raněn, 300 Němců a Maďarů bylo odzbrojeno a byl získán velký počet zbraní všeho druhu.*“^{16/}

V dubnu 1965 se konalo v Přerově sympozium k historickým událostem 1. května 1945. Autoři Z. Mádr a Zdeněk Menšík o něm přinesli zprávu a zveřejnili v novinách Nové Přerovsko článek o povstání. Jejich popis je již velmi výrazně poznamenán ideologickými východisky, takže hlavní důraz kladou na úlohu ilegální KSČ, partyzánských skupin – dobřčická – Tolstoj, Seňka, Vojtěch Herman, rokytnická – Javor, Petr Šimek, předmostská – Jožka, J. Minx. Podle autorů probíhala v Pavelkově bytě ve Ztracené ulici v Přerově setkání partyzánů. Městem kolovaly letáky,

14/ SOKA Přerov, fond ČSPB-OV Přerov, sign. 1/2776 (Odbojová činnost skupiny „Dobřčice“, později skupiny „Tolstoj“, zpracoval Fr. Ostrčilík, 1974.). Tamtéž, Sbirka rukopisů Státního okresního archivu Přerov, inv. č. 78, František Ostrčilík, Kronika odboje Dobřčice. Tamtéž, Sbirka dokumentace k osobnostem Přerovska, František Ostrčilík.

15/ Z. M.: *Revoluční Přerov*. Naše Haná, 2, 1. 5. 1946, 2, s. 1–2. Jde pravděpodobně o téhož autora, který v roce 1965

16/ *Ozbrojené povstání 1. května 1945 v Přerově*. Naše Haná, 2, 1. 5. 1946, 2, s. 1–2. O nepatrném počtu zabitých Němců viz článek Petra Jiráka, *Oběti Přerovského povstání: statistické údaje, zajímavosti*. In: *Květnové povstání českého lidu ve dnech 1. – 4. 5. 1945*. Přerov 2020, s. 84–90.

vydané partyzány, vyzývající k ozbrojení a podpoře jejich akcí. Vzhledem k situaci stačila 1. května nepodložená zpráva o německé kapitulaci a lid se chopil příležitosti převzít moc ve městě. Na pokyn majora Jaroslava Zapletala přijela v ranních hodinách do města tři nákladní auta s partyzány, což byl impuls k povstání.^{17/}

Přípravy povstání podle Karla Fišera

Dle mého soudu je klíčovým ke změně nahlížení na Přerovské povstání dopis z 1. dubna 1975, v němž Karel Fišer, bytem v Přerově, Horní náměstí čp. 20, zmiňoval 1. dubna 1975 v dopise Okresnímu výboru Československého svazu protifašistických bojovníků, že nejlepší zprávu o průběhu Přerovského povstání lze získat na ÚV KSČ v Praze, kde o tom hned po osvobození s ministrem informací Václavem Kopeckým udělali zápis, z kterého měly být později vyvozeny patřičné důsledky. Doposud nebyla tato skutečnost prověřena a zpráva je zatím neznámá.

Fišer byl nespokojen s textem výše citovaného článku o povstání, podepsaný Mádr-Menšík, a který podle Fišera byl snůškou slov odporujících pravdivé skutečnosti, který snižoval památku těch, kteří svojí odvahou a láskou k vlasti neváhali položit životy 1. května 1945 v Přerově. Dle jeho popisu týden před 1. květnem 1945 na schůzce u Šimků v jejich domku za Michalovem Miroslav Šimek, který začal informovat o vzkazu spojky, že na 1. května musí komunistická strana zorganizovat nějakou manifestaci, tábor lidu, případně nějakou revoltu s tím, že je na to napojen již generál František Rakovčík se „svými lidmi“. Navečer měl Fišer smlouvenou schůzku s praporčíkem městské policie Vitáskem, se kterým byli důvěrnými kamarády. Při vyslovení jména Rakovčík se Vitásek Fišera zeptal, zda ho osobně zná. Na následující schůzce jej Vitásek překvapil. Zřejmě on, jako zástupce nadporučíka Švehláka – velitele městské policie, mohl mít dosti spolehlivé informace z různých pramenů o frontových událostech i o organizování odporu v samotném městě. Vitáskova první slova byla, zda Rakovčíkovi, Šimkovi a těm ostatním věří. Fišer odpověděl, že Rakovčíkovi by snad věřil, ale Šimkovi a té spojce nevěří a že jeho návrh na nějakou revoltu 1. května v Přerově zásadně odmítá. Další Vitáskova otázka zněla: „*Kolik myslíš, že by Rakovčík mohl mít svých lidí, ovšem ne nějakých grázlů, a kolika lidmi byste disponovali vy.*“ Fišer odpověděl, že o Rakovčíkovi nic neví, že spolehlivých lidí by bylo 20, možná i 30, ale zdůraznil mu, že ozbrojený není nikdo. Vitásek upozornil ještě Fišera, aby se nikomu nezmiňoval o rozmluvě a vůbec již o policii. Podle Fišera bylo zřejmé, že celou akci nemohl organizovat jen Vitásek nebo nadporučík Švehláka, ale že tu byl ještě někdo třetí, vysoce postavený, který měl dobré

17/ MÁDR, M. – MENŠÍK, Zd.: *První máj před 20 lety v Přerově*. Nové Přerovsko 1. 5. 1965, s. 2; MÁDR, M. – MENŠÍK, Z.: *Ze symposia o přerovském povstání v Přerově*. Kultura Přerova, 1965, červen, s. 2-3.

styky jak s okresním hejtmanem, tak s velitelem místní posádky, neboť slova, kterými se o tomto plánu svěčil, byla k neuvěření. Večer 1. května měli dostat správu města do svých rukou, ovšem jen za předpokladu, že udrží pořádek a nebudou obtěžovány vojenské jednotky při průjezdu městem.

Na poradě okresního ilegálního výboru strany za účasti Fišera se účastníci rozhodli, i když to narušilo vnitřní plán, že na Vításkův a Švehlákův plán přistoupí. Určili si poslední schůzku v zahradě za Michalovem na 10. hodinu v úterý dopoledne 1. května, kde se měli již pevně rozhodnout, zda ano či ne.

V úterý 1. května byl krásný slunný den. Již brzy ráno bylo ve městě trochu živěji. Po 7. hodině se začal ze škol a ze sokolovny odsun německých raněných a nemocných vojáků, a to pěšky nebo auty do Olomouce. Před 10. hodinou stálo již několik osobních aut obsazených přerovskými gestapáky před sokolovnou. V deset hodin se sešli v zahradě za Michalovem v plném počtu, a to Zuzaňák, Černošek, Ctibora, Božák a Fišer, Šimkova skupina – Rudolf Halma, Zdeněk Jordánek a Otto Christen. Skupina z Michalova si měla otevřít sekretariát v místnosti Civilní obrany vedle radnice a František Rakovčík s jeho lidmi a s jejich pomocí měli udržovat pořádek.

Přesně ve 12 hodin Vításek a Švehlák splnili dané slovo. Byli odzbrojeni a izolováni nespolehliví policisté. Byl vyvěšen prapor na znamení, že město přejde do českých rukou. Místní rozhlas stále vysílal, že ještě není mír, aby byl udržován pořádek a aby vojenské jednotky, které projížděly městem, nebyly obtěžovány. V tu dobu bylo náměstí již plné lidí a již také zasedalo asi pět městských národních výborů, ba i jakýsi ilegální revoluční okresní národní výbor. Ale generála Rakovčíka s jeho lidmi nikde. V ulicích byl chaos, zmatek a anarchie, houf mužů v Mostní ulici vyvrátil dodávkový vůz a zatarasil provoz. Když nemohlo několik obrněných vozů projet Mostní ulicí, přijeli náměstím Kratochvílovou ulicí ke gymnáziu, kde bylo velitelství místní posádky. Během půl hodiny se objevilo na baště několik kulometů. Po 14. hodině přinesla spojka zprávu, že k nádraží přijelo několik autobusů s SS. Místní rozhlas ihned vysílal, že je vyhlášeno stanné právo. Příslušníci SS šli po dvou stranách ulicemi Škodovou, Komenského, odbočili do ulice Palackého, jedno rameno po Bratrské a obsadili celý blok domů i s radnicí. Chvilí před tím odbojáři zavřeli sekretariát a Fišer šel na radnici. Vításek a Švehlák stáli na chodbě. Rozloučili se slovy, která byla loučením: „*Karle, byli jsme podlepeni.*“ Všech deset strážníků, včetně Vításků a Švehláka, bylo zajištěno.

Fišer v závěru dopisu uvedl: „*Celé 4 roky po osvobození jsme byli se Zuzaňákem a Řeháčkem vedoucími funkcionáři v okresním výboru strany. Celé 4 roky jsme se chovali macešsky k těmto hrdinům. Nebyla to však jen naše vina, neboť jak jsem již předem uvedl, udělali jsme o tom hned po osvobození zápis na ústředním výboru strany s Vaškem Kopeckým, kde o tom bylo rozhodnuto, a těmto hrdinům se mělo dostat té nejvyšší pocty...*“

Karel Fišer se s podobnou žádostí obrátil ještě několikrát na jiné úřady. Okresní výbor Československého svazu protifašistických bojovníků, kterému městský národní výbor postoupil dopis Františka Fišera v roce 1978 k vyřízení, si vyžádal stanoviska od osob v dopise uvedených. Zdeněk Jordánek 5. září 1978 odpověděl, že „Karel Fišer se mně jeví jako povaha svérázná, tvrdošíjně trvá na svých názorech i proti daným faktům, těžko přesvědčitelný.“ Otto Christen poslal své vyjádření Okresnímu výboru Československého svazu protifašistických bojovníků 11. března 1979. Konstatoval, že celkem jsou údaje v dopise pravdivé. To, co se dělo na náměstí, nemělo nic společného s akcí KSČ. Byla to záležitost určitých kapitalistických a podobných živlů ve snaze o uchopení moci. Proto to střídání u mikrofonu. S ohledem na sdělení Karla Fišera o účasti městské policie bylo Christenovi známo, že velitel a další (Vitásek, Drábek, Hanzal, Sedlák a jiní) budou spolupracovat.

Jan Hanzl, bývalý příslušník městské policie, se vyjádřil k Fišerovu dopisu z roku 1975 dne 10. července 1979. Hned v úvodu oznámil, že o přípravě na 1. květen 1945 mu nebylo nic známo. Prvního května 1945 měl jako příslušník městské policie službu a zdržoval se na strážnici na náměstí. Viděl, že v dopoledních hodinách se počali na náměstí scházet občané, z nichž někteří počali přinášet zbraně, které byly odebrány příslušníkům projíždějících jednotek. Když šel před 12. hodinou k obědu, tak již bylo náměstí dosti zaplněno, když se vracel, zpíval celý dav pod vedením bývalého obchodníka Beneše píseň „Kde domov můj“ a při tom již bylo celé náměstí ozdobeno českými prapory. On sám přistoupil k davu a upozorňoval přítomné, že dosud není ničeho známo o zhroucení protektorátu, aby se rozešli, avšak oni na jeho upozornění nereagovali. Kolem 15 hodin se objevili příslušníci SS, z nichž několik vstoupilo do budovy, kde členy policie odzbrojili a odvedli do kasáren wehrmachtu v budově gymnázia na Komenského třídě.^{18/}

Také tyto informace nevzal Gustav Vožda ve své práci v úvahu, ani se k nim později nevyjádřil, byť o nich velmi pravděpodobně věděl.

O čem vypovídá fotografie

Ve sbírce fotografií přerovského archivu se nachází diapozitiv s názvem Představitelé politických stran Jan Machovec, Jan Moulík, Josef Fimbinger 1. května 1945 na Dolním náměstí. Je součástí souboru diapozitivů zachycujících Přerov za okupace, povstání, osvobození a exhumaci obětí v Lazcích, který sestavil fotoamatér Oldřich Kohoutek ze svých fotografií, ale i fotografií pořízených jinými autory.^{19/}

18/ SOKA Přerov, OV ČSPB, kart. 4/2 (sign. 1/4189). Viz též tamtéž, kart. 25/17. Viz podrobněji LAPÁČEK, Jiri: Příspěvek k poznání Přerovského povstání. In: Sborník státního okresního archivu Přerov. Přerov 2015, s. 78–121.

19/ SOKA Přerov, Sbírkova obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Přerov. Srovnej Sehnálek, Petr: Jiří Höger: Soubor fotografií Přerovského povstání

Je na ní skupina osob, v popředí zleva Jan Machovec, dále s klobouky v ruce Jan Moulík a Josef Fimbinger. Stáli na dnešním náměstí T. G. Masaryka před domem čp. 82, v němž byl obchod smíšeným zbožím J. Vavroucha, firma zapsaná v obchodním rejstříku. Vlevo od něj byl dům čp. 83, tzv. Legiodům, kde měla své sídlo do roku 1940 Legiozáložna, která se pak přejmenovala na Všeobecnou záložnu a posléze splynula s Občanskou záložnou. Jednalo se o akci konanou v poledne a organizovanou představiteli, kteří za povstání obsadili radnici. Šlo tedy podle terminologie Gustava Voždy o „měšťáckou sešlost“.

Jednalo se konkrétně o akci, kterou popisoval Jan Hanzl, bývalý příslušník městské policie. Vzpomínal, že když 1. května šel před 12. hodinou k obědu, tak již bylo náměstí dosti zaplněno, když se vracel, zpíval celý dav pod vedením bývalého obchodníka Beneše píseň „Kde domov můj“ a při tomto již bylo celé náměstí ozdobeno českými prapory.^{20/}

Na vysvětlenou uveďme, že Jan Machovec byl představitelem předmnichovské Republikánské strany československého venkova (agrárníci), Jan Moulík byl činovníkem Česká národně socialistická strana a Josef Fimbinger zastupoval Českou živnostensko-obchodnickou středostavovskou stranu.

Připomeňme si, co uvedl Gustav Vožda k působení představitelů předmnichovských politických stran na radnici. Ti se podle něj sešli již v první polovině dubna (12. dubna), ale byli mezi nimi i takoví, jako např. pekař Fimbinger, který odmítl poskytnout chléb partyzánům a vyjadřoval se o nich potupnými názvy. Byl to týž Fimbinger, který pak řečnil 1. května k zástupcům před budovou okresního úřadu ve Smetanově ulici a zaklínal se vlastní a národem. Sešli se někde mimo radnici, Břetislavu Beňovi, který v ten den měl službu konceptního úředníka se představili jako ilegální národní výbor. Podle jeho vzpomínek to mohlo být kolem 10. hodiny. Zavedl je do kanceláře vládního komisaře, kde začali svou činnost.

Jak ale uvedl, již v roce 1965 nebyl nikdo schopen rekonstruovat vývoj událostí na radnici. Otázka je, zda to byla skutečnost, nebo záměr. Dle Voždy pamětníci uváděli, že z jednoho orgánu se stalo hned několik národních výborů, které se mezi sebou nemohly domluvit. Hlavním sporným problémem bylo obsazení funkcí v novém orgánu. Snad jedinou společnou akcí bylo vyslání deputace k okresnímu hejtmantu Erwinu Krautovi, kterou radniční národní výbor zorganizoval se zástupci českého úřednictva okresního úřadu. Nejméně zdařilou akcí bylo svolání důstojníků a vojáků československé armády do budovy radnice. Shromáždili se před radnicí, jak o tom svědčí dochovaná fotografie, a čekali na další pokyny. Těch se ale nedočkali, protože na radnici v této době dosahovala vrcholu hašteřivost politických skupin a nebylo nikoho, kdo by uvažoval o jejich využití.^{21/}

1. května 1945. In: Historická fotografie : sborník pro prezentaci historické fotografie. Praha 2024, s. 12–29.

20/ SOKA Přerov, OV ČSPB, kart. 4/2 (sign. 1/4189).

21/ VOŽDA, Gustav: *Přerovské povstání 1. května 1945*. Přerov 1975, s. 57–58.

☛ Josef Vdolek. SOkA Přerov

☛ Karel Bořecký. SOkA Přerov

V této souvislosti si v krátkosti popíšme politický život v Přerově za první republiky a podrobněji v letech 1938–1940, abychom poznali rozložení politických sil a do historie uvedli řadu jmen, o kterých se nemluvílo.

Dne 15. června 1919 se uskutečnily v Přerově obecní volby podle poměrného zastoupení. Z celkového počtu 9 789 platných hlasů získala sociálně demokratická strana 3 578 a 16 mandátů, čeští socialisté 1 923 (8 mandátů), národní demokraté 1 691 (7), lidovci 951 (4), živnostníci 887 (4), němečtí sociální demokraté 503 (2), židé 256 (1). Celkem bylo zvoleno 42 členů městského zastupitelstva. Starostou se stal sociální demokrat Ing. Josef Vdolek, který tuto funkci zastával v letech 1919–1923, 1927–1931.

Dne 16. září 1923 se konaly další obecní volby. Uvádíme pro srovnání též výsledky z roku 1919: českoslovenští socialisté 1 923 / 1 621; Republikánská strana (agrárníci) – / 362; sociální demokraté 3 578 / 1 596; Národní demokracie 1 691 / 1 138; strana živnostníků 887 / 1 275; Komunistická strana Československa. – / 2 143; Židovská strana 256 / 260; Socialistické sjednocení – / 186; Lidová strana 951 / 2 358; celkem 9 286 / 10 939. Starostou na ustavující schůzi městského zastupitelstva 1. října 1923 byl zvolen PhDr. Karel Bořecký za stranu národně demokratickou, vážným protikandidátem mu byl bývalý starosta Josef Vdolek.

❶ Shromáždění na Dolním náměstí 1. 5. 1945 po 12. hod. Zleva Jan Machovec, Jan Moulík, Josef Fimbinger. SOKA Přerov

Na 27. září 1931 připadly nové volby do obecního zastupitelstva. Bylo odevzdáno 11 694 platných hlasů, voleb se zúčastnilo 92 % voličů. Kronikář města si postěžoval, že absence voličů byla zvýšena díky právě pořádaným závodům Masarykova okruhu, takže ráno odjelo vlakem do Brna na 250 osob. Podle pozdějšího šetření překvapovala neúčast 12 doktorů práv, 5 lékařů, 9 učitelů a učitelek a 8 profesorů, 7 inženýrů a 5 úředníků peněžních ústavů.

Uvádíme výsledky z let 1927 / 1931: národní socialisté 1 879 / 1 590; agrárníci 317 / 484; sociální demokraté 2 062 / 3 325; národní demokraté 1 240 / 986; živnostníci 951 / 995; komunisté 2 004 / 1 315; lidovci 2 312 / 2 244; fašisté 433 / 496; křesťanští sociálové (čuríkovci) – / 215. Níže uvádíme složení městského zastupitelstva, které bylo původně zvoleno na čtyři roky, v roce 1933 bylo volební období prodlouženo na šest let, ale v roce 1937 byly volby o jeden rok odloženy, takže většina členů zastupitelstva zvoleného v roce 1931 zůstala ve funkci po sedm let až do roku

1938: **národně sociální strana** 6 mandátů – František Müller, železniční zaměstnanec, Otto Kadlec, odborný učitel, Karel Kryška, mlynář, Evžen Kunc, železniční zaměstnanec, B. Pospíšil, poštovní zřízenec, J. Hendrich, vzorkař;

republikánská strana (agrárníci) 2 mandáty – Štěpán Klein, statkář, ing. Martin Husík, geometr;

sociální demokracie 12 mandátů – Richard Kleiber, odborný učitel, Bohumil Rejhon, dílovedoucí, František Chajda, stolařský dělník, Vojtěch Rytíř, ředitel konzumu, Matylda Dokládalová, choť strojívedce, Jindřich Dreiseitl, kovosoustružník, František Musil, železniční zaměstnanec v. v., František Lančík, tajemník, Karel Kapoun, soudní úředník, Eliška Kvasničková, choť knihovníka, Jan Foret, stolařský dělník, Hynek Bison, strojívedce;

národně demokratická strana 4 mandáty – Karel Nachtigall, vrchní ředitel pošty, Vojtěch Tšpon, obchodník, JUDr. Alexandr Štaffa, advokát, Ladislav Váňa, zřízenec záložny;

živnostensko-středostavovská strana 4 mandáty – Josef Polame, nářečář, J. Číhala, řezník, Josef Beneš, obchodník, Kliment Sýkora, instalatér;

komunistická strana 4 mandáty – I. Matonoha, slévač, K. Kouřílek, soustružník, J. Dubanský, penzista, K. Pavlíček, železniční zaměstnanec;

lidová strana 8 mandátů – Eduard Veselský, stavitel, P. Alois Čáp, správce kněžské nemocenské pokladny, František Kabelík, rolník, František Koudelka, železniční úředník, A. Jarolínková, odborná učitelka, František Přeslička, obchodník, A. Mlčoch, dělník, A. Šimoník, malorolník;

křesťanskosociální strana bez mandátu;

fašisté 2 mandáty – Rudolf Sedlář, lékárník, A. Štefány, obchodník.

Následná volba starosty potvrdila Richarda Kleibera ve funkci. Dne 31. ledna 1938 se Richard Kleiber ze zdravotních důvodů vzdal funkce starosty. Zemřel 2. dubna 1941 v Přerově. Po jeho rezignaci byl zvolen starostou a po obecních volbách 22. května 1938 v úřadu jen potvrzen František Lančík. Uvádíme výsledky obecních voleb: národní socialisté 2 082; agrárníci 484; sociální demokraté 3 325; národní sjednocení (součástí národní demokracie) 1 590; živnostníci 995; komunisté 1 315; lidovci 2 244; fašisté 496.

Františku Lančíkovi připadla nelehká úloha řídit město v době nacistického ohrožení republiky a posléze i přímé okupace Německem. Dne 15. března 1939 byl starosta probuzen po jedné hodině po půlnoci telefonistkou z poštovního úřadu, která mu oznámila, že německé vojsko začalo obsazovat republiku. Ihned dal policii příkaz, aby svolala na radnici všechny konceptní úředníky a přednosty městských úřadů a podniků. Na zasedání městské rady, která byla zahájena před pátou hodinou ranní, byl přijat text vyhlášky informující obyvatelstvo o nastalé situaci a ihned předán do Strojilovy tiskárny k vytištění. Kolem deváté hodiny začalo již německé vojsko přijíždět od Lipníka přes Velkou Dlážku na náměstí, část pokračovala na Horní Moštěnici, část zůstala na náměstí, zbytek obsadil

❶ František Lančík. SOkA Přerov

❷ Jan Machovec. SOkA Přerov

nádraží a sklady vojenského materiálu. Ke starostovi se dostavil podplukovník von Wagner, který se představil jako vojenský velitel města.

Přípisem okresního úřadu z 28. března 1939 byl vedením správy města pověřen za Františka Lančíka, donuceného k rezignaci 25. března 1939, dosavadní náměstek starosty Jan Moulík., jmenovaný výnosem Okresního úřadu v Přerově 28. března 1939. Bylo snahou zastupitelstva dosáhnout volby nového starosty, ale okupační moc s tím otálela. Rovněž Jan Moulík byl po čase vyzván k odchodu, což učinil 9. května 1940. Městské zastupitelstvo vzalo tuto skutečnost na vědomí ve schůzi 29. května 1940, řízení obecních záležitostí se ujal nejstarší člen městské rady Karel Nachtigall, vrchní poštovní ředitel ve výslužbě. Zásadním zásahem do samosprávy bylo rozpuštění městského zastupitelstva nařízené zemským úřadem v Brně výměrem z 11. září 1940, jímž byl zároveň Karel Nachtigall nadále pověřen vést obecní záležitosti do té doby, než se funkce ujme nově jmenovaný vládní komisař. Stal se jím Karl Kavka von Sittaheim, bývalý okresní hejtman v Zábřehu, který byl na přerovskou radnici uveden 23. září 1940. Byl však již koncem roku odvolán a jeho nástupcem se stal od 7. ledna 1941 JUDr. Hans Petzny, advokát a bývalý starosta Uničova. O obecních záležitostech rozhodoval sám, provádění jeho nařízení bylo nadále v kompetenci městského úřadu. Před koncem války, 6. května 1945, z Přerova odjel do Vídně.

Dne 11. května 1945 poprvé jednala správní komise města Přerova jmenovaná okresním národním výborem. Předsednictvím byl pověřen major Jaroslav Zapletal. Ten ale již na schůzi 15. května 1945 oznámil, že v důsledku mobilizačního nařízení odchází do Brna a je tedy nutno ustanovit místní národní výbor.^{22/}

Můžeme shrnout, že v době první republiky v Přerově kandidovalo celkem patnáct stran, některé ovšem třeba jen v jediném roce a s nevelkým úspěchem. Přerov lze nazvat „baštou“ levice a zvláště sociální demokracie, kterou podporovali, kromě jiných dělníků, především železniční zaměstnanci, kteří právě v Přerově tvořili početnou skupinu.^{23/} Část jejich voličů pak převzala komunistická strana, která v převážně průmyslovém městě také mohla očekávat podporu. Silné pozice, s výjimkou období těsně po válce, si udržovala lidová strana. Další odchylkou oproti celostátnímu průměru byla zanedbatelná pozice strany agrární, neboť zemědělců, od kterých by mohla čekat podporu, bylo v Přerově již málo, jen na předměstích. Přerov byl již průmyslovým městem. V městském zastupitelstvu byly síly tzv. levice a pravice zpravidla vyrovnané, nebo mírně převažovala levice. Stran řadících se pomyslně k pravici však zde bylo více než levicových, jejich zájmy proto byly roztržštěnější. Politické spektrum představovaly tyto strany: Komunistická strana Československa; Československá strana sociálně demokratická; Německá sociální demokracie; Socialistické sjednocení; Československá strana národně socialistická; Křesťanskosociální strana; Československá strana lidová; Sdružení stran židovských; Národní strana práce; Strana československý Domov; Republikánská strana československého venkova; Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská; Československá národní demokracie; Národní sjednocení; Národní obec fašistická.^{24/}

Jan Machovec

Představme si osoby z fotografie. Jan Machovec se narodil 16. května 1895 v zemědělské rodině v Gehnicích v jižních Čechách v obci, která leží na poloviční cestě mezi Strakonícemi a Bosňany. Gymnázium vystudoval v Českých Budějovicích, pak studoval na bohosloveckém ústavu v Českých Budějovicích a přešel na filozofickou fakultu pražské univerzity, kde

22/ LAPÁČEK, Jiří: *Josef Vdolek, ředitel školy a muž kompromisů*. Nové Přerovsko, 8. 3. 2013, č. 10, s. 12; 15. 3. 2013, č. 11, s. 12; 22. 3. 2013, č. 12, s. 13; LAPÁČEK, Jiří: *Karel Bořecký, starosta, který pomohl založit přerovský Obzor*. Nové Přerovsko, 29. 3. 2013, č. 13, s. 8; 5. 4. 2013, č. 14, s. 12; 12. 4. 2013, č. 15, s. 12; LAPÁČEK, Jiří: *Richard Kleiber, starosta, který položil základní kámen ke stavbě nové sokolovny*. Nové Přerovsko, 19. 4. 2013, č. 16, s. 12; 26. 4. 2013, č. 17, s. 12; 3. 5. 2013, č. 18, s. 12; 10. 5. 2013; LAPÁČEK, Jiří: *František Lančík, starosta, který bojoval za svou vlast*. Nové Přerovsko, 17. 5. 2013, č. 20, s. 12; 24. 5. 2013, č. 21, s. 12; 31. 5. 2013, č. 22, s. 12; 7. 6. 2013, č. 23, s. 12.

23/ Historický místopis Moravy a Slezska. Díl VI. Ostrava 1978, s. 59.

24/ ŠIMAROVÁ, Lenka: *Komunální politika v Přerově v období první republiky*. Olomouc 2001. Seminární práce.

získal aprobaci pro dějepis a zeměpis. Učil v Prachaticích (1924–1925), Liberci (1925–1926), ve Vyškově (1926–1927) a v Přerově (1927–1945).

Na gymnáziu ve Vyškově poznal svoji budoucí ženu, učitelku Andělu Machovcovou. Roku 1927 se dostal na reálné gymnázium do Přerova, kde působil 18 let. Ve škole měl velmi dobré vyučovací výsledky. Jeho hodiny dějepisu byly tak poutavé, že plně zaujaly pozornost a každý se těšil na jeho výklad. U žáků i profesorů byl oblíbený pro své vlídné jednání a kladné charakterové vlastnosti. Profesor Machovec byl skvělým řečníkem, studenti vděčně vzpomínali na jeho nezapomenutelné hodiny českých dějin. Jako dobrý vlastenec neohroženě poučoval ve škole mládež a hájil vždy pravdu. Byl velmi pilným dopisovatelem do Selských listů a zároveň i literárně činným. V Památku Šedesát let českého reálného gymnázia v Přerově (1930) napsal Historie přerovských gymnaziálních škol. Několik článků a básní uveřejnil v časopisu Naše Haná a v publikaci Hanácký rok v Přerově 1. července 1928. Jeho básně byly vlasteneckého zaměření, např. Na Hané, Domov.

Veřejně činným byl jako jednatel Okresního osvětového sboru, člen okresního školního výboru, kuratoria městského muzea, od roku 1938 byl členem městského zastupitelstva a místopředsedou okresní záložny. V roce 1936 se stal členem Okresní záložny v Přerově, od roku 1938 místopředsedou, od roku 1943 předsedou.^{25/}

Na začátku roku 1938 na plese Národní jednoty Machovec onemocněl sepsí a byl léčen v nemocnici. Jeho zdravotní stav se tak zlepšil, že se zamýšlel již vrátit do školy, ale byl zachvácen embolií mozku a znovu upoután na lůžko.^{26/}

Jak již víme, Jan Machovec se angažoval v agrární straně. Ta měla v roce 1930 v soudním okrese Přerov mimo žen, dorostu a jiných odborových organizací okolo 1 500 organizovaných členů. V roce 1936 počet organizovaných a platících členů dosáhl čísla 5 019, což byl nárůst za poslední rok o 659 osob. Můžeme říci, že agrární strana si své pozice v soudním okrese postupně vylepšovala, z původních třetích (komunální volby 1919, 1928) a čtvrtých míst (parlamentní volby 1920) se dostali až na první (parlamentní volby 1935). Její politika vyhovovala zejména obyvatelstvu venkovských obcí, v Přerově strana nedosáhla nikdy hranice 1 000 hlasů.^{27/}

Machovec se ve straně postupně dostával na nejvyšší stupínek v okresní organizaci. V roce 1935 vystřídal doktora Jana Kasala ve funkci okresního důvěrníka. Jeho průbojnost se projevila nejvíce při přípravě obecních voleb v roce 1938, kdy se rozhodovalo o prvním místě na kandidátce republikánské strany. Vehementně prosazoval svoji osobu oproti dlouho-

25/ K životopisu viz *Za třemi padlými*. Naše Haná, 16. 3. 1945, s. 1. SOKA Přerov, fond ONV Přerov, osobní spisy učitelů. *70 let vyškovského gymnázia 1899–1969*. Vyškov 1969, s. 64.

26/ *Obzor*, 20. 2. 1938.

27/ LAPÁČEK, Jiří: *Agrární strana v přerovském soudním okrese mezi světovými válkami*. In: *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Uherské Hradiště 2008, s. 189–198.

letému zástupci strany v obecním zastupitelstvu Štěpánu Kleinovi. Došlo i na pomluvy a osobní útoky, které měly mít soudní dohru.^{28/}

Po obecních volbách došlo v pátek 27. května 1938 před večerem k uskutečnění dohody mezi sociálními demokraty a národními socialisty týkající se volby nového starosty města Přerova. Strany se dohodly na dosavadním starostovi Františku Lančíkovi. Větší potíží byla s volbou náměstků. Na tyto dvě čelné funkce bylo mnoho uchazečů. K vážným kandidátům na místa prvního a druhého náměstka patřili ze strany živnostenské Josef Fimbinger, z republikánské Jan Machovec, z národního sjednocení JUDr. Zdeněk Mohapl, ze strany národních socialistů ředitel Jan Moulík a ze strany lidové P. Alois Čáp.^{29/}

Následující den v sobotu před večerem se konala ustavující schůze nového městského zastupitelstva, spojená s volbou starosty, náměstků a členů městské rady. Schůzi, kterou řídil nejstarší člen zastupitelstva, vrchní poštovní ředitel Karel Nachtigall, bylo přítomno též velmi mnoho občanů. Za okresní úřad byl volbě přítomen rada politické správy Š. Šuránek, který po zahájení schůze předsedajícím vyzval volební skupiny, aby ohlásily nárok na druhého a prvního náměstka. Ten nebyl uplatněn a bylo tedy přikročeno k volbě z pléna. Při volbě starosty bylo z 42 hlasů odevzdáno 39 pro dosavadního starostu, sociálního demokrata Františka Lančíka, 1 zněl na jméno ředitele Vojtěcha Rytíře, dva pak byly prázdné. Při volbě I. náměstka byl zvolen 30 hlasy P. Alois Čáp, 11 lístků bylo prázdných, 1 zněl na jméno národního socialisty Josefa Mašláně. Po dohodě stran měl být P. Alois Čáp, zvolený za stranu lidovou, vystřídán po třech letech ve funkci I. náměstka radním strany živnostenské Josefem Fimbingerem. Za II. náměstka starosty byl zvolen 36 hlasy ředitel Jan Moulík, 4 listky byly prázdné, 2 vyzněly pro Josefa Fimbingera. K volbě radních se sdružili sociální demokraté s národními socialisty a lidovci a zvoleni ředitel Vojtěch Rytíř, Bohumil Rejhon, Jindřich Dreiseitl a Růžena Stoklásková, která měla být po dvou letech vystřídána národním socialistou Hubertem Sekerou, ten po dalších dvou letech lidovcem Vojtěchem Hlavačkou. Za národní sjednocení byl zvolen radním ředitel Karel Nachtigall, za republikány profesor Jan Machovec a za živnostníky Josef Fimbinger a František Skopal a za komunisty Karel Kouřilek.^{30/}

Ve středu 15. července 1938 se konala schůze městské rady, která připravila pro zastupitelstvo návrhy členů do komisí a odborů. Do kuratoria městského muzea byli navrženi František Lančík, Hubert Sekera, Ferdinand Dostál, Karel Hauke, Karel Kouřilek, Růžena Stoklásková. Ve správní radě SME měli zasedat František Lančík a Josef Fimbinger. Po třech

28/ SOKA Přerov, fond Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu – místní organizace Přerov 1932–1938, inv. č. 1. Jmenován ředitelem in memoriam na reálném gymnáziu ve Vyškově. Vyznamenán Pamětním odznakem národního odboje 1939 až 1945, odznakem Čs. partyzán z 25. 5. 1948, Čsl. válečným křížem 1939 (ze dne 15. 12. 1945).

29/ *O nového starostu a náměstků města Přerova.* Obzor, 29. 5. 1938.

30/ *Po volbách starosty a náměstků v Přerově.* Obzor, 14. 6. 1938.

letech jej měl vystřídat P. Alois Čáp. Jejich náhradníky byli Josef Mašláň a František Kabelík. V knihovni radě byl František Lančík, V. Káral, profesor Křístek a J. Knap. Mimo těchto byli delegováni tři členové z řad čtenářů. Správní rada MEP pracovala ve složení: František Lančík a P. Alois Čáp, Jan Svoboda, J. Polame, Štěpán Klein, Vojtěch Rytíř a Jindřich Dreiseitl. Ve správní radě městské veřejné nemocnice byli František Lančík, Jan Moulík, dr. J. Kratochvíl, P. J. Složil, K. Sýkora, Jindřich Dreiseitl, Karel Kouřilek.

Jednotlivé referáty byly přiděleny takto: stavební Josef Moulík, národní socialista, zaměstnanecký a správa budov Josef Mašláň, národní socialista, finanční Vojtěch Rytíř, sociální demokrat, MEP P. Alois Čáp, lidovec, vodárenský profesor Jan Machovec, republikán, lesy Josef Fimbinger, živnostník, právní a policejní Karel Nachtigall, národní sjednocení, nemocnici Jindřich Dreiseitl, sociální demokrat, hospodářský sociální demokrat Bohumil Rejhon, jatky Karel Kouřilek a Vojtěch Tšpon, zemědělský František Kabelík, lidovec, kulturní a pohřební Růžena Stoklásková, sociální demokratka, dvě léta. Měla být také ustavena komise pro pojmenování ulic, v níž měli zasedat starosta Lančík a náměstkyně Moulík a P. Čáp.^{31/}

Po obsazení pohraničních částí republiky Německem na základě Mnichovské dohody došlo ke změnám v politickém systému republiky. Na státní úrovni byla vytvořena v listopadu 1938 sloučením dosavadních nesocialistických stran a větší části národně socialistické strany Strana národní jednoty.^{32/}

V druhém listopadovém týdnu bylo vyjednáváno v Přerově mezi okresními důvěrníky politických stran o sloučení politických organizací ve Státní stranu národní jednoty. V pondělí 13. listopadu došlo k definitivnímu rozhodnutí. Podepsaní důvěrníci vydali k veřejnosti provolání tohoto znění: „*Podepsaní představitelé politických stran na okrese přerovském se vyslovují pro utvoření Státní strany národní jednoty. Zájmy státu, i nebezpečí, ve kterém dosud jsme, volají po soustředění všech národních sil. Josef Fimbinger, okr. důvěrník Středostavovské živnostensko-obchodnické strany, Jan Machovec, okr. důvěrník Republikánské strany zemědělského a malorolnic. lidu, JUDr. Alexandr Štafa, důvěrník strany Národního sjednocení. Podepsaní pozvali též k poradám organizace strany Čs. národních socialistů a lidovců. Zástupce národních socialistů prohlásil, že nemůže činit prohlášení o utváření Státní strany národní jednoty, protože od vedení strany v Praze nemá zatím příslušných pokynů. Zástupce lidové strany prohlásil, že nemá dosud potřebných direktiv. Podepsaní však přece doufají, že obě politické strany, národně socialistická i lidová, vstoupí posléze do Státní strany národní jednoty.*“^{33/}

Dopoledne 21. listopadu se konala v zasedací síni Okresního úřadu v Přerově ustavující schůze okresního přípravného výboru Státní strany národní jednoty v Přerově. Na pořadu byly jenom dva body. Ustavení

31/ Z přerovské městské rady. Obzor, 15. 7. 1938.

32/ TOMEŠ, Josef: Slovník k politickým dějinám Československa 1918–1992. Praha 1994, s. 190. Po příchodu německých okupantů v březnu 1939 byla rozpuštěna.

33/ Státní strana národní jednoty ustavena na Přerovsku. Obzor, 16. 11. 1938.

❶ V Luhačovicích na Antonínka 1939 – zleva Ing. V. Figar, prof. J. Machovec, L. Pražák, L. Elmer. SOKA Přerov

a projev věrnosti republice. Došlo také k slavnostnímu ustavení Státní strany národní jednoty ve všech obcích politického okresu přerovského. Vydaný úřední zápis konstatoval, že podle směrnic ústředního přípravného výboru strany Národní jednoty svolal okresní zmocněnce likvidujících stran: republikánské (profesora Machovce), čs. strany národně socialistické (ředitele Moulíka), živnostenské strany středostavovské (přisedícího Fimbingera) a národního sjednocení (Dr. Štaffu), a dojednal s nimi datum i modalitu ustavující schůze. Nato svolavatel J. Machovec předal řízení ustavující schůze věkem nejstaršímu členu přípravného výboru Josefu Fimbingerovi, který se ujal vedení kratším proslovem, v němž oznámil výslovně přítomnost zástupců likvidujících stran, kteřížto zástupci tvořili přípravný výbor. Byli to prof. Jan Machovec, Dr. František Kubák, František Davídek za okresní organizaci republikánské strany. Vladimír Tiefenbach, Josef Fimbinger a Josef Kostka za stranu živnostenskou. Jan Klímeš, Dr. Antonín Štaffa, JUDr. Zdeněk Mohapl za národní sjednocení. Oto Kočí, Jan Moulík a Josef Mašláň za stranu národně socialistickou. Nato prohlásil předsedající, že zahajuje volbu funkcionářů, jimiž měl být důvěrník, místopředseda, jednatel, pokladník, zapisovatel a organizátor. K slovu se přihlásil Dr. Štaffa s návrhem, aby volby byly provedeny akla- mací a současně navrhl zvolení následujících osob: důvěrníkem prof. Jan Machovec, místopředsedou ředitel Jan Moulík, jednatel JUDr. Zdeněk Mohapl, pokladníkem Josef Fimbinger, zapisovatelem Jan Klímeš a organizátorem Dr. František Kubík. Obě usnesení jak o způsobu volby, tak i volba sama byly provedeny jednomyslně.

Zvolený důvěrník poděkoval za důvěru a poprosil o spolupráci co nejoprávněnější, poněvadž odpovědnost je veliká. Všichni v každém usnesení a při každém rozhodování by si měli uvědomit toto: Dvě stě osmdesát obcí a měst v zemi Moravskoslezské je v německém záboru. Pak navrhl, aby byla projevena věrnost republice. Přítomní se usnesli, že se odeberou k představiteli vlády, tj. okresnímu hejtmanovi Františku Chmelíkovi, aby projevili věrnost a oddanost republice.^{34/}

Noviny Obzor, které se staly oficiálním listem nové strany, požádaly 22. listopadu profesora Jana Machovce, aby prostřednictvím Obzoru informoval občanstvo o všech důležitých věcech, týkajících se nově založené strany

Ten upozornil hned v úvodu, že odpovědi na otázky budou zatím jen obrazem jeho soukromého názoru, vytvořeného na podkladech nezávazných informací. A to proto, poněvadž není vyloučeno, že program a intence nové strany Národní jednoty bude třeba ještě důkladněji propracovávat, neboť zatím jsou nahozeny jen v hrubých rysech.

Důvody, jež vedly k ustavení strany Národní jednot, byly v podstatě dva: 1. Trvání systému politických stran se stalo již prostě nadále nemyslitelným, neboť roztržičnost uváděla republiku v příval nebezpečí; 2. Představitelé likvidujících stran, stejně jako celá veřejnost dospěli k poznání, že by konečně bylo nejvýše záhodno přikročit k naléhavému zjednodušení politického života. Republika se octla ve víru nebezpečí.

Jak se dospělo k řešení této otázky v Přerově? Politický život ve městě, ba i v některých místech přerovského okresu, byl velmi intenzivní. Mnohokrát zástupci politických stran zkřížili zbraně v ostrém zápalu, ale nikdy zase ne tak, aby byla znemožněna opětná spolupráce na národním ideovém podkladu, nebo aby si dokonce uzavřeli cesty k vzájemnému osobnímu dorozumění.

Státní strana Národní jednoty nebude už dělat politiku, aspoň ne dole, nýbrž se bude zabývat jen rychlým a rozhodným řešením a spolurozhodováním kulturních, školských, hospodářských a samosprávných otázek, a to v těsné spolupráci se státními úřady. Nebude se již politicky schůzovat a zápasit, nýbrž jen pracovat a budovat. Na rozdíl od dřívějšíka, kdy se třeba i o každé nepatrnosti nejdříve dlouho debatovalo, přikročí se napříště ihned k rozhodnutí a k nápravě. Toto rozhodování bude vykonávat státní strana přímo s úřady, a to bez jakýchkoliv průtahů.

Bude vytvořena jednota mladých, která bude přizvána k spolurozhodování a k vytváření nových hodnot. I při ustavování místních a okresních organizací představitelé likvidujících stran dbali toho, aby ze tří reprezentujících delegátů byl vždy jeden zástupce mladé generace. Bylo zmíněno, že v přerovském přípravném výboru spolupracuje 22letý obchodník Vladimír Tiefenbach.

Bylo by mylné se domnívat, že dělnictvo, seskupené v dřívějších tak zvaných dělnických stranách, má být postaveno v novém státním útvaru

34/ *Ustavení okresního přípravného výboru Státní strany národní jednoty v Přerově. Obzor, 22. 11. 1938.*

na vedlejší kolej. Naopak novému hnutí bude dán sociální ráz. Bude postaveno na síle středních a drobných vrstev, každý pak bude mít stejné právo, avšak i povinnost na poctivou práci.

Stavovství se bude uplatňovat tím způsobem, že dojde k vytvoření zájmových skupin: zemědělská, průmyslová, dělnická, skupina živností a skupina inteligence.

Do strany budou přijímáni jen občané české národnosti. Formální podmínkou mělo být vystoupení z dosavadních politických stran a jejich odborů a závazná přihláška.

Funkcionáři měli být voleni, ústředí je však mohlo vyměnit i bez udání důvodů. Činovník musel jednat schopně, rozhodně a intenzivně. Vedoucími osobnostmi budou ty, které se dovedou obětovat. Kdo by se chtěl k něčemu lacině dostat, kdo by se chtěl tak zvané přihřát, ať tam nechodí, neboť bude stejným vývojem odstraněn. Kontrola veřejnosti bude totiž veliká. A činovník bude osobně zodpovědný za poctivé plnění funkce.^{35/}

Ustavující schůze prozatímního výboru místní organizace státní strany Národní jednoty v Přerově se konala v úterý 22. listopadu 1938 v budově Okresního úřadu v Přerově. Schůzi zahájil a řídil nejstarší z přítomných František Švasta. Předsedající konstatoval, že byli do schůze pozváni zástupci bývalých politických stran, a to za národní sjednocení Karel Nachtigall, Ot. Latta a Karel Hauke, za národní socialisty František Švasta, Jan Svoboda a Jan Moulík, za ŽOS Bořivoj Bárta, Josef Fimbinger a Vojtěch Jirsa, za republikánskou stranu Jan Inderka, Ing. Vladimír Cetl a František Menšík.

Ustavující schůze se účastnilo celkem dvanáct členů. Svolavatel Jan Moulík vysvětlil, proč došlo k utvoření strany Národní jednoty, jaká bude její organizační struktura a které funkcionáře je třeba v ustavující schůzi zvolit. Po této zprávě bylo přikročeno k volbám funkcionářů a k návrhu Jana Inderky byli zvoleni předsedou Josef Fimbinger, místopředsedou Karel Nachtigall, pokladníkem Ing. Vladimír Cetl, jednatelem Karel Hauke, zapisovatelem František Menšík a organizátorem Bořivoj Bárta. Volba byla provedena jednomyslně a aklamací. Všichni zvolení prohlásili, že volbu přijímají.

Nově zvolený předseda požádal ostatní funkcionáře, aby společně s ním spolupracovali na vybudování nové státní strany Národní jednoty, v níž se seskupují všechny státoporné živly.^{36/}

Ustavující schůze druhého místního výboru strany Národní jednoty v Přerově se konala ve čtvrtek 24. listopadu 1938. Přítomni byli zástupci Republikánské strany Otto Řezáč, vrchní komisař městských úřadů v Přerově, Mamert Křivánek, soukromník, Vladimír Bartík, úředník; živnostenská strana: Vladimír Strojil, majitel knihtiskárny, Josef Just, obchod-

35/ *Co chceme a čekáme od strany Národní jednoty. Interview s důvěrníkem okr. přípravného výboru nového jednotného politického útvaru na Přerovsku. Obzor, 23. 11. 1938. Srovnej MACHOVEC, Jan: Organizace strany Národní jednoty v Přerově a na Přerovsku. Obzor, 27. 11. 1938.*

36/ MACHOVEC, Jan: *Přerovský přípravný výbor nové strany ustaven. Obzor, 23. 11. 1938.*

ník, Bohumil Sagan, obchodník; národně socialistická strana: Jan Moulík, ředitel nemocenské pojišťovny, Jan Svoboda, poštovní ředitel, JUDr. Karel Kozánek, advokát; Národní sjednocení: František Dostál, úředník, JUDr. Vladimír Mohapl, advokátní koncipient, Jiří Tšpon, obchodník; lidová strana: František Gintr, učitel. Schůzi zahájil svolavatel Jan Moulík a předal řízení schůze nejstaršímu z účastníků Mamertu Křivánkovi. Ten uvítal všechny přítomné, konstatoval, že za lidovou stranu vedle Františka Gintra byli delegováni V. Přeslička, obchodník, a MUC Fr. Zavřel, kteří se řádně omluvili.

Ve volbách byli zvoleni předsedou Jan Moulík, místopředsedou Vladimír Strojil, jednatelem Otto Řezáč, pokladníkem JUDr. Vladimír Mohapl, zapisovatelem František Gintr, organizátorem JUDr. Karel Kozánek. Ve volných návrzích zdůraznil JUDr. Kozánek nutnost a formu spolupráce s mladými a V. Strojil nutnost vzájemné důvěry a otevřenosti mezi všemi členy přípravného výboru.^{37/}

Nová situace v okleštěné republice znamenala výzvu. Reagovali na to představitelé jednotlivých stran v anketě, kterou zveřejnily noviny Obzor. Uvádíme jen tři texty od autorů, kteří nás v tomto pojednání zajímají. Jan Machovec, důvěrník republikánské strany, uvedl: *„Ve chvíli přelomu a důkladné politické přestavby tážete se mne po mém názoru. Není třeba, abych mluvil jinak, než jak jsem hovořil dříve.*

Vývoj směřoval k velkým politickým celkům. Malý a exponovaný národ nemůže si dovolit přepychu množství stran a frakcí, když velkým a silným státům stačily dvě, tři. Politicky roztržštěný národ nemůže pořádně řešit ani jednu otázku, ani nedovolí proniknouti vysokým hodnotám národa. Věc samozřejmá se odkládala, protože x stran mělo na ni x názorů – to by nebylo ještě tak zlé – ale těch x názorů nedovedlo se včas proměnit v jedno rozhodnutí. Heslu „demokracie je diskuse! Dali svůj výklad a heslo „dohodli jsme se, že se dohodneme“ zůstalo na papíře. Koaliční systém a velký počet stran byl slabostí, ač v principu měl být projevem síly. A kdosi „nepolitický“ stál vzadu a režíroval to: i naše neschopnosti i naše hádky. Měli jsme ještě jinou vládu než jenom tu politickou.

Blahoslavený bude ten, kdo vrátí politice její vysoké poslání: péči o věci veřejné. Ale také blahoslavený bude ten, kdo dá ducha pravého, rozhodného a rychlého na místa, kde se zákony provádí. Blahoslavený ten, kdo povede náš národ po cestách skutečnosti.

My dole teď nebudeme politisovati. I když budou jen dvě strany, nebude na to času. Dnes a na dlouho budeme stavěti velkou pracovní pospolitost, abychom zacelili rány a udrželi životní standart. Každý z nás se musí účastnit „této strany“. Mnoho se změnilo a mnohého nemusíme želeť. Řada věcí se zjednoduší a krátce vyřídí, s nimiž se nemohlo hnouti. Jenom nesmíme připustiti, abychom zase oklikou po čase budili, čemu je dobré, když umřelo.

Vrátíme se domů z vandru po různých ideologiích, k tomu nejspolehlivějšímu a k tomu nejkrásnějšímu, k lásce k sobě, k lásce k vlasti. Mnohé názory

37/ Ustavení druhého výboru strany Národní jednoty v Přerově. Obzor, 25. 11. 1938.

zrevídujeme a mnohé zahodíme. Podíváme se rovně do očí a uvidíme, jak jsme si blízcí.

Moc často se hovořilo o dobré vůli. Dnes s ní a všude musíme začínati. Ve městech, v továrnách, dílnách, v živnostech, úřadech i na poli. Chtít to dobře všechno dělat a nenapalovat se, o to jde.

Republikánská strana klade na oltář vlasti i svůj název i svou neodvislost. Podle Antonína Švehly každému může se rovně podívati do očí. I když před katastrofou varovala a byla proto zrádcována, bez trpkosti zúčastní se budování druhé republiky.

Mnohé se změnilo. Národ zůstal. A v jeho dějinách a v jeho životě je vyznačena hodnota vesnice: tradice, rovnováha duchovní i majetkoví, šetrnost a uvážlivost, vřelý a kladný poměr k Bohu, schopnost a snaha řešiti všecko rozumně a smírně, úžasná odolnost rodu a vášnivá láska k hroudě, k domovu.

Tyto hodnoty jsou našim přínosem novému hnutí.“

Jan Moulík, náměstek starosty, hodnotil: „Od roku 1906 pracoval jsem ve straně, která si vytkla za cíl sociální spravedlnost a politickou svobodu českého lidu v rámci demokratického českého státu. Senátor Klofáč již dávno tuto snahu vyjádřil heslem: Rovnost národů, rovnost v národě.“

Demokratickou republiku máme. Je po známých událostech okleštěna a ochuzena.

Považuji za povinnost nás všech, hlavně v nových poměrech, pracovati dále na vnitřní obrodě našeho národa bez osobních zájmů a nezištně. Dělník, rolník, živnostník, úředník, všichni pracovníci hlav i rukou, mladí i staří, musejí spolupracovati na vybudování nové republiky.

Nová republika musí býti ke všem spravedlivá. Ve spravedlnosti bude její síla uvnitř i navenek.

Všem poctivým lidem, bez ohledu na stav i stáří musí býti dána příležitost spolupracovati v nových poměrech.

Jsmo národ malý, a proto je nám potřebí poctivé a nezištné práce všech, aby národní jednota českého národa byla projevem vůle po vybudování silné, sociálně spravedlivé, a proto také opravdově národní republiky.“

Josef Fimlinger napsal: „Po strašlivém duševním utrpení, které jsme jako synové nešťastného národa v nedávné době prožili, probouzíme se k novému a chceme věřiti, že i k lepšímu životu. Oproštění od trpkých pro nás vzpomínek na minulost a bez touhy po odvetě těm, kteří nám dvacet let brali radost ze života, nastupujeme ku společné práci se všemi lidmi dobré vůle. S pocitem opravdové radosti zjišťujeme, že dlouho ve svém významu pomíjená slova vlast, národ, náboženství nabývají své zasloužené vážnosti a stávají se vedoucími ideami všeho lidu československého.“

Po draze zaplacených zkušenostech s otevřením oken pro proudění evropského vzduchu do naší domácnosti, jak nám bylo ze všech stran doporučováno, uzavíráme je nyní se staženými rty a s poznáním, že to, co k nám vzniklo, nebyl zdravý průvan, ale jed, který nám domácí ovzduší českého vlastenectví a české skromnosti zle zamořil.

Po takových zkušenostech příslušníci stavů živnostenských, obchodních a soukromopodnikatelských vůbec a radostí uvítali podnět ku založení strany

Národní jednoty a k uskutečnění tohoto hesla také hned poctivě a nezáluďně pracovali. Každý snad nám také přizná, že nějaké viny, chyby nebo politické sobectví strany žiwnostenské nás k tomu jistě nenutilo.

Je to jenom touha po návratu klidnějšího občanského soužití, jak jsme je poznali v počátečních letech tohoto století.

Bojovat s třídní nenávisť při výrobě, při prodeji a ve všem veřejném konání byl zápas příliš vysilující. To bylo také veřejně známo, a proto ten útek od samostatného povolání do poměrů služebních.

Politická strana nám nebyla nikdy cílem, vždy jen obranným prostředkem, který si doba a poměry vyžadovaly. Proto jsme se s ní tak snadno rozešli. Formujeme se proto poslušně a rádi do nového útvaru Národní jednoty, o kterém věříme, že bude spravedlivou ochranou a záštitou všem stavům a že zabezpečení soukromé podnikání, v němž v národě československém nalézá žiwnotní existenci poměrně tak vysoký počet občanů jako v žádném jiném národě na celém světě.“^{38/}

Vývoj nabral nový směr po okupaci Čech a Moravy v březnu 1939. Dne 21. března 1939 byla ustanovena jediná legální politická organizace v protektorátu pod názvem Národní souručenství jako masová platforma politické linie protektorátní vlády, v čele s Emilem Háhou. V letech 1939–1941 vystupovalo omezeně na obranu protektorátní autonomie, ale později převládla politika kolaborace. V roce 1943 bylo přeměněno na korporaci „s úkoly převážně kulturními a výchovnými“.^{39/}

V přehledu o politické situaci v okrese psal okresní hejtman oberlandrátovi do Olomouce 24. března 1939, že v důsledku událostí v říjnu minulého roku došlo ke spojení politických stran. Republikánská (agrární), lidová, Národní sjednocení, žiwnostenská, národně sociální a fašistická strana – Strana národní jednoty. Sociální demokraté vytvořili Národní stranu práce. Komunistická strana byla vládou 28. prosince 1938 rozpuštěna.

Státní prezident Dr. Hácha nařídil vytvoření jednotné strany pod názvem Národní souručenství (Nationalgemeinschaft), pro niž každá obec měla vytvořit místní skupinu. Organizace Národního souručenství byly rozděleny na soudní okresy Přerov a Kojetín, předsedou organizace okresu Přerov se stal Jan Machovec, předsedou pro Kojetín byl Antonín Vrána, zemědělec ve Stříbrnicích. Politické strany neměly povinnost sdělovat úřadům počet a jména členů strany, jejich velikost a význam byly určovány počtem hlasů, které získaly v parlamentních a obecních volbách. Poslední parlamentní volby se konaly v roce 1935, poslední obecní volby v roce 1931, pouze v 15 obcích (v tom také v Přerově) se konaly volby v květnu 1938. Protože od vytvoření Národního souručenství se ještě nekonaly žádné volby, bylo možné uvést, že v roce 1935 pro tyto strany bylo odevzdáno 33 470 hlasů, pro sociální demokraty 8 536 hlasů a pro komu-

38/ *Jdeme pod společným praporem.* Obzor, 20. 11. 1938. V té době se Machovec vyjádřil i ke stavebním aktivitám. Viz MACHOVEC, Jan: *Jak budeme v Přerově stavět.* Obzor, 17. 11. 1938.

39/ TOMEŠ, Josef: *Slovník k politickým dějinám Československa 1918–1992.* Praha 1994, s. 131.

HLÁŠIM SE ZA ČLENA NÁRODNÍHO SOURUČENSTVÍ

a publikuji na svou osobu, že vstupuji do Národního souručenství po zrušení a v přezkoušení. Je jen krátkým zasedáním vlády Česká strana národně demokratická a v přezkoušení. Pokud-li jde na svou osobu, že má právo být jedním z členů vlády.

Příjmení: Jovak
 Křestní jméno: Václav
 Bydliště: Přerov
 ulice: Rozenská číslo: 1285 pošta: Přerov
 okres soudní: Přerov okres politický: Přerov
 Národnost: čech
 Náboženství: neví
 Uvádě, zda ty sis, jako mužina a mláďada a vaši mužina ty síce, nebo i na vědomí toho národnosti. Ne
 Zeměpůsobi: průmyslový dělník
 Dne: 1/5 1939 Jovak Václav
 Podpis: _____

 Ú O A J E S T A V O V S K É
 HLÁŠIM SE ZA ČLENA ODBORNÉ ORGANISACE STAVOVSKÉ
 NÁRODNÍHO SOURUČENSTVÍ.

Příjmení: Jovak
 Křestní jméno: Václav
 Bydliště: Přerov
 ulice: Rozenská číslo: 1285 pošta: Přerov
 okres soudní: Přerov okres politický: Přerov
 Jste zaměstnancem? ne
 Jste zaměstnanec? ano
 Povolání: průmyslový dělník
 Dne: 1/5 1939 Jovak Václav
 Podpis: _____

**Poučení posledním,
kterí se ještě nepřihlásili**

☉ Vzor přihlášek do Národního souručenství. SOKA Přerov

nisty 4 003 hlasy. V obecních volbách v roce 1931 a 1938 bylo odevzdáno pro strany, které vytvořily Národní souručenství, 30 752 hlasů, pro sociální demokracii 8 574 hlasů a pro komunisty 2 363 hlasy.

Dne 26. března 1939 dodatkem ke zprávě předložil přerovský hejtman seznam stran podle stavu k 1. září 1938 s počtem hlasů v parlamentních volbách roku 1935: Republikánská strana československého venkova (agrární) 11 980; Česká strana lidová (katolíci) 8 422; Česká národně socialistická strana 5 114; Česká živnostensko-obchodnická středostavovská strana (živnostenská) 5 192; Národní sjednocení 2 420; Fašistická strana 342; Česká sociálně demokratická strana 8 536; Komunistická strana 4 003.^{40/}

Již krátce po okupaci, 21. března, jednal oberlandrát s okresním hejtmanem o změně na postu starosty. Vynucenou rezignací dosavadního starosty Františka Lančíka dne 27. 3. 1939 odsouhlasilo zastupitelstvo a vedením města byl pověřen Jan Moulík.

Ambice Jana Machovce byly v té době veliké. V neděli 2. dubna bylo publikováno jmenování okresních vedoucích Národního souručenství a Jan Machovec byl jmenován vedoucím Národního souručenství v okrese Přerov.^{41/} Již v pondělí, den na to, se šli přední činovníci kulturních, sociálních a hospodářských složek města Přerova, aby pozdravili okresního vedoucího Jana Machovce v této funkci a přáli mu zdárné plnění uloženého úkolu.

Deputaci různých složek a organizací vedl profesor Vlastimil Dorazil, který také za všechny učinil projev, ve kterém prohlásil: „Necítíme se více příslušníky bývalých stran, v dnešní vážné době dáváme se do služeb Národního souručenství a chcem v ohledu kulturním a hospodářském cele sloužití jedině zájmům města a národa. Občanstvo má důvěru ve své vedoucí činitele a nepřeje si dále stranické politiky, která nás rozdělovala a městu činila škody.“ Poté vrchní ředitel Nachtigall pozdravil profesora Machovce za samosprávné činitele a zdůraznil nutnost národního a občanského soustředění. Radní Josef Mašláň pozdravil okresního vedoucího za železničáře a nabídl mu svou spolupráci v Národním souručenství. Delegaci tvořili: ředitel Nachtigall, JUDr. Zdeněk Mohapl, profesor Dorazil, P. Vladimír

40/ Okresní úřad Přerov, inv. č. 77, kart. č. 64, sign 540 (prezidiálky).

41/ Vedoucí Národního souručenství v Olomouckém kraji. Obzor, 4. 4. 1939.

☛ Karel Nachtigall. SOKA Přerov

Kryštofský, radní Mašláň, členové městského zastupitelstva Bárta, Klimeš, Karas, Hendrych. Dále za bývalou stranu práce radní Bohumil Rejhon a zástupce strojířů.

Profesor Machovec všem poděkoval a uvedl: „*Upřímne si přeji spolupráci všech! Úkol, který máme všichni, jest velmi zodpovědný a těžký. Musíme všichni pracovat pro udržení naší národní svébytnosti, musíme všichni blíže k sobě, bez falše a zbavit se všeho, co nám tolik škodilo a co nás rozdělovalo. V Národním souručenství máme zajistiti sobě a příštím kulturní a hospodářskou existenci. To je příkaz našich vedoucích činitelů! Posléze ještě poskytl účastníkům několik cenných a důležitých informací.*“^{42/}

V neděli 16. dubna se shromáždili v zasedací síni městského zastupitelstva v Přerově nově jmenovaní vedoucí Národního souručenství ze všech 46 obcí přerovského soudního okresu a činovníci okresního výboru, aby složili slavnostní slib do rukou okresního vedoucího, profesora Jana Machovce. Týž po zahájení první pracovní a organizační schůze a po vzdání holdu národní vlajce přivítal zástupce okresního úřadu, radu Š. Šuránka a úřadujícího náměstka starosty města Přerova, ředitele Jana Moulíka, jakož i všechny vedoucí z obcí na Přerovsku.

Následně pronesl projev tohoto znění: „*Ve staré římské republice vládla rozumová a rozumná demokracie. Ale přesto, když hrozilo národu nebezpečí,*

42/ *Nástup Národního souručenství v Přerově. Obzor, 5. 4. 1939.*

◉ Náměstí A. Hitlera, 1942. Foto Inocenc Klimeš

byla bez debat a dlouhého rozhodování odstavena demokracie a zavedena diktatura, vláda jedinců rozhodných, schopných a charakterních.

Měli jsme také demokracii, byla také rozumová a rozumná, ale měla také velké stíny, které nejsou bez viny všeho, co se stalo. Nebudeme debatovat, jak se to stalo, na to není čas. Ale je svrchovaný čas, aby bylo zabráněno ještě horšímu zlu. Proto vůle a vedení národa je svěřována jedincům, kteří musí projevit rozhodnost, schopnost a charakternost udržet holý život národa. Přes bolest a vážnost chvíle stojíme vztyčeni a v nových poměrech prohlašujeme rozhodně a slavnostně, že máme vůli a odhodlanost žít a zachránit národní statky i národní svěbytnost.

S německým národem chceme žítí v sousedské pospolitosti, založené na spravedlnosti a dějinném významu.

Jedinou hlavní a svatou povinností je vytvořit jednotné a pevné společenství a souručenství, a pak ukázat celému světu, že český národ je zdravý a nepropadl rozkladu. Shromáždíme všechny národní síly a každou českou duši zapojíme do tohoto velkého spříseženstva.

Vidíme vedle jednotný národ německý, italský a nic více nechceme, než vytvořit také naši českou jednotu národa. Sjednocení všech sil je životní podmínkou malého národa. Tuto jednotu vytvoříme s láskou, s neúnavnou prací a obětavostí až k sebezničení, ale, když bude třeba, i s tvrdostí proti liknavcům, sobcům, rozkolníkům a odpadkům našeho národa. Nezáleží na životě mém nebo tvém, ale záleží na životě národa.

Dáváme si slib věrnosti: národ je silný, jeho sílu vznítíme ve velký plápol lásky i práce hospodářské a kulturní. Výjimky, které sobecky, udavačně se chtějí přihrát v těžké chvíli, se vyřadí samy. Bratři do houfu! Vlasti zdar!“

📍 Náměstí A. Hitlera, 1942. Foto Inocenc Klimeš

Po projevu uvedl předsedající, že se snad zase vyskytnou hlasy ve veřejnosti, jež budou kritizovat výběr jmenovaných místních vedoucích, dovedil však, že všichni lidé z měst a okresu – a je jich hodně mnoho – kteří jsou schopnými a schopnějšími, dojdou dojista k plnému uplatnění v hnutí Národního souručenství a je také nejvýše žádoucí, aby se přihlásili k práci, které bude hodně a hodně potřeba. Ne tedy plané kritizování, ale přihlášení se k plodné součinnosti – po tom je voláno. Pak všichni

vyslechli přečtenou přísežnou formuli a rukoudáním, jakož i podpisem potvrdili plnit poslání Národního souručenství, v kterémžto stavovském hnutí budou zastoupeny všechny stavy svými nejlepšími a nejschopnějšími lidmi.

Pak ještě byly poskytnuty okresním vedoucím potřebné pokyny a zodpovězeny mnohé dotazy. Do týdne se měl ve všech obcích připravit program náborové akce, trvající dalších 14 dnů. Ani jediná česká duše neměla být opomenuta nábořem. Posléze byly podány informace o ustavení pořadatelských sborů a v závěru předsedající apeloval na vedoucí, aby neustávali v odeírání denního a odborného tisku, neboť opak by byl nedozírnou národní a kulturní škodou. Pracovní schůzi zakončil pozdravem „Vlasti zdar!“^{43/}

Samosprávný klub Národního souručenství v Přerově se dohodl na volbě nového starosty a náměstků. Při plánovaných volbách 7. července měl být v čelo obce postaven profesor Jan Machovec, okresní vedoucí Národního souručenství. Prvním náměstkem měl zůstat P. Alois Čáp, druhým pak dosavadní úřadující náměstek starosty města Přerova, ředitel Jan Moulík. Předpokládalo se, že dojde také k určitým změnám v některých resortech. Šlo hlavně o to, aby ve všech samosprávných odvětvích města Přerova byli dosazeni odborníci. K volbě ale nedošlo.^{44/}

Kancelář státního prezidenta rozšířila koncem června 1939 výbor Národního souručenství, mj. byl jmenován Čestmír Pavlík, automechanik, který za předmnichovské republiky byl vůdcem místní obce fašistické a po okupaci velitelem okresních Gajdových gard. Ten pak v novinách zveřejňoval články s tematikou Národního souručenství, zatímco Machovec se již neangažoval.^{45/}

Státní prezident Hácha jmenoval 17. srpna 1940 nový výbor Národního souručenství, v němž již figuroval pouze Čestmír Pavlík.^{46/}

Podle výpovědi manželky Anděly Machovcové připravoval Jan Machovec v roce 1939 vojenské odbojové hnutí za vedení důstojníků Šimka a Walensteina, zúčastňoval se všech přípravných prací v důvěrných poradách za vedení štábního kapitána Jana Skokánka z Olomouce. Při prozrazení akce bývalý poslanec národně socialistické strany Čeněk Skokánek z Olomouce a tajemník národně socialistické strany Josef Odstrčilík ob-

43/ *Vedoucí činitelé Národního souručenství ze 46 obcí z Přerovska složili slavnostní slib.* Obzor, 18. 4. 1939. *Význačný projev okresního vedoucího profesora Jana Machovce před nedělním slibem činovníků Národního souručenství.* Obzor, 18. 4. 1939. *Viz též Náborová akce pro Národní souručenství v Přerově; Kdo může být členem Národního souručenství; Živnostníci a podnikatelé!* Obzor, 20. 4. 1939. *Více jak 99 % občanstva v Přerově a na Přerovsku vyslovilo důvěru Národního souručenství. V Přerově 6 300 členů, na venkově z 6 990 – 6 870 osob.* Obzor, 26. 4. 1939. *Viz též Důležité porady okresního vedení Národního souručenství v Přerově.* Obzor, 15. 10. 1939.

44/ *K volbě nového přerovského starosty a náměstků.* Obzor, 5. 7. 1939.

45/ *Rozšíření výboru Národního souručenství.* Obzor, 29. 6. 1939. *Viz též Bratři a sestry! Projev Čestmíra Pavlíka, člena Výboru N. S. učiněný dne 10. listopadu t. r. v českém rozhlase.* Obzor, 19. 11. 1939; *Bilance jednoho roku.* Obzor, 30. 3. 1940.

46/ *Státní prezident dr. Hácha jmenoval nový výbor N. S.* Obzor, 20. 8. 1940.

jížděli na Machovcův popud všechny obce v přerovském okrese a ničili seznamy a důvěrné příписy pro záchranu několika set příslušníků národního odboje. Režii výloh (auta) vyplácel Machovec osobně v Okresní záložně v Přerově. Čeněk Skokánek byl odvezen do Dachau. Sám tvrdil, že prozíravostí prof. Machovce byly stovky lidí zachráněny před okupantskými mučírny.

Po návratu Čeňka Skokánka z Dachau mu sdělil v roce 1944 důvěrně Vojtěch Skopal (Wurmova ul., bývalý nájemce Dělnického domu na Šířavě), že je zapojen s Machovcem v akci (podpoře perzekvovaných rodin), že navštěvuje se svou dcerou Matyldou Dokládalovou pozůstalé vdovy po zemřelých v koncentracích a finančně je podporují. Bylo prý již vyplaceno 200 000 korun z těchto prostředků. Členové dozorcího výboru Okresní záložny dr. Kratochvíl a Zejda se jí zmínili, že vybíral z jejich knížek, které před svou smrtí její otec Pavel Koudelka přinesl dne 7. ledna 1942 do okresní záložny (o tom věděl ředitel Pavlíček, Vyhlídal).

Po příchodu ruských zajatců na venkov a tvoření partyzánských skupin pracoval s různými partyzánskými skupinami mjr. Murzina, Sedycha, Alex. Doliny, Michala Dimitrije, Čejky, Tolstoje – pro jejichž přibylé členy posílal civilní obleky, zbraně, nepromokavé pláště, prádlo, předával jim speciální mapy a pomáhal jim k cestě na Slovensko (Štěpánov). Potvrzoval to Stanislav Jaroš, Čechy, Arnošt Páleník, Prusy, Ludvík Petřík, Beňov. Zbraně byly uskladněny na různých místech (lom Žernava, Agrostroj proti nádraží, obecní hospodářství proti Kryškovu mlýnu, okresní záložna).

Okresní záložně poskytl místo, zaměstnání persekvovanému a propuštěnému JUDr. Čestmíru Sobolovi, který byl podruhé zajištěn a umučen 1. května 1945. Též poskytl zaměstnání v okresní záložně Josefu Zpletalovi, svému žákovi, který byl též mezi 21 popravenými z 2. května.

Jako radní často u příležitosti projednávání obecních záležitostí jednal důvěrně o odbojových akcích s radním Františkem Skopalem v přítomnosti radních Vojtěcha Rytíře, s nímž a s Františkem Skopalem se zúčastnil intervence u gestapa a oberlandrata v Olomouci za propuštění zavřených JUDr. Prchala, P. Čápa a úřadujícího náměstka Jana Moulíka, uvězněných ve Štěpánově. Podle uvedených dokladů pracoval s mnoha svými spolupracovníky v ilegalitě po stránce sabotážní, podpurné atd.^{47/}

Jan Moulík

Narodil se 21. února 1888 v Nadějkově u Tábora. Do Přerova přišel roku 1908 jako dvacetiletý typograf a byl zaměstnán v Bartheldyho tiskárně, v níž býval ředitelem dlouholetý starosta Předmostí Josef Knejzlík. Od 7. srpna 1911 byl přihlášen v Přerově na adrese Boženy Němcové 6. Do svazku obce byl přijat 5. listopadu 1924. Po návratu z války se vášnivě

47/ SOkA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, kart. 25/17 (1/5465). Zde také popis, jak A. Machovcová pátrala po místu popravy, případně pohřbení ostatků po popravě (5/41 Machovcová).

vrhl do drobné práce na uspořádání mladého státu, na schůzích a přednáškách poučoval, nabádal k trpělivosti v samosprávě jako předseda okresního silničního výboru, nebo jako člen ředitelstva Městské spořitelny, jako činovník strany národně socialistické. V roce 1912 dostal místo v Okresní nemocenské pojišťovně, v níž si svými zásluhami a pilnou prací získával stále významnější postavení, takže posléze v roce 1931 byl jmenován jejím ředitelem.

Zúčastňoval se schůzí pojištěnců Okresní nemocenské pojišťovny, poučoval dělnictvo a získával tak porozumění pro sociální politiku státu. Jeho zásluhou se poměr dělnictva na Přerovsku a Kojetínsku k Okresní nemocenské pojišťovně stal přátelským a korektním. Nebál se jít na schůze svolané komunisty proti pojišťovně a z každé takové schůze odcházel s uspokojením, protože dovedl dělnictvo přesvědčit, že dělnické sociální pojištění musí být povzneseno nad všecko stranické škorpení. S manželkou Gabrielou, roz. Jurečkovou, nar. 21. dubna 1892 v Přerově, měli syna Břetislava. Občansky byl kolegiální ke svým spolupracovníkům, neúnavný a obětavý.

Členem městského zastupitelstva byl zvolen po prvé v roce 1923. O tři léta později ho zemský výbor jmenoval předsedou okresního silničního výboru, kteroužto funkci zastával až do roku 1929. V roce 1928 byl zvolen za člena okresního zastupitelstva a brzy poté byl vyslán jako člen do okresního výboru, v němž setrval až do roku 1935.

Při květnových volbách v roce 1938 byl zvolen za člena přerovské městské rady a od té doby vykonával funkci druhého náměstka starosty obce. Hlavním odborem, který mu byl svěřen, byl stavební referát, ve kterém měl náměstek Jan Moulík neobyčejně obsáhlý rozhled, jež také prokázal několika důmyslnými podnětnými zásahy do stavebních otázek města Přerova.

Přípisem Okresního úřadu v Přerově ze dne 28. března 1939 byl pověřen jako náměstek rezignujícího starosty Fr. Lančíka, aby prozatímně vedl správu města Přerova jako úřadující náměstek starosty. Hned ve čtvrtek se také ujal vedení tohoto odpovědného úřadu. Společně s odstoupujícím starostou Františkem Lančíkem navštívil velitele přerovské skupiny německé okupační armády a podal mu příslušné hlášení.^{48/}

Teprve o rok později městská rada projednala návrh na volbu starosty města a podle usnesení z 3. května 1940 doporučila, aby byli vzati v úvahu dosavadní členové městské rady Karel Nachtigall, vrchní poštovní ředitel, František Skopal, obchodník, a Vojtěch Rytíř, ředitel Železničního potravního a výrobního družstva.

48/ *K padesátinám ředitele Jana Moulíka. Obzor, 20. 2. 1938; Ředitel J. Moulík úřadujícím náměstkem starosty města. Obzor, 31. 3. 1939.*

🕒 Jan Moulík. SOKA Přerov

🕒 JUDr. Ladislav Prchal. SOKA Přerov

1. Karel Nachtigall, vrchní poštovní ředitel v. v., bytem v Přerově, Žerotínovo náměstí č. 30, narozen 4. dubna 1876 v Rakovníku a přísluší do Přerova. V Přerově působil od roku 1921 a byl s poměry dobře obeznámen.

2. František Skopal, bytem Přerov, Lázeňská č. 23, byl narozen 27. ledna 1885 v Kelčicích, okres Prostějov, a příslušel do Přerova. Povoláním byl obchodník (hlavním předmětem jeho obchodu bylo uhlí). Poněvadž prožil téměř celý svůj život v Přerově, byl s jeho poměry, a to zejména s poměry hospodářskými, dobře obeznámen. Také byl vedoucím přípravného výboru pro spolupráci s Němci.

3. Vojtěch Rytíř, ředitel Železničního potravního a výrobního družstva, bytem v Přerově, Lešetín II/12, se narodil 4. září 1884 ve Štípě, okres Zlín, a příslušel do Přerova. Byl po léta zaměstnán v oboru družstevního svépomocného hnutí.

Okresní hejtman doporučil oberlandrátovi 5. května 1940 na prvním místě Karla Nachtigalla a Františka Skopala jako jeho zástupce. Nicméně 9. května napsal prezídiu Zemského úřadu v Brně, že úřadující II. náměstek starosty v Přerově Jan Moulík, ředitel okresní nemocenské pojišťovny, odpovídal dne 25. dubna oberlandrátovi Molsenovi k jeho proslovu k úřednictvu česky a vyzván, aby mluvil německy, prohlásil, že německy neumí.

Oberlandrát Molsen okresního hejtmana požádal o opatření, aby městskou správu řídil někdo jiný, kdo umí německy. Po jednání s měst-

skou radou oznámil hejtman oberlandrátovi, že obecní zastupitelstvo miní zvolit za starostu Karla Nachtigalla, vrchního poštovního ředitele v. v., a Františka Skopala, velkoobchodníka, takže Jan Moulík by jako druhý náměstek starosty byl prakticky zbaven vlivu na vedení městské správy. Oberlandrát na návrh nepřistoupil s odůvodněním, že postup náměstka starosty Moulíka vyžaduje zřetelného potrestání, aby všem zúčastněným byl dostatečně ujasněn nutný pořádek, neboť Moulík věděl, že oberlandrát česky neumí a že podle předpisu nutno s německými úřady jednat jen německy. Zároveň hejtmanovi uložil, aby do 15. května podal jiný návrh a pak že se teprve bude jednat o obsazení místa starosty a I. náměstka v Přerově.

Při poradě se zastupiteli města Přerova došli k názoru, že bude nejlépe v zájmu městské správy, když Moulík rezignuje na funkci náměstka starosty. Učinil tak na schůzi městské rady 9. května a předal správu města nejstaršímu radnímu Karlu Nachtigalloví.^{49/}

Během okupace byl dvakrát zatčen, a to v září 1939 olomouckým gestapem s ředitelem městských úřadů JUDr. Prchalem a byli jako rukojmí drženi asi týden. V březnu 1941 byli v Přerově ztýráni dva němečtí vojáci, Moulík byl zatčen jako rukojmí, než budou pachatelé zajištěni. Byl vězněn v Olomouci, po dvou měsících byl propuštěn. Za okupace prováděl peněžní sbírky pro pozůstalé po zatčených a perzekvovaných, pro něž opatroval i mouku, zachránil několik osob před totálním nasazením do Německa. Byl zatčen po třetí 1. května 1945, když opouštěl v Přerově radnici, avšak podařilo se mu uprchnout a ukrýt až do konce války.^{50/}

Po válce byl Jan Moulík vyšetřován Obvodovou očistnou komisí pro zaměstnance nositelů veřejnoprávního sociálního pojištění v Olomouci, a to proto, že byl autorem článku Budujeme nový stát, lepší a spravedlivý život, který vyšel v novinách Obzor 27. listopadu 1938, kterým reagoval na právě vydaný výnos A. Hitlera o zřízení protektorátu a začlenění českých zemí do říše. Uvedl zde mj., že pod správou kancléře A. Hitlera bude zachována nejen autonomní samospráva Čech a Moravy, ale též národní svébytnost. Je proto zapotřebí, aby si lidé této čestné záruky byli vědomi a podle ní se zařídili v životě hospodářském, kulturním a národním. Dále obviněný v článku tvrdil, že nový státní útvar je součástí německé velkoříše a v jejích hranicích že je mu ponechána autonomie, se kterou bude hospodařit tak, aby svůj loajální postoj k protektorátu uvedl v soulad s potřebami německé říše. Všechny síly se budou soustřeďovat v základní pojmy života malého národa. Pak v článku pokračoval: „Dnes se poměry podstatně změnily. Stali jsme se součástí veliké světové říše německé, ve které se můžeme podle záruky kancléře Hitlera hospodářsky, kulturně a národně vyžít. Tato skutečnost nám umožňuje nejen výhled do světa, ale též soutěžení s našimi státními spoluobčany veliké německé říše na poli kulturním a hospodářském. Připojení našeho národa v jeden veliký státní útvar k národu

49/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov (prezidiálky) 542/1939 inv. č. 78, kart. č. 64.

50/ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. č. 97, sign 2745.

světových možností ukládá nám povinnost, abychom s ještě větší svědomitostí pracovali na vybudování našeho města, abychom našim spoluobčanům veliké německé říše dokázali, že dovedem pracovat a že se s láskou vrhneme na přebudování města, které bude nejen naší chloubou, ale i chloubou jejich, protože tím budou moci před světem dokazovati, že veliký slib svého národního vůdce kancléře Hitlera plní do všech důsledků. Jsem přesvědčen, že ostatní česká města též pochopí, jaká je jejich dnešní povinnost a v čem mohou prospěti sobě a českému národu v době, v níž všichni musíme přiložit ruku k práci, která bude naší legitimací k možnému vyžití se uprostřed velikého kulturního a všesvětového národa německého.“^{51/}

Obviněný na svoji obhajobu uvedl, že se nikdy nepřiznával k nacistické ideologii, naopak byl jejím odpůrcem. Odvolal se na svědectví redaktora Obzoru Karle Haukeho, který v písemné výpovědi uvedl: „Dne 16. března 1939 setkal jsem se v městě s ředitelem městských podniků Drem. Ladislavem Prchalem a tento mně sdělil, že byli u něho dne 15. března 1939 dva němečtí vojáci, snad důstojníci, a dotazovali se na místní tisk a žádali ho, aby v místním tisku „OBZOR“ byl uveřejněn článek o tom, že říšská branná moc nepřišla do území Čech a Moravy, aby vykořisťovala, nýbrž poskytla ochranu a v rámci ochrany že se můžeme volně, svobodně a kulturně rozvíjeti. Odvětil jsem mu, že nejsem pisatelem, že jsem jen zodpovědným redaktorem místního deníku OBZOR a sdělil jsem řediteli Dru. Prchalovi, aby článek napsal některý z místních vedoucích obecních funkcionářů. Dále jsem podotkl, že o věcech samosprávných v městě Přerově je s naším tiskem úzce spojen ředitel ONP Jan Moulík a bylo by vhodné, aby ho požádal, aby on nějaký článek napsal tak, jak vyžadovali to němečtí 2 vojáci-důstojníci. (Byli to pravděpodobně zpravodajští důstojníci.)

Dne 17. neb 18. března 1939 byl do naší redakce doručen článek podepsaný Janem Moulíkem za účelem uveřejnění, jako úvodník do nedělního čísla „Obzoru“. Dle těchto daných pokynů zařadil jsem článek do nedělního vydání a nestaral jsem se o to, jakým způsobem byl článek sepsán, zdali na nátlak Němců, či z vlastního popudu Dra. Prchala, či stylisoval-li si ho sám Jan Moulík. Kritika z mé strany nebyla v té době přípustná a já jsem se musel podrobit a článek uveřejnit.“

Svěddeckou výpovědi Václava Munclingera, předsedy podnikové rady v ONP v Přerově, bylo dále zjištěno, že v době okupace byla mezi obyvatelstvem Přerova napjatá situace a bylo nutno ji uklidnit. Přerovská veřejnost smysl článku také tak chápala. Ze zjištěného skutkového děje vysvítalo, že kromě uveřejnění inkriminovaného článku v Obzoru nedopustil se obviněný za okupace ničeho, co by podporovalo nacismus, resp. čím by se prohřešil proti národní cti. K uveřejnění článku došlo ne proto, aby obviněný před přerovskou veřejností dokazoval, že okupace je pro český národ příznivá, a aby ji schvaloval, nýbrž že jej o uveřejnění žádal ředitel městských úřadů JUDr. Prchal, na něhož zase činili nátlak němečtí zpravodajští důstojníci, jak to potvrdil svědek Hauke. Obviněný se domníval,

51/ MOULÍK, Jan: *Budujeme nový stát, lepší a spravedlivý život*. Obzor, 27. 11. 1938.

že článek přispěje k uklidnění přerovské veřejnosti. Jeho názor byl ovšem mylný, neboť článek svým obsahem v každém Čechu musel vzbudit odpor k násilnému obsazení republiky a odsouzení tohoto násilí. Obviněný však byl subjektivně přesvědčen, že svým jednáním přispěje k uklidnění pobouřené veřejnosti v Přerově a že zamezí zatýkání českých lidí v městě veřejně činných, kterým přerovští Němci hned po okupaci hrozili. Uváží-li se tedy, že obviněný se svým chováním za okupace k nacistické ideologii nepřiznává, naopak že byl dvakrát zatčen a po nějakou dobu zajištěn, že vyvíjel činnost směřující k oslabení okupantského režimu a že uveřejněním inkriminovaného článku šlo u něho o ojedinělý případ, pak uvěřil jeho tvrzení, že svým článkem nechtěl propagovat nacismus, nýbrž chtěl toliko uchránit české lidi před hrozcí perzekucí. I když objektivně nevolil právě nejvhodnější prostředek, byl přesvědčen, že svým jednáním poslouží české věci v Přerově.

Dne 6. května 1946 vydala komise nález, že není v jeho jednání dána skutková podstata přečinu dle § 2. odst. 2. lit. c řádu očistných komisí pro přezkoumání činnosti zaměstnanců – nositelů veřejnoprávního sociálního pojištění, po stránce subjektivní a musel být z toho důvodu obžaloby zproštěn.^{52/}

O měsíc později byl v téže věci předvolán do kanceláře okresní úřadovny Státní bezpečnosti v Přerově. Věc byla projednávána dále u Mimořádného lidového soudu v Olomouci, který 9. listopadu 1946 přijal usnesení o zastavení dle § 90 tr. ř. Okresnímu národnímu výboru v Přerově byly zaslány spisy k případnému jednání dle dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb. z. a n. Trestní nalézací komise ONV v Přerově 26. března 1947 případ projednávala jako přestupek dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138 Sb. Po zpravodajově referátu se komise usnesla, že byla zjištěna vina podle odstavce 10 d směrnic ministra vnitra ze dne 27. listopadu 1945 a od potrestání upuštěno podle odst. 12 týchž směrnic.^{53/}

Jan Moulík předal po osvobození do přerovského okresního archivu několik rukopisů, v nichž zachytil vzpomínky na Přerov za okupace. Mohli bychom to chápat jako jeho vypořádání se s tímto obdobím. Naneštěstí nejsou zde až na některé výjimky informace, které by nás zajímaly v souvislosti s organizací povstání a jejími účastníky.^{54/}

52/ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. č. 97, sign 2745.

53/ Tamtéž.

54/ Sběrka rukopisů, inv. č. 1 Přerovští elektrárenští dělníci a 1. květen 1945; 14 Jak jsem to viděl – Přerov za II. sv. války; 284 Moravská brána zklamala; 285 Německý Přerov a jeho reprezentanti; 286 Hanácký jarmark; 287 Poslední správa náboženské obce židovské v Přerově; 288 Jak jsme žili politicky v Přerově za fašistické okupace; 289 Okresní správa v Přerově za fašistické okupace; 290 Péče o osiřelé děti na Přerovsku za fašistické okupace; 291 Jak byly za fašistické okupace českých zemí rozpuštěny tělocvičné spolky v Přerově.

Po dobu svého úřadování zveřejnil v *Obzoru* články *Hospodářství města Přerova v číslech*, *Obzor*, 9. 7. 1939; *Přerov v budoucnosti. Interview s úřadujícím náměstkem starosty, p. řed Janem Moulíkem*. *Obzor*, 15. 10. 1939; *Nezaměstnanost, produktivní a investiční práce města Přerova*. *Obzor*, 19. 11. 1939; *Česká samospráva buduje a pracuje*. *Obzor*, 21. 1. 1940; *Plníme stavební program města Přerova*. *Obzor*, 25. 2. 1940; *Rok samosprávné činnosti ve změ-*

☛ Josef Fimbinger. SOKA Přerov

Josef Fimbinger

Třetí z osob na fotografii z 1. května 1945 je Josef Fimbinger, který se narodil 10. července 1884 ve Zlíně, pekařský mistr se sídlem v Čechově ulici čp. 1672/14. Licenci pro svou živnost získal 22. srpna 1911. S manželkou Marií, narozenou 25. 2. 1885 v Holešově, měli syna Josefa a Jiřího.^{55/}

Zaznamenáníhodný z jeho činnosti je článek *Nové stavební úkoly v Přerově*, v němž zmínil potřebu dokončit stavbu rodinné školy, byť byl překročen původní rozpočet. Zároveň řešil dislokaci přerovských škol. Zajímal se o umístění živnostenských škol pokračovacích. Trápila její městská knihovna, která se svými 30 000 svazky neměla vhodné prostory v Městském domě. Zajímal se o získání pozemků starého židovského hřbitova ve Wurmově ulici z důvodů komunikačních. Požadavek na pozemek pro stavbu chrámu pravoslavné církve byl zástupci církve neustále opakován.^{56/}

něných poměrech. Obzor 24. 3. 1940. Po zřeknutí se funkce v samosprávě se věnoval práci v nemocenské pojišťovně, z čehož vznikl článek *Péče o zdraví dělnictva na Přerovsku*. Obzor, 29. 9. 1940. Viz též *Ke stavbě okresního dětského domova v Přerově*. Obzor, 20. 10. 1940.

55/ SOKA Přerov, fond Sbirka evidence obyvatel okresu Přerov.

56/ FIMBINGER, Josef: *Nové stavební úkoly v Přerově*. Obzor, 11. 8. 1940.

Přerovský rodák, akademický sochař a medailér Josef Baják se narodil dne 20. února 1906 jako jedno z pěti dětí v rodině železničáře Josefa Bajáka. V letech 1910–1915 pobýval se svými rodiči na moravském Slovácku, ve vesnici Čejč. V roce 1915 se opět přestěhoval do Přerova, kde žil až do své smrti. Měl čtyři sourozence – dva bratry a dvě sestry. Svou sochařskou praxi začal u akademického sochaře Františka Mádra a akademického sochaře Julia Pelikána v Olomouci. Poté vstoupil na sochařskou a kamenickou školu do Hořic v Podkrkonoší, kde studoval v letech 1929–1931. Tam se pod vedením prof. J. V. Suchomela a prof. A. Máry naučil základům sochařského řemesla. V letech 1931–1934 studoval na Akademii výtvarných umění v Praze u prof. Otakara Španiela, který ze svých žáků vychoval nejlepší sochaře portrétisty. Od roku 1934, kdy se vrátil ze studií, žil a tvořil v Přerově až do své smrti v roce 1980. V jeho pozůstalosti se dochovala celá řada deníků a pamětí. Zpětně v nich zaznamenal v 60. letech 20. století i události z 1. května 1945, jak si je zapamatoval jako tehdejší obyvatel města.

Toto vyprávění nebylo dosud zveřejněno. Upozorňuji, že právě zde je vidět, dle mého soudu, k jakému zkreslení časové posloupnosti dějů mohlo dojít již po dvaceti letech od událostí. Nicméně obsahuje mnoho zajímavých odjinud neznámých detailů z dění onoho dne. Také v závěrečné části je charakteristické svým přístupem k významu povstání, poukazem na jeho zamlčování z obavy, aby účastníci nebyli nařčeni z toho, že jejich nezodpovědným konáním zemřeli nevinní lidé.

„Tak jako ve všech městech republiky do r. 1939, tak i v Přerově se slavil 1. květen manifestací všech politických stran za lepší život všech občanů. Průvody politických stran vycházely vždy ze svých domů, ve kterých měly své sekretariáty, a šly na určitá místa již předem stanovená pro každou politickou stranu. Zde promluvil zástupce strany o všech špatnostech všech politických stran a vyzvedl všechny klady a vymoženosti své strany. Odnesla to většinou vždy ta strana, která byla straně řečnickově nejnebezpečnější.

Ulice byly vyzdobeny prapory, transparenty s nápisy a hesla byla ještě vyvolávána pochodujícími v průvodu.

1. květen 1945 byl naprosto odlišný ode všech těchto květnových dřívějších let za první republiky. Nástupem německých okupantů byly zakázané také jakékoliv květnové oslavy.

Šest let války chýlilo se ku konci. Německá říše dostávala poslední ránu z milosti.

Dunění dělových ran, bombardování z letadel, otrásání půdy ze všech stran, zmatené zprávy stále nové, z kterých se naprosto nedalo usuzovat, kdy, anebo z které strany Rudá armáda přijde osvobodit naše město od nenáviděných okupantů, to byly poslední dny dubnové, které prožívali přerovští občané.

Boje probíhaly na různých místech Moravy, a poněvadž vlaky již nejezdily a všechny silnice byly uzavřené, noviny nevycházely a rozhlas byl také stále

ještě kontrolován německými okupanty, nemohli jsme zjistit nějaké přesné informace o současné bojové situaci. Byla to právě tato situace, která vyvolávala největší zmatek a nejistotu v lidských myslích.

Zpráv bylo stále dost, ale ty byly tak zmatené a hodně mnohdy nesmyslné, že se z nich naprosto nedalo usuzovat na nějaké závěry o vstupu Rudé armády do města.

Za této situace nastal 1. květen 1945 a den začínal krásným východem slunce, které ozářilo a ohřálo vzduch a připravovalo skutečný květnový den.

Asi po osmé hodině jsem se odebral z domu do města, a již před domem, zde v Malé Trávnícké, slyším vzrušený hovor, z kterého jsem jen zaslechl převrat, osvobození. V Kozlovské ulici jsem potkal dvě ženy, které si vyprávěly a zase jsem zaslechl převrat z toho vyprávění. To slovo jsem již dnes zaslechl po druhé, proto jsem přidal do kroku a pospíchal k městu.

Lidi jsem potkával velmi málo a doufal jsem, že v městě se s někým sejdu známým a konečně tam se dozvím, o co vlastně jde. Na Žerotínově náměstí vidím rozjasněné tváře několika lidí a Wilsonovou ulicí jsem šel na náměstí a všude vidím v oknech prapory a slyším mluvit o osvobození a konci války.

Na náměstí byly hloučky lidí a místní rozhlas z budovy radnice oznamoval konec německé okupace, konec války a naši svobodu.

Okamžitě jsem zamířil Mostní ulicí k lávce k Michalovu do bytu malíře Richarda Uherka, abych mu tuto novinu zvěstoval. Šel jsem okolo budovy gestapa na konci Máchovy ulice a prohlížel si tuto nenáviděnou budovu, která nesla název mezi lidmi „dům hrůzy“, zda se tam něco děje, jaký je ohlas tam uvnitř a zda to již tam také ví, že je konec již jejich mučení a vraždění našich lidí. Tam ovšem bylo ticho a ani v oknech nebylo pozorovat po ničem stopy. Že by už byli pryč?

Richard právě vstával z postele a byl překvapen, že jdu tak brzy ráno již k němu na návštěvu. Vyprávěl jsem mu vše, co jsem slyšel a viděl v městě. Nadšením jsem navrhoval, abychom šli na gestapo a tam osvobodili zatčené. Svojně jsme uznali, že bez zbraně bychom toho mnoho asi nepořídili. Uvažovali jsme, co nyní bude nutno vše zařídit a co bude třeba podniknout. Stále jsem ho nutil, aby se rychle oblékl a šel se mnou do města. Odpověděl mi, abych si sedl, pak mi řekl, že již několik roků schovává láhev velmi dobrého vína, které otevře, až skončí okupace. Dnes je tedy den, na který jsme tak dlouho a trpělivě čekali. Italské víno, které jsme nyní pili na oslavu německé porážky, na oslavu znovu nabitě svobody, bylo velmi brzy vypité a já zase Richarda nutil, aby se rychle oblékal, že půjdeme do města.

Nevím, proč aneb na co se vymlouval, ale dopadlo to nakonec tak, že jsem šel od něj do města sám. Venku již otevřeně a hlasitě mluvili o konci války a německé porážce. Zase jsem šel znovu přes lávku ulicí Pod Valy, Žerotínovým náměstím a Jiráskovou ulicí směrem do Kratochvilovy ulice. Jiráskova ulice byla úplně liduprázdná a náhle zaslechnu, jak proti mně běží německý voják ozbrojený samopalem, krutě rozzuřen a řvoucí a ihned jsem poznal, že první člověk, který mu vejde do cesty, bude zastřelen. Řval německé nadávky a utíkal směrem do Wilsonovy ulice, mě si nevšiml. Totiž mě si velmi dobře všiml, ale poněvadž seznal, že nejsem ozbrojený, tak mne minul a běžel dál.

Všude byly domy ozdobené prapory a v některých oknech ještě obrazy a busty presidenta E. Beneše a T. G. Masaryka.

Poněvadž jsem slyšel, že místní rozhlas stále vysílá, ale nebylo to tak slyšet, abych tomu rozuměl na tu vzdálenost, poněvadž amplion byl jen jeden a ten se nacházel v otevřeném okně domu radnice do náměstí.

Kratochvilova ulice byla ozdobena prapory a obrazy, okno vedle okna. Stále jsem viděl, jak lidé pobíhají sem a tam z ulice do ulice, vypravovali si, jak někteří ukořistili koně maďarským vojinům, jiným zase, a to prý rakouským vojákům, pušky apod. Mládež se smála, dělala si vtipy a vždy utíkala tam, kde slyšela, že se něco děje, že zase odzbrojuje někdo nějakého vojína rakouského anebo maďarského. Náhle jsem zůstal jako přimrazen, krev ve mně tuhla, ale vždyt to není možné, copak je to sen, anebo mě klamou smysly? Ve výklenku mezi poštovním úřadem a farním kostelem vzadu před vchodem do fary stojí obrněné nákladní auto plné německých vojáků ozbrojených samopaly a ručními granáty sedící jako sochy mlčící a čekající jen na rozkaz důstojníků, kteří stáli zase také ozbrojeni až po zuby vedle auta mlčící, nikdo se ani nehnul, vše bylo jak vysekané z kamene. V tomto okamžiku jsem pochopil, že jde o krutý omyl. Tito němečtí, plně ozbrojení vojáci na nákladním autě stojícím za sochou sv. Josefa nemohli přece úplně ujít pozornosti lidu. Copak lidé neviděli ty trčící kulometry z auta? Tito důstojníci naprosto nevěnovali žádnému nějakou pozornost a chovali se tak, jak kdyby na ulici vůbec nikdo nebyl. Už toto samo ukazovalo, že čekají na nějaký rozkaz, že jsou zde posláni za určitým cílem. Druhé překvapení pro mě bylo, že lidé jich si také nevšíмали a nevěnovali jim ani tu nejmenší pozornost, přestože okolo nich chodili.

Na náměstí jsem spatřil naše mladé lidi ozbrojené, jak jezdili na ukořistěných koních a vždy hloučky okolo nějakého právě odzbrojeného maďarského vojáka. Když jsem v řeči oznamoval, že za poštou se nachází plně ozbrojení němečtí vojáci, a jak si to mám vysvětlit, že jsme svobodni, ale ti ještě mají zbraň, lidé řekli, že také budou odzbrojeni, anebo máchlí jen rukou, což musím říci, mě vůbec nijak neuspokojilo!

Rozhlas hlučel a bylo pozorovat, že do něj mluví několik lidí najednou, anebo se v jeho blízkosti tak hlasitě bavili, že to činilo dojem mluvení nejméně dvou až tří hlasů do mikrofonu. Zaslechl jsem také, že asi mluvčí neměli přesně mezi sebou umluvenou dobu hlášení, neboť věta, kterou jsem slyšel, zněla „pusť mne, tys už dost mluvil“. „Teď jsem já na řadě.“ A hned na to zase radostné hlášení o osvobození a bylo slyšet, jak hlasatel je skutečně přesvědčen, že Německo kapitulovalo a že skutečně již je mír a nikde žádné nebezpečí.

Vedle mě nějaká skupinka mladých mužů právě oživla a projevoval radost nad zprávou, kterou jim sdělil právě přichozí, asi jejich známý, že jsou puštěni všichni vězni v Přerově. O řečnících do rozhlasu mluvil, že je to narychlo sehnaný Národní výbor, který bude fungovat do voleb. Kdo tam ale mluvil, jsem se nedověděl.

Stále jsem nemohl pochopit ten paradox, na jedné straně radostné oslavování svobody a kapitulace Němců a na druhé straně po zuby ozbrojení Němci tomuto oslavování přihlížející.

Zase na mé varování mi kdosi odpověděl, že nějaký parlamentář s ozbrojenými lidmi šel do kasáren k zdejší posádce, které velel major Jakoby, aby se vzdala a odevzdala zbraně.

Vzpomínal jsem si, jak úplně jinak vypadal převrat v r. 1918 28. října, kdy nebylo ozbrojeného vojáka vidět na ulici a při tom mnoho civilistů tehdy mělo doma zbraně. Tehdy neexistovala na držení zbraně taková přísnost jak nyní, kdy nález zbraně při prohlídce znamenal smrt.

Připadalo mi to všechno jako nepromyšlená akce a také i nezodpovědná vůči občanům. Tato zpráva o kapitulaci Německa, o které se nikdo nikdy nedověděl, kdo ji do města přinesl, a které skoro všichni ihned uvěřili, že je pravdivá, vyvolala to nadšení a snahu žít zase po svém způsobu a ty zbytečky ještě ozbrojených vojáků odzbrojit. Z těchto rozradostněných lidí si nikdo neuvědomoval, že tuto svobodu a konec okupace oslavujeme bez zbraní v ruce a za přítomnosti ozbrojených německých vojáků, kteří zatím klidně přihlíží, ale jen do doby, než dostanou rozkaz do tohoto oslavování zasáhnout. Jak již jsem podotkl, naši lidé, až na několik mužů, kteří odňali zbraně některým vojákům, nebyl ozbrojen nikdo. Proto jsem si dovedl představit, kdyby tito němečtí vojáci dostali rozkaz všechno to postřílet, tak by z nás, co jsme se nacházeli zde v Kratochvilově ulici a na náměstí, nezůstal živ ani jeden. Bylo nám velmi dobře známo, že pro Němce to nebyla žádná zvláštní událost splnit takový rozkaz.

Dnes si velmi dobře uvědomuji, že mezi pražským povstáním, které vzniklo o čtyři dni později, a přerovským povstáním, byl podstatný rozdíl. Povstání může mít kladný výsledek jen v tom případě, když vedení povstání, zrovna tak jako vedení postupující armády /která má/ město osvobodit, jsou v kontaktu. Zde v Přerově vůbec nikdo nevěděl, kdy vstoupí Rudá armáda do města, a všichni věřili, že ještě týž den, čemuž jsem já ale vůbec nevěřil a tvrdil jsem svému známému, že sám věřím, že to bude až za týden, a bylo to osm dní, což značí, že přišla ještě o den později, než jsem předpokládal. Tam, kde obě vedení nejsou předem smluvena, anebo nejsou vůbec v kontaktu, přináší povstání velké oběti a příklad máme z povstání varšavského, které velmi dlouho trvalo, než bylo možno Rudé armádě vstoupit do města. Předpokládat u postupující osvobozující armády stejný neměnný postup, může přinést často velké zklamání, poněvadž armáda má mnoho složitých způsobů, aby zmátla nepřítele, aby byla doplněna po mrtvých a zraněných, aby byla stále zásobována střelivem a potravinami, a mnoho jiných různých činitelů má vliv na její postup, který se tímto stává, že ne vždy stejně urazí určitý počet km. S tímto ovšem vedoucí přerovského povstání naprosto nepočítali a spoléhali se, že Rudá armáda vnikne do Přerova dříve, a pak také se spoléhali na menší odpor Němců, poněvadž jejich porážka byla jistá a byla to otázka jen několika dnů, kdy válka musí naprosto pro ně skončit jen jejich porážkou.

Nenormální situace vyvolává nenormální myšlení. Zvíře a i člověk, když zjišťuje, že se blíží jeho nezadržitelný konec, vyvine ještě jakousi poslední sílu, která je mnohem větší, než odpovídá síle za normálních okolností, ale to není síla sebeobranu anebo sebezáchovy, nýbrž síla zoufalství, msty, beznaděje, která se projevuje v pudu, co možno ještě nejvíce zničit všechno okolo sebe. Je známo, že Hitler, než skončil svůj mizerný život, dal ještě rozkaz usmrtit všechny

zajatce, což ovšem již neměli čas a možnost vykonat. Také jsou známé příběhy ze starověku vládnoucích tyranů, jako byl např. asyrský král Sardanapal, jenž před svou smrtí dal spálit všechno své bohatství a i všechny své ženy. Je to prostě stav, kdy člověka opouští jakékoliv mravní a rozumové vědomosti a stává se jen a jen končícím rozkladem.

Německý národ a samozřejmě tím také německé vojsko bylo udržováno v domněni, že jejich vítězství je nepochybné. To ovšem mělo za následek, že se také dle toho hned od prvních začátků války ke všem lidem, které považovali za své nepřátele, tak chovali. Krutost jdoucí za hranice lidskosti si nyní tito nadlidé počali uvědomovati i se svými důsledky a toto poznání přinášelo první ovoce. Surovost a nemilosrdnost, kterou byli posedlí a kterou po celou dobu své vlády uplatňovali na lidech jim závislých, je ani na chvíli nenechala pochybovati, že nemohou již spoléhat na nic. Jejich konce, které si sami na sobě uplatnili, dokazují, že zvířectví jejich dosahovalo takového stupně, že nemohli očekávat ani od těch nejvíce pro ně shovívavých nic než spravedlivou pro ně odplatu, na kterou ovšem neměli síly ani odvahy čekat, a provedli mnozí sami. Takový Goebels otrávil svou ženu, svých šest dětí a pak sebe asi týden před skončením války.

Toto vědomí bylo hlavní příčinou německých vojáků, že se nechtěli do poslední chvíle vzdát a dát se odzbrojit. Toto vojsko mohlo být jedině odzbrojeno zase vyzbrojenou armádou, což na něm vykonala o několik dní později Rudá armáda. A představa převratu a svobody nemohla být skutečná, dokud zde stáli ozbrojení němečtí vojáci. Svoboda, jak jsem ji já chápal, znamenala odevzdání zbraní a dát se zajat. To zde ale zatím nebylo. Uvažoval jsem, kolik takových ozbrojených aut bylo ještě poschovávaných na jiných místech, o kterých zatím ještě nevíme? A proč to nikdo nebere v úvahu?

Někdo prohlásil, že před okresním hejtmanstvím promluví naši parlamentáři, kteří šli vyjednávat do kasáren, aby německé vojsko se vzdalo, a zároveň sdělí také výsledek, jak v kasárnách dopadli.

Před hejtmanstvím stálo asi šedesát až osmdesát lidí porůznu v hloučcích, a když jsem se přidal k jedné skupině, slyšel jsem, jak si vyprávějí, že Rudá armáda se blíží k Přerovu. Každou chvíli může dorazit do ulic, ale nikdo neřekl, do kterých ulic, ani z které strany by měla přijet. Pochopitelně jsem tomu vůbec nevěřil, poněvadž střelba z děl, jak jsem již za tu dobu měl možnost si zjišťovat odhadem, byla hodně daleko a já ji odhadoval, že by mohla být v místech někde u Zlína, pak u Ostravy a u Brna. Postup Rudé armády jsem sledoval, pokud se to ještě dalo sledovat z cizího rozhlasu podle hlášení, která města padla a já jsem si na mapě zjišťoval různé ty vzdálenosti, jak jsou daleko od sebe a jak dlouho ty vzdálenosti si vyžadovaly času. Pochopitelně, že jsem zjišťoval také, jak které město bylo dlouho obléháno, anebo dobýváno! Zde ovšem byly v některých místech i takové případy, že se náhle bojovalo zase i tam, kde jsem měl dojem, že Rudá armáda má toto místo již obsazené. Později mi bylo vysvětleno, že Němci se někde skrývali a pak se chtěli probojovat ke svým bratrům.

Mé poznatky a zjištění, že Rudá armáda může do Přerova přijít tak 6.–8. května, když jsem sdělil, tak se shovívavě usmáli a nepovažovali mě vůbec za hodna, aby mi to vymlouvali. Mezitím před hejtmanství přijelo auto

osobní a všichni jsme čekali, že nyní se dozvíme od parlamentáře, jaká je vlastně situace a jak v kasárnách reagovali na jejich výzvu. Z auta vystoupili čtyři vojáci, z nichž jeden, podle všeho asi důstojník, vyzval všechny lidi nacházející se před hejtmanstvím, aby okamžitě odešli domů a odstranili z oken všechny prapory a výzdoby, a kdo to neuposlechne, bude zastřelen. Poněvadž se mu zdálo, že lidé se rozcházejí snad ne dosti rychle, strhl pušku a vystřelil přímo proti zdi okresního soudu, který se nacházel naproti hejtmanství, a střela letěla mezi lidmi a rozstříhla omítku a cihly na zdi, která letěla do lidí. Jen náhodou nebyl žádný poraněn ani projektilem zasažen. Za minutu nebylo v ulici žádného civilisty a jak jsem pozoroval z okna jednoho domu v této ulici, byly postaveny ihned stráže, na každém konci jeden a odcházet mohli lidé jen se zdviženýma rukama, ale do tohoto prostoru nebyl vpuštěn nikdo. Do této ulice byli vpuštěni jen lidé, co zde bydleli, na předložení občanské legitimace.

To bylo asi tak v poledne a chodit okolo těchto stráží se mohlo jedině se zdviženýma rukama, aby bylo znát, že nemáme zbraně.

Po obědě jsem se také odebral domů a již bylo vidět, všechny prapory a ozdoby zmizely a okna byla všude uzavřena.

Odpoledne jezdilo gestapo a sbíralo podezřelé lidi po domech a venku sebralo každého, kdo jen trochu se jim zdál podezřelý. Mě zajímalo, odkud věděli přesné adresy sebraných lidí, kteří se zúčastnili tohoto dopoledního osvobození. Toho jsem se ovšem nikdy nedozvěděl. Lidé, kteří se nacházeli v budově radnice a kteří se nějakým způsobem stali podezřelí, i ti, co byli v blízkosti radnice, byli sebránu všichni. Jeden lékař, můj přítel dr. Žváček, se dostal z radnice jedině tím způsobem, že měl náhodou na sobě bílý plášť. Tím, že měli dojem, že tam někoho ošetřoval, se dostal ještě ven, ale ostatní tam byli uzavřeni a pozatýkáni. Mnoho jich uteklo z města ven, z nichž mnozí do okolních vesnic, kde byli uschováni až do příchodu Rudé armády.

Ještě odpoledne bylo pozatýkáno mnoho chodců v ulicích, kde už na každém rohu stáli dva až tři vojáci na stráž. Večer již nikdo nevycházel ven, poněvadž si nikdo nebyl jist životem, že by se ještě vrátil.

Pravý rozsah počtu mrtvých a zatknutých jsme začali poznávat druhý a třetí den. Německé vojsko se počalo stahovat na pokraj východní části města, a to v ulici Kozlovské, Malé Trávnícké a Vsadska. Tyto ulice byly plné tanků a obrněných aut a Malé Trávnícká byla plna tanků a aut hustě vedle sebe, a když jsem sebral, že vojáci budou spát zde po domech, tak jsem zamkl dům a odešel a vrátil jsem se až s příchodem Rudé armády.

Všechno toto přemístování německé armády ukazovalo na jejich nejistotu, neboť nevěděli sami, z které strany přijde Rudá armáda. V Přerově všichni jsem očekávali, že Rudá armáda přijde směrem od Moštěnice, anebo od Kojetína. Zatím ale přišla od Želatovic, tj. od Bystřice, odkud je právě vůbec nikdo nečekal, ani německé vojsko, poněvadž právě zde se shromažďovali, aby ujeli směrem k Bystřici. Rudá armáda přijela velmi brzy ráno právě z této strany a na půdu Přerova vstoupila právě v místech dnešní nové školy, kde se zároveň nachází také pomník „Rudoarmějce“ na paměť vstupu na přerovskou půdu. Němci utkali směrem k Čekyni a ničili vše, co měli v dosahu, a za sebou zničili všechny mosty, které vyhodili do vzduchu v noci před příchodem Rudé armády.

Teprve nyní jsme byli osvobozeni po příchodu Rudé armády a zmizení posledního německého vojáka. První starost naše byla, co se stalo se všemi zatknutými a jaké byly oběti předčasného oslavování svobody. Věděli jsme, že 1. květen si vyžádal mnoho obětí na životech, ale nepředstavovali jsme si, že obětí bude tolik a tak tragických, jak jsme se přesvědčili za několik málo dnů.

První oběti jsme mohli zjistit hned 1. května mezi mrtvými, kteří přímo padli v boji v ulicích, kde se setkali s nepřitelem. Všude tam, kde se nacházel padlý, byla zasazena pamětní deska se jménem mrtvého hrdiny. Ovšem obětí bylo daleko více než dnes hlásá počet desek. Ještě do příchodu Rudé armády, tj. 8. května, bylo odhadováno kolem 22 obětí v bojích s Němci.

Dlouho bylo pátráno po zatčených z 1. května, kteří byli uzavřeni napřed na radnici, pak snad podle jiné verze v budově gymnasia a odtud měli být odvezeni nákladním autem na neznámé místo.

Po několika dnech bylo zjištěno, že zatčení byli odvezeni do Olomouce na střelnici v Lazcích a tam zjištěné hroby, ve kterých byli všichni zavražděni a pochováni.

Po exhumaci se zjistila všech přesná totožnost, ale hlavně, co všemi přímo otřásl, byla u všech zjištěna krutá sadistická mučení před zastřelením ranou z revolveru do hlavy. Někteří byli zastřeleni do týla, jiní do čela anebo do spánku.

Toto mučení bylo prováděno nějakým prudce syčícím ohněm, poněvadž všichni byli opáleni ve tvářích, na rukách a nohách. Nehty z prstů jim byly napřed strhány a v obličejích byli něčím zohyzděni. Toto mučení ukazuje, že členové gestapa, tito Němci nemohli se nazývat lidmi, když zacházeli takovým způsobem s naprosto nevinnými lidmi, kteří se ničeho nedopustili, jediné toho, že mluvili do rozhlasu o své svobodě, anebo byli zatčeni, že snad měl patronu v kapse, jak se stalo nejmladšímu ze zatčených, asi 16letému chlapci bydlicímu v mé blízkosti a mi velmi dobře známému. Před pochováním byli ještě každý několika ranami střelen z revolveru do hlavy.

Prozatím není znám na světě žádný národ ani divoký kmen, jako tito Němci, kteří by tyto Němce v této zhovadilosti mohli překonat. Abychom si lépe mohli uvědomit tyto činy, představme si, jaké tito lidé měli matky? Jaké ženy a děti? Zasluhovali tito tvorové ještě názvu člověk?

Tito umučení lidé byli přivezeni do Přerova, zde ještě jednou v přítomnosti svých rodinných příslušníků zjišťování a jejich naprostá totožnost jimi ověřena. Všechny oběti byly ofotografovány, aby budoucí pokolení znalo krutost a sadismus německých gestapáckých vrahů. Sám mám také všechny tyto fotografie obětí, které málokdo může spatřit, aniž by se neotrásl nad zvrhlostí těchto vrahů, kteří nám namlouvali, že jsou nositelé kultury. Tyto fotografie zároveň ukazují, kam až může klesnout tvor, který se chce nazývat člověk.

Nový Revoluční národní výbor se na své schůzi rozhodl pochovat tyto oběti na nejčestnějším místě ve svém městě. Jejich hrob má být stálým svědkem a památkou jako výstraha budoucímu pokolení hájícímu mír a hlásajícímu lásku člověka k člověku.

Bylo upuštěno od pochování na hřbitově také proto, že Němci zde pochovávali na nejlepších místech své soukmenovce, naše nepřátele a vrahy našeho lidu.

Bylo vybráno místo podle vzorů jiných národů, kteří své hrdiny pochovávali, v Praze na Staroměstské radnici hrob neznámého vojína, v Paříži hrob pod Vítězným obloukem apod.

V Přerově bylo vybráno místo u Husova památníku v městském sadě Michalově. Toto místo schválily všechny čtyři tehdejší politické strany, a to komunistická, soc. demokratická, Národně sociální a lidová.

Na tomto místě byl zřízen hromadný hrob a každý jednotlivý náhrobek označen jménem tam ležícího mrtvého. Pohřeb byl velkolepý a zúčastnilo se skoro všechny obyvatelstvo celého města. Byl to jediný hřbitov, v jehož konduktu byly nesený rakvi za rakvi a nad jejichž hroby se vystřídalo mnoho řečníků.

Těžká, neutěšená doba, která odhalovala všemnu hrůzu války, které zde zůstaly, všechny ty oběti, které se ještě do konce války z koncentračních táborů čekaly, ale se nevrátily a podobné změny, které následovaly po těchto šesti letech poroby, zanechaly jakousi tíhu, smutek a tesknost, která jen těžce se vracela do normálních dřívějších poměrů.

Po několika letech bylo z řad občanů stále více a více namítáno, že tento park, který sloužil vždy jen pro osvěžení a zábavné podniky, je nyní hřbitovem a lidé, kteří touží přijít na nové myšlenky, které by je zbavily smutku a tíhy, zde znovu je jim vše připomenuto, a proto se tomuto sadu počali vyhýbat. Zdálo se, že jakékoli zábavné podniky, ba dokonce i ty týdenní koncerty jsou nevhodné pro toto místo, které stále připomínají naše nejtěžší ponížení a utrpení.

Místní národní výbor rozhodl, aby se na městském hřbitově vybralo čestné místo a upravilo se pro převoz těchto mrtvých ze sadu Michalova sem ku konečnému odpočinku.

Provedena exhumace a později sem byl zakoupen z hořické školy náhrobek. Socha představuje „Raněného“ a byla za okupace německými kulturtrágy doporučena zničit. K tomuto uskutečnění byl poslán náhodou inteligentní člověk, který toto zničení provedl tak, aby se dala po okupaci socha opravit. Socha je dílem profesora Václava Suchomela, který zemřel v r. 1930, a byla proto velmi výhodnou a lacinou pro MNV koupí.

Nynější stav hrobu je upraven tak, že místo se nachází při vchodu hned za kapli sloužící pro pohřební obřady a každý hrob je označen jménem mrtvého. Nacházejí se zde dvacet tři hroby.

Dnes po určitém časovém odstupu, kdy můžeme shrnout naše úvahy a zamyslet se nad touto tragédií, která se zde v Přerově odehrála jako epilog celé té tragédie šestileté poroby našeho národa, a tázat se na poučení.

Ať již je názor na tuto tragédii jakýkoliv, jisto je, že tito mrtví měli vlastenecké uvědomění, které projevíli svou radostí nad skončenou porobou ztorčeného celého českého národa. Oni byli přesvědčeni, že nastal den, na který všichni poctiví Češi čekali šest let!

Je zvykem, že tragicky zemřelým přičítá se mnoho přívlastků, které vytváří a opráďá mrtvého heroickými a legendárními činy. Tento zvyk nebyl vytvořen dnes, ani námi.

Tato přerovská tragédie byla hermeticky uzavřena jen do tohoto města a nikdy se nedostala ani do novin ani do rozhlasu a nikdy nebyla vzpomenu

ve svůj výroční den a připadalo to každému poctivému Přerovanovi, jako kdybychom něco provedli, co jsme neměli, anebo o čem se nesmí mluvit! Velmi často jako důvod se uvádí, že Praha si toho nepřeje, poněvadž tím je pak její význam zmenšován. Slyšel jsem ale hlasy některých soudruhů, kteří zase tvrdili, že přerovské povstání, které bylo 1. května, dalo popud k povstání pražskému, které se stalo teprve 4. května a mělo mnohem větší výhody, nežli měli v Přerově.

Ještě nikdo nečetl v novinách v Praze, že Přerované provedli povstání a také žádný Pražan o tomto vůbec nic neví.

Proč bylo povstání v Praze? Proč bylo povstání v Přerově? Proč bylo povstání ve Varšavě? Proti komu bylo? O užitečnosti a neužitečnosti povstání, o počtu obětí se zde nemůže mluvit u žádného povstání, zda bylo větší či menší, to vždy nakonec u těchto tři povstání rozhodla Rudá armáda. Přerov má v ulicích, kde padli povstalci, jména na pamětních deskách, Praha má totéž. Přerov má svůj hřbitov mrtvých a Praha také, jenže rozdíl je v tom, že Přerov má v těchto povstáních proti okupantům prvenství, neboť se rozhodl 1. května, kdežto Praha 4. května.

Kdyby se vyvolávalo povstání až 8. května, tak by dopadlo ve všech městech samozřejmě a beze sporu vítězně. Žádné povstání, které nakonec nedostalo pomoc zvenčí, nemělo naděje na kladný výsledek.

Přerovu scházela rozhlas a všechny ty podmínky, které měla Praha, aby mohl přivolat pomoc, ale ty neměl, proto tím větší zasluhuje uznání za svou odvahu a neohroženost. Je proto samozřejmostí, že tato snaha svrhnout německé fašisty a osvobodit se, ukazuje na zdravé smýšlení vlastenecké, které svou netrpělivostí a nenávisť nemohlo již zdržovat svou touhu a vystoupilo aktivně proti nepříteli. A zde je nutno ještě zdůraznit, že proti nepříteli, který byl v mnohonásobné přesile moderně vyzbrojený. Toto vlastenectví projevené velkým národním uvědoměním si zaslouží přece jen trochu více pozornosti, nežli mu dosud bylo věnováno!

Ale ani z našeho města mimo památník na přerovském hřbitově nebylo učiněno mnoho pro zveřejnění umučených pro naše budoucí přerovské pokolení. Zamlčování této tragédie, která svou hrůzou a krutostí mučení daleko přesahuje způsob mnoha povražděných lidí a vyvražděných obcí, je příznak zmenšování a krytí německých zločinů v olupovaných zemích. Bylo naší povinností tuto německou zhovadilost hlásat nejen po celé naší zemi, ale ohlásit to i v cizině, jací okupanti byli.

Dnes již mnoho očitých svědků zemřelo, anebo se odstěhovalo z Přerova a mnoho jich různé podrobnosti zapomnělo. O těchto lidech, mimo jejich jména a povolání, se za čas nebude vědět nic, ač by zasluhovali svou smrtí zachovat se jejich lidské, mravní stránky, kteří nikomu neublížovali a patřili k lidem nejen svým vlastenectvím, ale mravní vyspělostí, kteří nám budou vždy drazí.

Měl jsem sám čest se s některými stýkat osobně a někteří byli mými dobrými přáteli. Mezi ně patřili Karel Ertl, stejně se mnou stár, velmi příjemný v chování a dobrý kamarád. Jan Machovec byl profesorem na zdejším gymnasiu a setkali jsme se několikrát při vyřizování některých mých jednání s představiteli elektrárny. František Gremlica si vedl svou restauraci v Kozlovské ulici, kam jsem často zašel obědovat anebo večeřet, a který svou bodrou náladou

a sympatickým vystupováním si získal mnoho přátel. Při zatýkání gestapem byl zastřelen ve svém domě.

S Oldřichem Ondráškem jsme se stýkali, hlavně ještě i s jeho bratrem! Tento mladík ve svém nadšení padl při pronásledování Němců se zbraní v ruce.

Také František Šiška padl v nerovném boji se zbraní v ruce a bojoval hrdinně. Znal jsem se s ním, že stál sochaři Mádlovi modelem a také byl nadšeným hudebníkem. Silná, ale ne tlustá postava, tato postava lákala Mádla, aby ho zvětčil v některých drobných plastikách horníka.

S Emilem Kovaříkem mě poutalo upřímné přátelství, které bylo vyvoláno jeho velkou láskou k výtvarnému umění. Byl velkým sběratelem obrazů a soch a měl jednu z největších sbírek obrazů o Přerovu. V jeho sbírce se nacházely některé velmi vzácné obrazy našich českých malířů 19. stol. Velmi často jsme se navštěvovali a jeho optimismus byl vzpruhou pro mnohé jeho známé, kteří za okupace často upadali do malomyslnosti, hlavně za Heydricha, kdy německá zběsilost byla nejvíce vybičována proti českému národu. Hynek Smolka patřil mezi umučenými k nejmladším a měl asi 16 let. Při zadržení byly u něj nalezeny patrony, které někdo odhodil a on si je nechal. Jeho smrt uspišila také později konec jeho otci, s kterým jsem se dobře znal, poněvadž bydlel kousek ode mne. Tento jediný syn velmi příjemný a hezký hoch, ničeho se nezúčastnil, ale při přecházení kolem německé stráže byl zatčen, prohlédnut a zatčen. Skončil mezi mučedníky v Olomouci. Otakar Valenta byl typograf, s kterým jsem se viděl skoro denně, poněvadž bydlel přes tři domky a také mě navštěvoval. Tento velmi tichý a skromný hoch se zrovna nacházel v blízkosti radnice mezi svými přáteli a tam byl zatknut.

Hynek Kokojan, major, patřil mezi mé nejmilejší přátele, a to hlavně pro svou milou povahu, sympatické vystupování a srdečnou upřímnost.

Patřil mezi nejčestnější lidi, které jsem v Přerově znal, a jeho vzorné chování mohlo být všem příkladem. 1. května odzbrojil gestapáka v Zejdově továrně, kde byl zaměstnán, a za tuto odvalu byl hned odpoledne přesilou zatčen a před zastřelením krutě mučen. Pocházel z malé obce Horní Loučky na západní Moravě a lidi této obce tak miloval, že si je všechny vyfotografoval do alba. Bylo to jedinečné album, možná v naší republice.

Jaroslav Motáň, knihkupec, byl přítelem všech Přerovanů a myslím, že v Přerově nebylo člověka, kdo by ho neznal. Neměl nepřátel, ale nebylo ani člověka, kdo by se na něj zlobil. Tento mladík byl nejpoblíbenější osoba v Přerově a v této popularitě neměl konkurenci. Stále ve veselé náladě. Nikdy jsem ho neviděl vážného, anebo dokonce zamračeného. Asi dva roky před touto tragédií jsem ho portrétoval a taky odléval jeho matku, ovšem za živa. Stýkal jsem se s ním velmi často a dobře ho znal s celou jeho rodinou.

Dnes tato tragédie náleží minulosti zrovna tak jako všechny její oběti, ale tato minulost bude stále hlásat nejčernější dobu v historii našeho města. Nikdy v minulosti přes všechno neštěstí a všechny pohromy, které toto město postihlo, nemůže se srovnávat s touto dobou, kdy naši nejlepší lidé byli mučeni a popraveni, a ještě dodnes umírá mnoho lidí, kteří své zdraví pozbyli v koncentračních táborech a na nucených pracích v Německu.^{57/}

57/ SOKA Přerov, fond Baják Josef, inv. č. 31 (Paměti I).

Závěr

Pokusil jsem se opakovaně poukázat na to, že dosavadní líčení průběhu Přerovského povstání má zásadní nedostatky, protože bylo zakonzerovováno příběhem, který kolem historické události vytvořil Gustav Vožda v roce 1975 ve své publikaci, která vznikla na objednávku komunistické strany. Cílem bylo zdůraznit, že povstání nelze chápat jako záměrný projev odporu a že za ním nestáli představitelé prvorepublikových demokratických stran.

Archivními prameny zveřejněnými zde bych chtěl zdůraznit potřebu podívat se na povstání jinak. Přestaňme se ohánět nedoložitelnými odkazy na mylnou zprávu o konci války, která měla vyvolat aktivity, které pak vedly k povstání. Potvrďme, že Přerovské povstání bylo prvním cíleným a vědomým ozbrojeným projevem odporu obyvatelstva na území Čech a Moravy na konci druhé světové války. Organizovali je zástupci prvorepublikových demokratických stran a využili při tom odbojových organizací, které v té době působily na Přerovsku. Tomu také odpovídal podíl členů ilegální KSČ.

Složité hledání skutečného významu Přerovského povstání byl ovlivněn řadou faktorů. Především to byl poválečný vývoj, v němž se do popředí dostala KSČ. Její ideologické premisy nedovolovaly připustit fakt, že povstání organizovali představitelé tzv. buržoazních stran. Tragické bylo, že řada aktivních účastníků povstání v centru, tj. na radnici, byla popravena. Další organizátoři dostali strach, protože vyšetřování příčin povstání se vedlo v duchu, kdo za to mohl, kdo byl původcem „nerozvážných“ činů, které vedly německý represivní režim k tvrdé odplatě. Někteří účastníci povstání se stali cílem vyšetřování, nebo přímo perzekuce již krátce po osvobození.

Teprve po dvaceti letech od povstání se o něm začalo na veřejnosti mluvit. To již ale převzala iniciativu oficiální propaganda, která do popředí vystrčila komunistické představitele odboje a partyzány v představě, že jejich cíle byly společné. Tomu ale zdaleka neodpovídaly poválečné osudy členů partyzánských skupin. Shromážděné vzpomínky obyvatel pak trpěly nepřesnostmi, postrádaly přesné časové údaje a posloupnost. To lze přičíst časovému odstupu, někdy možná šlo také o záměr.

Není z dosud známých pramenů možné se vyslovit o motivaci jednotlivých aktérů. Je možné vzít v úvahu to, že v době po vydání Košického vládního programu a jeho rozšíření se příslušníci předmnichovských stran, se kterými se nepočítalo, snažili upoutat na sebe pozornost, ukázat, že jejich národní cítění je třeba vzít na vědomí. Nelze nevzít v úvahu i osobní motivy, dané charakterovými vlastnostmi. Mohli bychom poukázat na snahy Jana Machovce získat co největší vliv prostřednictvím funkcí. Je možné, že jednou z motivací byla i snaha skrýt svá předchozí pochybení.

Přílohy

Příloha č. 1

Relace nadporučíka četnictva a velitele okresního četnického velitelství Františka Venzary 1. května 1945 Zemskému četnickému velitelství na Moravě v Jihlavě.

Hlášení Okresního četnického velitelství v Přerově zemskému velitelství v Jihlavě o povstání ve městě.

Okresní četnické velitelství Přerov – Přerov, 1. května 1945

Čj. 1139/1945

Věc: události 1. května ve městě Přerově – hlášení.

Týká se: rozkazu ZČV Morava z 25. 4. 1945 – Is/Igl/45

„Hlásím, že 1. května 1945 okolo 13 hodin neznámá osoba údajně městským rozhlasem v Přerově oznámila, že Německo kapitulovalo a nastal mír. Nato vyšli obyvatelé města do ulic, ozdobili se trikolórami a jásalí. Na mnohých domech vlály české vlajky, v některých případech také sovětoruské.

Před budovou okresního úřadu se shromáždilo asi 200 až 300 lidí, strhávali nápisy na státních budovách (jako okresním úřadě, úřadovně z příkazu říše, okresním soudu, finančních úřadech, německém četnictvu) a vyvěšovali všude české prapory, přičemž zpívali českou a slovenskou hymnu. Našel se řečník, který pronesl krátký proslov uklidňujícího obsahu.

Četnický nadporučík František Venzara vyzval dav, aby se v klidu rozešel, čehož většinou bylo uposlechnuto. Některé hloučky lidí, shromážděné na ulicích, krátce nato rozehnány bezpečnostní policií.

Na některých místech v městě Přerově se vynořili ozbrojení partyzáni, kteří odzbrojovali jednotlivé příslušníky branné moci. Při odzbrojování došlo k přestřelkám, přičemž bylo zastřeleno pět civilních osob. Jména zastřelených dosud nejsou známa a budou ohlášena dodatečně.

K okresnímu hejtmanovi a později také k nejstaršímu důstojníku posádky branné moci v Přerově se dostavila deputace z řad obyvatel, a to JUDr. Sobol, býv. major československé armády Zapletal, kteří vyjednávali o předání města. Oba jmenovaní, jakož i některé jiné osoby z Přerova, byli zadrženi jako rukojmí. Příslušníci uniformované protektorátní policie v Přerově, asi 40 mužů s velitelem, nadporučíkem policie Janem Švehlákem, byli většinou rovněž bezpečnostní policií internováni a odzbrojeni, protože údajně se účastnili nepokojů.

V odpoledních hodinách 1. 5. 1945 byl zjednán v městě Přerově opět klid a pořádek a vlajky byly odstraněny.

Abych mohl disponovat větším počtem sil k udržení pořádku ve městě Přerově, stáhl jsem telefonicky do Přerova 4 četníky z okolních četnic-

kých stanic Pavlovice a Předměstí; tito byli ihned po obnovení pořádku odesláni zpět na svoje kmenové stanoviště.

Městem Přerovem procházejí silné hlídky branné moci a bezpečnostní policie, takže s pokračováním nepokojů nemůže být počítáno.

Toto jde přímo na: ZČV Morava v Jihlavě, expozitura v Olomouci, ČDV v Olomouci a okresní úřad v Přerově.“

Venzara, nadporučík četnictva a velitel okresního četnického velitelství

Okresní četnické velitelství Přerov – Přerov, 2. května 1945

Čj. 1139/1945

Věc: události 1. května ve městě Přerově – hlášení.

Týká se: rozkazu ZČV Morava z 25. 4. 1945 – Is 10/Igl/45

Zemskému četnickému velitelství Morava v Jihlavě.

Ke zdejšímu hlášení z 1. 5. 1945, čj. 1139/45 dodatečně hlásím, že se dosud nemohlo zjistit, kdo zneužil městského rozhlasu v Přerově k nesprávné informaci obyvatelstva, že by vyhlášen mír a v důsledku toho se obyvatelstvo shromáždilo na městských náměstích, čímž dalo podnět branné moci k zákroku.

Události vyšetřuje bezpečnostní policie v Přerově a byla již zadržena, resp. uvězněna celá řada osob, převážně inteligence; o jaké hnutí se v daném případě jednalo, nemohlo být dosud zjištěno.

Při zákroku proti osobám, které se shlukly, bylo usmrceno 12 osob, z čehož 4 osoby neměly žádné doklady, takže jejich totožnost nemohla být zjištěna.

Usmrceny byly následující osoby:

1. Karel Axman, 30 let starý, krejčí z Přerova,
2. Oldřich Ondráček, 40 let starý z Přerova,
- 3 Karel Brada, 27 let starý z Přerova,
4. Robert Drössel, 53 let starý, železničář z Přerova,
5. Vladislav Pražák, 22 let starý z Přerova,
6. Jaroslav Fryštacký, železniční zaměstnanec, 58 let starý,
7. Josef Gremlíca, 44 let starý, hostinský z Přerova,
8. František Matejček, 35 let starý z Přerova.

Mimoto bylo zraněno 15 osob; jejich zranění jsou převážně těžká. Zranění se nacházejí v lékařském ošetření ve veřejné nemocnici v Přerově a jsou to většinou železniční zřízcenci z Přerova a okolí.

Ve městě Přerově a okolí vládne všude klid a pořádek.

Toto hlášení se předkládá bezprostředně: ZČV Morava v Jihlavě, ZČV Morava expozituře v Olomouci, ČVD v Olomouci a okresnímu úřadu v Přerově.

Venzara, nadporučík četnictva a velitel okresního četnického velitelství

Gendarmerie-Bezirkskommando
Prerau.

Prerau, den 1. Mai 1945.

Gesch. Z. 1139/1945.

Betrifft: Ereignisse zum 1. Mai 1945 in der Stadt Prerau-Meldung.
Bezug: Befehl des GLK. Mähren vom 25. 4. 1945, -Ia 10/Igl./45.

An das

Gendarmerie-Landeskommando Mähren

in

I g l a u.

Ich melde, dass am 1. Mai 1945 gegen 13 Uhr eine unbekannte Person angeblich durch den städtischen Rundfunk in Prerau öffentlich bekanntgab, dass Deutschland kapituliert hat und der Frieden eingetreten ist. Daraufhin gingen die Stadtbewohner in die Strassen, schmückten sich mit Trikoloren und jubelten. An vielen Häusern wehten tschechische Flaggen, in einigen Fällen auch sowjetrussische.

Vor dem Gebäude der Bezirksbehörde versammelten sich etwa 200 bis 300 Menschen, rissen die Anschriften an den Staatsgebäuden /wie Bezirksbehörde, RAV., Bezirksgericht, Finanzämter, Deutsche Gendarmerie/ ab und hisste überall die tschechischen Fahnen, wobei sie die tschechische und slowakische Hymne sangen. Es fand sich ein Redner, der kurze Ansprache, beruhigende Inhalts hielt.

Gend. Oblt. d. VD. Franz V e n z a r a forderte die Menge auf, in Ruhe auseinanderzugehen, was auch meistens befolgt wurde. Einige auf den Strasse versammelten Menschenrudein, wurden kurz darauf durch die Sicherheitspolizei auseinandergetrieben.

An einigen Stellen der Stadt Prerau tauchten bewaffnete Partisanen auf, die einzelnen Wehrmachtsangehörigen entwaffneten. Bei der Entwaffnung kam es zu Schiessereien, wobei 5 Zivilpersonen erschossen wurden. Die Namen der Erschossenen sind noch nicht bekannt und werden nachträglich zur Meldung gelangen.

Zu dem Bezirkshauptmann und später auch zum Wehrmachtsstandortältesten in Prerau begab sich eine Deputation aus den Reihen der Bevölkerung und zwar JUDr. S o b o l ehem. Major der tschechoslow. Armee Z a p l e t a die um Uebergabe der Stadt verhandelten. Beide Genannten, sowie auch einige andere Personen von Prerau wurden als Geisel in Haft genommen. Die Mitglieder der UGVF. in Prerau, etwa 40 Mann samt den Kommandanten Pol. Oblt. Johann Š v e h l á k, wurden meistens gleichfalls durch die Sipo interniert und entwaffnet, weil sie angeblich an den Unruhen teilnahmen.

In den Nachmittagsstunden des 1. 5. 1945 wurde in der Stadt Prerau wieder die Ruhe und Ordnung hergestellt und die Beflaggung beseitigt.

Um über mehrere Kräfte zur Aufrechthaltung der Ordnung in der Stadt Prerau zu verfügen, habe ich von den umliegenden GP. Paulowitz und Pschedmost 4 Gendarmen nach Prerau fernmündlich zusammengezogen; diese wurden sogleich nach Herstellung der Ordnung auf ihre Stammposten zurückgesandt.

Die Stadt Prerau wird durch starke Wehrmachts- und Sipostreifen durchgestreift, sodass mit der Fortsetzung der Unruhen nicht gerechnet werden kann.

Diese ergeht direkt: GLK. Mähren in Iglau, Expositur in Olmütz, GAK. in Olmütz und Bezirksbehörde in Prerau.

Gend. Oberleutnant d. VD. und Kommandant
des Gend. Bezirkskommandos

Prerau.

Gesch. Z. 1139/1945.

Betrifft: Ereignisse zum 1. Mai 1945 in der Stadt Prerau-Nachtragsmeldung.
Bezug: Befehl des GLK. Mähren vom 25.4.1945, - Ia 10/Igl./45.

An das

Gendarmerie-Landeskommando Mähren

in I g l a u.

Zur hiesigen Meldung vom 1.5.1945, Gesch. Z. 1139/45 melde ich nachträglich, dass man bisher nicht feststellen konnte, wer den städtischen Rundfunk in Prerau dazu missbrauchte, um die Bevölkerung unrichtig zu informieren, dass der Frieden proklamiert wurde und infolgedessen sich die Bevölkerung auf den Stadtplätzen versammelte, wodurch sie der Wehrmacht zum Einschreiten Anlass gab.

Die Vorfälle werden durch die Sipo. in Prerau ermittelt und es wurde bereits eine ganze Reihe von Personen, überwiegend Intelligenz angehalten bzw. festgenommen; um welche Bewegung es sich in gegebenem Falle handelte, konnte bis nun nicht festgestellt werden.

Beim Einschreiten gegen die zusammengewühlten Personen wurden 12 Personen getötet, wovon 4 Personen im Besitze von keinen Personalausweisen waren, sodass deren Identität nicht festgestellt werden konnte.

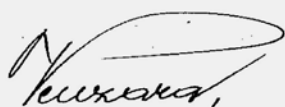
Getötet wurden folgende Personen:

- 1./ Karl Axman, 30 Jahre alt, Schneider aus Prerau,
- 2./ Ulrich Ondráček, 40 Jahre alt --"
- 3./ Karl Bradá, 27 Jahre alt --"
- 4./ Robert Drössel, 53 Jahre alt, Eisenbahner aus Prerau,
- 5./ Vladislav Pražák, 22 Jahre alt aus Prerau
- 6./ Jaroslav Fryštáček, Eisenbahnangestellter 58 Jahre alt
- 7./ Josef Gremlic, 44 Jahre alt, Gastwirt aus Prerau
- 8./ Franz Matějček, 55 Jahre alt aus Prerau.

Ausserdem wurden 15 Personen verwundet; ihre Verletzungen sind überwiegend schwer. Die Verletzten befinden sich in ärztlicher Behandlung im öffentlichen Krankenhaus in Prerau und es sind meistens Eisenbahnbediensteten aus Prerau und Umgebung.

In der Stadt Prerau und Umgebung herrscht überall die Ruhe und Ordnung.

Diese Meldung wird unmittelbar vorgelegt: dem GLK. Mähren in Iglau, dem GLK. Mähren, Expositur in Olmütz, GAK. in Olmütz und Bezirksbehörde in Prerau.

Gend. Oberleutnant d. VD. und Kommandant
des Gend. Bezirkskommandos

☉ Dolní náměstí 1. 5. 1945. Foto Fr. Toth. SOKA Pířerov

Příloha č. 2

Výkonný nadporučík František Venzara, velitel okresní Národní bezpečnostní stráže v Pířerově, podává 17. května 1945 zprávu ve věci vraždy pířerovských občanů na vojenské stířelnici v Olomouci-Lazcích členy gestapa a SS.

Okres Národní bezpečnostní stráže v Pířerově

Pířerov, dne 17. května 1945

Čís. jedn. 22/1945

Věc: Vražda pířerovských občanů na vojenské stířelnici v Olomouci-Lazcích členy Gestapa a SS.

Národní bezpečnostní stráž pro Moravu-venkov v Brně.

Hlásím, že dne 1. května 1945 po 12. hodině došlo ve městě Přerově k násilnému odboji proti německým okupantům. V tu dobu promluvil neznámý hlasatel městským veřejným rozhlasem k obyvatelstvu města Přerova, že německá armáda kapitulovala a že byl vyhlášen mír.

V důsledku této radostné zprávy naplnilo obyvatelstvo náměstí a ulice města Přerova, vyvěsilo národní a sovětské vlajky a prapory a zpívalo národní hymny. Při tom obyvatelstvo strhávalo z veřejných budov německá označení a znaky. Na několika místech se objevili ve městě ozbrojení partyzáni, kteří s civilním obyvatelstvem počali odzbrojovat německé vojáky, při čemž došlo k přestřelce a bylo usmrceno asi 14 osob a 15 osob bylo zraněno, většinou těžce.

Městská uniformovaná policie v Přerově, jakož i německé četnictvo z počátku nezakročovalo vůbec, neboť každý byl přesvědčen, že byl vyhlášen mír. Na mnoha místech němečtí vojáci a jiné ozbrojené stráže dobrovolně odevzdávali českému obyvatelstvu zbraně a náboje.

Na Okresní úřad v Přerově dostavila se dne 1. 5. 1945 k 13. hodině tříčlenná deputace, pozůstávající z jednoho úředníka politické správy JUDr. Čestmíra Soboly a dvou důstojníků bývalé čs. armády v občanském oděvu, kteří přítomného okresního hejtmana JUDr. Erwina Krauta žádali, aby složil svou funkci a odevzdal okresní úřad do české správy, což ale Dr. Kraut odmítl učinit. Deputace odebrala se pak na posádkové německé velitelství v Přerově, kde vyjednávala s velitelem majorem Jakobem o vydání města, protože situace stávala se velmi kritickou. Také zde odešla deputace s nepořízenou.

Asi ve 14.30 hod. objevila se v ulicích města Přerova Schutzpolice a gestapo a za použití střelných zbraní demonstranty rozehnalo a vlajky z budovy okresního úřadu odstranilo a zabavilo. Při tom došlo k zatýkání obyvatelstva města Přerova, které se nějakým způsobem demonstrace zúčastnilo, anebo své domy označilo prapory a vlajkami. Dne 1. a 2. května 1945 zatčeno bylo asi 30 osob a dodáno do vazby Okresního soudu v Přerově. Uniformovaná městská policie v Přerově v počtu asi 35 mužů byla zbavena služby a internována v budově reálného gymnázia. Po provedeném výslechu byla většina policistů propuštěna. Velitel policie ndp. Jan Švehlák, jeho zástupce vrchní strážmistr František Vításek a štábní strážmistr Jan Sedlák byli rovněž dodáni do vazby Okresního soudu v Přerově.

Dne 2. května 1945 po 17. hod. byli všichni političtí vězni naloženi do nákladního auta od firmy Heger v Přerově, které řídil šofér Karel Novák z Přerova, a dopraveni na vojenskou střelnici v Olomouci-Lazcích, kde byli členy gestapa a příslušníků zbraně SS bestiálním způsobem povražděni a tamtéž mezi stromy v močálovité půdě pod stromy v hromadném hrobě zahrabáni. Poprava zatčených osob v počtu 23 byla provedena bez soudního rozsudku. Teprve za několik dnů se podařilo hrob povražděných občanů z Přerova vypátrat a mrtvoly za součinnosti okresního lékaře MUDr. Františka Štátného do Přerova k pohřbení přepravit.

Za tuto hromadnou vraždu přerovských občanů má hlavní vinu okresní hejtman JUDr. Erwin Kraut a vládní komisař města Přerova JUDr. Hans

⊕ Shromařřování obyčasnů na Dolním náměstí 1. 5. 1945. SOKA Pířerov

Petzny, kteří byli včas o situaci informováni a ze strachu před demonstranty nepodnikli na ochranu obyvatelů v Pířerově ničeho a naopak, proti demonstrantům pošřvali Schutzpolicii a gestapo, takže povstání bylo kolem 16 hod. brutálním způsobem potlačeno.

Dne 3. května 1945 provedlo gestapo v Pířerově další zatýkání pro odboj 1. května 1945 v Pířerově a zatklo ještě dalších asi 40 osob, které byly uvězněny nejdříve u Okresního soudu v Pířerově a dne 5. května převezeny autobusem do garnizonního vězení v Olomouci. Při obsazení města Olomouce sovětskou armádou dne 9. května 1945 podařilo se všem politickým vězňům z vojenského vězení SS uprchnout.

Seznam povražděných osob je přiložen.

Příloha č. 3

Výkonný kapitán František Venzara reaguje 14. listopadu 1945 na výnos Zemského národního v Brně ze dne 29. 10. 1945.

„Po prolomení východní fronty u Krnova a po bleskurychlém postupu Rudé armády do Horního Slezska počala ve zdejším okrese rozsáhlejší partyzánská činnost, kterou byly pošřkozovány a ničeny důležité vojenské zařízení a což mělo odezvu u civilního obyvatelstva. Lid se tajně připravoval na náhlé povstání, jehož účelem bylo znemožniti, resp. stížití ústup poražených německých oddílů, a vyvolávána demoralisace vojska. K povstání v Pířerově mělo dojíti ve dnech 1.–3. května 1945 za spolupůsobení okolních partyzánských jednotek a rakouských a maďarských vojenských částí, které byly tehdy posádkou v Olomouci.

Když dne 1. května 1945 byla rozhlasem vysílána zpráva, že spojenci předložili Němcům podmínky kapitulace, že je už mír, utvořilo občanstvo větší skupiny, které počaly projíždějící německé vojsko odzbrojovat. Byl učiněn pokus, převzítí okresní úřad do české správy, byla vyslána deputace k posádkovému veliteli v Přerově majoru Jakobovi, avšak bez výsledku. Němci omítli vydati vládu Čechům a vymlouvali se, že dosud k tomu neobdrželi žádných příkazů. Jednání na okresním úřadě vedl Dr. Sobola a major čs. armády Zapletal a jiní.

Němci se po prvním úleku vzpamatovali, a když německé vojsko se vzepřelo demonstrantům, došlo k přestřelce, při které bylo zastřeleno asi 15 osob a několik vážně zraněno. K povstání došlo také v Horní Moštěnici, v Brodku u Přerova a jinde.

Jelikož tento první násilný odpor v republice vůbec nebyl v Přerově náležitě organizován, povolali si Němci Schupo z Holešova a gestapo počalo prováděti zatýkání osob i nevinných. Bylo zatčeno více osob, zejména městská policie v Přerově s jejich velitelem ndpr. Švehlákem, jeho zástupcem vrch. stržm. Vításkem a jiní. Bylo zatčeno asi 23 osob, uvězněno ve věznici okresního soudu a druhý den byli dopraveni nákladním autem fy Heger, mlynářství v Přerově, do Olomouce a tam na vojenské střelnici v Lazcích zastřeleni. Druhý den bylo zatčeno přes 30 osob, mezi nimi okresní četn. velitel ndpor. Venzara, šstržm. Kodaj z Předmostí a jiní, kteří se jiným způsobem přerovského povstání, první v republice, zúčastnili. Také tato skupina zatčených rebelantů byla dopravena do vojenského SS vězení v Olomouci a měla býti odstřelena, neboť v Přerově bylo v důsledku povstání vyhlášeno stanné právo.

Jelikož v té době vypuklo národní povstání v Praze a nacistické vedení v Olomouci už nezískalo telefonické spojení s Frankem, zůstaly zatčené osoby ve vězení, odkud se jim podařilo dne 9. května uprchnouti. V důsledku těchto událostí bylo provedeno třetí zatýkání přerovských občanů a kteří měli býti dopraveni do Olomouce. Museli jít pěšky (asi 40 osob) a dostali se až do Lukové, odkud se vrátili zpět do Přerova, neboť gestapácká zvěle už neměla síly zatčené postřílet.

V tu dobu už vítězná Rudá armáda rychle postupovala do zdejšího okresu. Ustupující Němci ze vzteku nad blížícím se jejich koncem mstili, kde mohli, ničili majetek a kradli, co jim přišlo do rukou. V Přerově pod jedním mostem bylo vodovodní potrubí, kterým bylo obyvatelstvo Přerova zásobováno vodou, byly podniknuty kroky, aby aspoň tento most byl ušetřen, avšak bezvýsledně. Most byl zbořen a obyvatelstvo této městské čtvrti bylo asi 14 dní bez vody.

Obyvatelstvo města Přerova uvítalo s radostí dne 8. května 1945 Rudou armádu, neboť tento den byl dnem radosti národního osvobození od nenáviděných okupantů.

Zdejšímu velitelství nepodařilo se získati nějaké fotografie z činnosti nacistů v okrese Přerovském. Pokud jde o umučené občany města Přerova na vojenské střelnici v Olomouci-Lazcích, má takové fotografie firma Toth v Přerova a může je na požádání ONV dáti k dispozici.

Válečnými operacemi byly poškozeny nejvíce obce na Kojetínsku a to Klenovice n./H. a Čelčice. V ostatních obcích v okrese jsou menší škody. Okresní velitel: kpt. výk. Venzara. MV-ref. L, C 6178, sv. Přerov.“

Příloha č. 4

Výkonný kapitán František Venzara, okresní velitel Sboru národní bezpečnosti, provedl šetření na ústní příkaz Okresního národního výboru v Přerově z 13. prosince 1945 a podává 21. prosince 1945 zprávu.

Sbor národní bezpečnosti. Okresní velitelství v Přerově.

Přerov, 21. prosince 1945

Čj. 518 dův./1945

Věc: Povstání v Přerově na 1. května 1945 – zpráva

Úřad okresního národního výboru v Přerově

Na ústní příkaz ONV v Přerově ze dne 13. 12. 1945.

Po provedeném šetření podávám zprávu, že se až dosud nepodařilo bezpečně zjistit, kdo byl duševním strůjcem předčasného povstání proti okupantům v Přerově.

Podle informací, získaných od hodnověrných osob v Přerově a pokud se sám na květnové události v Přerově pamatují, došlo k revoltě za těchto okolností:

Tak jako v jiných místech republiky, tak i v Přerově existovalo podzemní hnutí proti německým utlačovatelům. Snad bylo více podobných skupin, které se vzájemně ani neznaly, a proto květnové povstání v Přerově nebylo ucelené a organisované a což také vystihli i Němci, a proto vše předčasně ztroskotalo, neboť vedoucí činitelé, když viděli, že je vše ztraceno, z Přerova zmizeli.

Domnívám se, že jedním z takových vedoucích činitelů byl major Jaroslav Zapletal, neboť sám jsem od něho přijal rozkazy a poukázku na benzin, abych mohl použít motorová vozidla k přeskupení četníků, které jsem tajně soustředil z venkova do Přerova. Druhým činitelem byl vrch. kom. pol. správy Dr. Sobola, který se mi představil jako nový okresní hejtmán v Přerově a dal mi pokyny, co mám k udržení pořádku v Přerově podniknout.

Dne 1. května 1945 ráno se všeobecně v Přerově mluvilo o tom, že prý Němci kapitulovali a přijali mírové podmínky spojenců, a což prý hlásil německý vysílač v Drážďanech. Když pak i městským rozhlasem v Přerově bylo obyvatelstvu oznámeno, že je mír, došlo za pomoci partyzánů k přímému odboji.

Až dosud je známo, že dne 1. května 1945 dopol. konána byla v lese „Žebračka“ tajná schůze ilegálního hnutí. Mezitím se však už ve městě tvořily hloučky lidu, došlo k vlasteneckým projevům, zpívány národní hymny a lid se srocoval a spílal okupantům. Větší počet partyzánů vnikl

do radniční budovy a tam obsadili kanceláře, zejména kancelář bývalého vl. komisaře Dra Hanse Petznyho.

Městem projíždělo německé vojsko, které bylo před Rudou armádou na ústupu. Obyvatelstvo počalo vojsko odzbrojovat a skládalo zbraně na policejním úřadě v Přerově; jelikož některé jednotky odmítly vydati zbraně, došlo k přestřelce a při které byla řada osob usmrcena a těžce poraněna.

Na policejní úřad dostavili se někteří zástupci bývalých politických stran, žádali přístup k městskému rozhlasu, odkud mluvili k zástupům lidu. Když se o tomto povstání dověděl Národní výbor v lese „Žebračka“, snažily se některé osoby předčasněmu projevu lidu zabrániti, což se však už nepodařilo, neboť lid byl proti okupantům velmi pobouřen.

V tu dobu dostavil se na okresní úřad v Přerově vrch. kom. Dr. Sobola s majorem Zaplatalem a ještě jedním důstojníkem v občanském oděvu a žádali přítomného okr. hejtm. Dr. Krauta, aby se vzdal úřadu, což tento odmítl.

Po nezdařeném vyjednávání u okresního úřadu v Přerově odebrala se deputace s Dr. Sobolou v čele na něm. posádkové velitelství, avšak ani tam ničeho nepořídila. Asi k 15. hod. vtrhlo už do města německé vojsko a povoláné Schupo z Holešova, které revoltující obyvatelstvo násilím zbraněmi rozehnalo. Z bašty zámku bylo německou hlídkou stříleno do lidu, a proto se lid z náměstí rozešel.

Na radnici pak přišel důstojník německého vojska a dal všechny přítomné osoby zajistiti. České policisty dal pak dopravit do budovy reálného gymnázia v Přerově. Zatčené osoby byly vyslýchány gestapem a dne 3. 5. 1945 nákladním autem dopraveny do Olomouce a tam na vojenské střelnici bez soudního rozsudku zastřeleni. Ihned nato bylo zatčeno dalších asi 35 osob a dopraveno do věznice okresního soudu v Přerově a později do vojenského vězení SS do Olomouce, a kdež měli též býti popraveni.

Třetí skupina zatčených osob, snad asi 60, šla z Přerova do Olomouce pěšky, avšak když Rudá armáda počala obsazovati Olomouc, byli tito zatčení z obce Lukové propuštěni.

Zatčený gestapák Loibner-Koštal v Olomouci vysvětloval, že o revoluci v Přerově dne 1. května telefonoval okresní hejtm. Dr. Erwin Kraut okr. hejtm. Dru. Wielantovi do Olomouce. Dr. Wielant vyrozuměl o tom ihned německou služebnu SD v Olomouci a která byla krátce sesílena přisl. SD z Mor. Ostravy. V důsledku této zprávy tázal se telef. gestapák Salinger ředitele firmy Zejda v Přerově, jistého Menzela, co se v Přerově stalo; Menzel mu odpověděl, že jsou u něho právě členové Národního výboru a chtějí převzítí továrnu.

Z přerovského gestapa nepodařilo se dosud žádného člena zajistiti, který by o věci mohl dáti vysvětlení. Byl to hlavně gestapák Ringholz, který nejhůře v Přerově řádil.

Gestapák Loibner přijel do Přerova s jinými gestapáky dne 2. 5. 1945 z Olomouce. Týž sloužil nějaký čas v Přerově a znal místní poměry. Loibner tvrdí, že k povstání bylo použito místního rozhlasu v Přerově. Kdo

povstání v Přerově řídil, Loibner neví, avšak označuje za původce majora Zapletala. Tento důstojník prý už v evidenci gestapa byl a bylo proti němu vedeno vyšetřování pro ilegální činnost (Šedivá, Pec a jiní). V daném případě jednalo prý se o tajnou organizaci RSI (Rudá slovanská internacionála), která měla spolupracovati s velitelem partyzánů majorem Mursinem. Major Zapletal prý měl být vojenským velitelem Přerova a byl prý ve styku s očním lékařem Havlem, který byl na očním oddělení v přerovské nemocnici. Kromě těchto osob byl na činu zúčastněn obchodník zeleninou Ertl a jiné 3–4 osoby.

Pokud jde o městský rozhlas v Přerově, ten prý obsadil vrch. strážm. František Vitásek a nadpor. městské policie Jan Švehlák. U mikrofonu se oba polic. střídali. Hlásili, že Německo kapitulovalo, že byla zřízena republika československá, nabádali obyvatelstvo k vyvěšení vlajek a praporů, vyzývali členy Národního výboru, aby ihned převzali své funkce na úřadech. Dále prý vyzývali čsl. důstojníky a poddůstojníky, aby se připravili k okamžitému nástupu do zbraně a hlásili se na radnici, kde jim měly být vydány zbraně, krátce před tím německému vojsku odebrané.

Výzva k německému vojsku, aby odevzdalo zbraně, a zpráva o německé kapitulaci byla vysílána městským rozhlasem také v německém jazyce. Jak vrch. strážm. Vitásek, tak i nadpor. Švehlák prý se ke všemu po zatčení při výslechu doznali.

Jak gestapák Loibner tvrdí, byla celková situace povstání v Přerově, vzhledem k blízkosti fronty, posuzována pesimisticky a že prý se nejednalo o žádnou nastrojenou provokaci se strany Němců, kteří se už vlastně připravovali k evakuaci před Rudou armádou. Kdyby prý nebylo vojska, které vedl major SS Jakobi, nebyla by bývala akce tak rychle likvidována. Také organizace se strany české nezdála se Němcům dobře propracována. Se strany německých úřadů k potlačení povstání nebyla prý žádná jednotnost, poněvadž vojsko žádalo gestapo o zakročení proti povstalcům, zatímco gestapo toto odpíralo s poukazem na okolnost, že se v daném případě jedná o území, spadající do frontového úseku, takže k zakročení je kompetentní vojsko. Vedoucí gestapa nenechal své podřízené zakročiti ani tehdy, když mu bylo hlášeno, že dav napadl na náměstí osobní auto gestapáků, v němž seděli gestapáci Carmann, Novák a Ringholz a kteří se vraceli právě z Kroměříže do Přerova. Příslušníci gestapa Carman, Kühn, Knoll a Ringholz hlídali pak v blízkosti budovy gestapa v Michalově až do pozdních večerních hodin, kde provedli několik osobních prohlídek u lidí, kteří šli kolem budovy.

Vlastní zatýkání osob v Přerově započalo prý prováděti vojsko až 1. 5. 1945 večer. Zatčení byli dopraveni do budovy okresního úřadu, kde výslech prováděli gestapáci z Přerova a Olomouce. Gestapák Ringholz a Greifeneder zatkli několik osob, které přistihli na dvoře výrobce lihovin Bayera v Přerově. Nejvíce se exponoval gestapák Barak, který společně s Greifenederem zastřelili hostinského Gremlicu. Oba gestapáci tvrdili, že Gremlica před nimi prchal, a byl proto na útěku zastřelen. U Optiko-techny byli snad zastřeleni další dva muži.

Dne 1. 5. 1945 dostavil prý se na gestapo v Přerově člen unif. policie z Přerova „blondák“ a dožadoval se rozmluvy s komisařem Streittem. Gestapák Václav Bauer-Čada ho ku komisaři Streitovi sám poslal. Co onen policista chtěl, Loibner neví, ale gestapák Bauer-Čada prý měl dojem, že donesl nějakou zprávu. Také velitel krim. policie Machain dostavil se na gestapo a žádal mimo jiné, aby věci doličné a zabavené předměty byly z místnosti krim. policie odvezeny.

Dne 2. 5. 1945 prováděli členové olomouckého gestapa výslechy zatčených osob, zatímco členové přerovského gestapa prováděli zatýkání a zatčené osoby předváděli do budovy okresního úřadu k výslechům. Osoby, kterým se dokázala nějaká vina, byly odvezeny do Olomouce a kde byly na příkaz velitele policie Rausche z Brna, který osobně přijel do Přerova, zastřeleny.

Gestapák Bauer-Čada prohlásil, že když se dověděl, že zadržení mají býti zastřeleni, provedl krátký výslech Antonína Bayera a jistého Roháče z okr. úřadu a po výslechu je propustil a vyzval je, aby Přerov ihned opustili a což tito uposlechli.

Pokud mohlo býti zjištěno, zúčastnili se výslechu zatčených Přerováků v Přerově tito olomoučtí gestapáci:

Heidan, František Langer, Loibner, Hummel, Hauser, Eigel, Hündgens, Rinkus, Rauner, Kotr, Jeschke, Motl, Emil Langer, Michalek, Kröger, Steyer a šoféři Kukulka, Sach, Stratil a Wenz. Vyslechnuti v této věci mohli býti jen: Heidan, Loibner, Rauner, Kukulka a Stratil.

Poštovní úřednice Ludmila Koplíková z Přerova, Rašínova ul. čp. 9 ve věci udala, že dne 1. května 1945 v noci měla na poště v telefonní centrále službu. Krátce po půlnoci 2. května 1945 volal někdo z Prahy o spojení s gestapem v Přerově. Poštovní úřednice z Prahy, která o toto spojení žádala, zdůraznila, že hovor je určen pro státní ministerstvo. Po zapojení s přerovským gestapem poslouchala Koplíková, kdo a o čem z Prahy s gestapem hovoří. Ve státním ministerstvu v Praze představil se v telefonu státní ministr K. H. Frank a volal k aparátu přednostu přerovského gestapa.

K. H. Frank se tázal přednosty gestapa, aby mu podal referát o přerovských událostech o 1. květnu 1945. Přednosta gestapa, jehož jméno si Koplíková nepamatuje, hlásil ministru K. H. Frankovi, že městem Přerovem 1. května 1945 pochodovalo asi 100 Čechů, kteří v průvodu nesli nějaké vlajky, zpívali české vlastenecké písně a provolávali slávu Čsl. republiky a že se pokoušeli odstraniti z mostu položené překážky pro Rudou armádu.

Ministr K. H. Frank tázal se na různé podrobnosti a zvláště na okolnost, zdali snad byl některý Němec, příp. policista usmrčen. Když mu gestapák hlásil, že usmrčen neb zraněn nebyl nikdo, ale že při přestřelce bylo usmrčeno asi osm civilních osob, tázal se Frank, kolik osob bylo gestapem zatčeno, načež mu gestapák telefonoval, že celkem bylo zajištěno 16 osob ve spojitosti s povstáním v Přerově.

Po tomto vysvětlení gestapáka uslyšela Koplíková v telefonu rozčilená slova ministra K. H. Franka: „Das ist ein Skandal.“ Z dalšího rozhovoru Koplíková rozuměla, že ministr Frank hrubě vytýkal přednostovi gestapa

v Přerově, že nedovedl v Přerově udržeti pořádek, a proč bylo tak málo zatčeno účastníků povstání. Koplíková slyšela a rozuměla Frankovi dobře, jak nařizoval gestapákovi, aby byly ihned zatčeny všechny osoby, které se přerovského povstání zúčastnily, a od těch už zatčených osob (16) bylo vyšetřeno, kdo se všechno z Přerova tohoto povstání zúčastnil. Ku konci rozhovoru tázal se ministr Frank gestapáka: „Haben Sie gut verstanden?“, z čehož Koplíková vyrozuměla, že všichni zatčení musí být za trest pověšeni. Na toto upozornění ministra Franka gestapák odpověděl: „Ja, das machen wir doch automatisch.“ Z tohoto rozhovoru Koplíková usoudila, že všechny osoby, pro domnělou účast na vzpouře 1. května 1945 v Přerově zatčené, budou popraveny.

Ministr K. H. Frank pak ještě gestapákovi nařídil, aby výsledek akce proti povstalcům hlásil do 8 hodin ráno telefonicky do Prahy, načež rozhovor byl ukončen.

Koplíková pak v noci slyšela jezdit po městě auta gestapáků a kteří prováděli zatýkání osob. O tomto rozhovoru ministra K. H. Franka s přednostou přerovského gestapa svěřila se Koplíková ještě v noci pošt. adj. Jaroslavu Šmelovi z Přerova a mechaniku Janíkovi. Radili se společně, co ve věci zařídit, avšak nedošli k žádnému rozhodnutí, neboť v Přerově bylo nařízeno stanné právo a nikdo nevěděl, kdo je v nebezpečí zatčení. Jelikož Koplíková nebyla do podzemního hnutí zapojena, nevěděla, na kterou spolehlivou osobu se má obrátit a co podniknouti.

Teprve za několik dní po této události svěřila se o věci pošt. tajemníku v. v. Ondřejovi Motáňovi v Přerově, který Koplíkovou navštívil na poštovním úřadě a ptal se na podrobnosti telef. rozhovoru s ministrem Frankem, neboť syn pošt. taj. Motáň byl také gestapáky v Olomouci zastřelen.

Výpověď Koplíkové je přiložena.

Přílohy: 1.

Okresní velitel: kpt. výk. Venzara

Výpověď

Ludmily Koplíkové, narozené 11. 1. 1908 v Rožnově pod Radhoště, okres Valašské Meziříčí, příslušná do Přerova, v Přerově, Rašínova ul. čp. 9, poštovní adjunktka, vdova, řím. kat. náboženství, bezdětná.

Předmětem výslechu jest zjištění poměrů 1. května 1945 v Přerově o vypuknutí povstání proti Němcům a pozdější okolnosti.

Ludmila Koplíková byla upozorněna, aby mluvila pravdu, udává:

Jsem zaměstnaná u poštovního úřadu v Přerově I od roku 1928. Po dobu okupace Němci jsem zaměstnána v meziměstské telefonní ústředně, kdež se po uplynutí 8 hod. pracovní doby střídáme s jinými úřednicemi.

Dne 1. května 1945 byla jsem celý den doma ve svém bytě v Přerově a asi o 19.15 hod. šla jsem na hlavní poštu do služby, kterou jsem vlastně měla nastoupiti až o 21. hodině. Jelikož ale v důsledku revoluce v Přerově bylo nařízeno stanné právo, šla jsem do služby o něco dříve než obvykle. Když jsem šla z bytu na hlavní poštu, viděla jsem na ulicích pouze vojenské hlídky a všude panoval úplný klid.

☉ Tryzna za popravené na náměstí T. G. Masaryka 14. 5. 1945. Foto Oldřich Kohoutek

Vystřídala jsem v úřadě na poště úřednici Marii Habermannovou, Němku, která odešla do svého bytu, neboť byla po službě. Telefonních hovorů nebylo mnoho, neboť postupem Rudé armády a ústupem Němců různé telefonní linky byly vojskem zabráný.

Krátce po půlnoci druhého května 1945 byla volána z Prahy telefonní ústředna Přerov a já jsem se na tento rozkaz ozvala. Kdo z Prahy volal Přerov, to nemohu říci, avšak byla to pravděpodobně nějaká poštovní úřednice z telefonní centrály v Praze. Tato telefonní manipulátka v Praze žádala o spojení s gestapem v Přerově, přičemž zdůraznila, že hovor je určen pro státní ministerstvo. Pro které oddělení byl tento hovor určen, jsem z tohoto dožádání nezjistila. Když jsem zařídila spojení Prahy s přerovským gestapem, poslouchala jsem, co se hovoří a kdo hovoří. Ve státním ministerstvu představil se v telefonu přerovskému gestapu státní ministr K. H. Frank, který žádal v telefonu přednostu gestapa. Jméno jsem si nezapamatovala.

Ministr K. H. Frank se tázal přítomného přednosty přerovského gestapa, aby mu referoval o událostech na 1. května v Přerově. Přednosta gestapa z Přerova telefonoval ministru Frankovi, že na 1. května 1945 pochodovalo městem Přerovem asi 100 Čechů, kteří nesli české národní vlajky v průvodu a zpívali české národní písně, provolávali slávu československé republiky a že se pak pokusili odstranit na mostě položené překážky pro Rudou armádu.

Ministr Frank tázal se ještě na podrobnosti přednosty gestapa v Přerově a zvláště, zdali byl někdo od vojska nebo od německé policie usmrčen. Gestapák nato hlásil Frankovi, že z Němců nebyl nikdo usmrčen, že však bylo při přestřelce usmrceno asi 8 civilních osob. Na to tázal se ministr K. H. Frank, kolik osob bylo při této revoluci zajištěno gestapem, načež mu gestapák telefonoval, že bylo celkem zatčeno v Přerově 16 osob ve spojitosti s tímto povstáním v Přerově.

Po tomto vysvětlení gestapáka uslyšela jsem v telefonu rozčilená slova K. H. Franka: „Das ist ein Skandal.“ Z dalšího rozhovoru jsem rozuměla, že ministr Frank vytýkal hrubě přednostovi gestapa v Přerově, že nedovedl udržeti v Přerově pořádek a proč bylo tak málo zatčeno civilních osob, případně účastníků této vzpoury. Slyšela jsem dobře, jak ministr Frank nařídil gestapákovi, aby ihned byly zatčeny všechny osoby na vzpouře v Přerově zúčastněné a aby od těch 16ti zatčených osob bylo vyšetřeno, kdo se všechno z Přerova tohoto povstání zúčastnil. Ku konci jsem slyšela, jak se ministr Frank tázal gestapáka: „Haben Sie gut verstanden?“ Z čehož jsem vyrozuměla, že všichni zatčení musí být za trest pověšeni... Na toto vyrozumění Franka gestapák odpověděl: „Ja, das machen wir alles automatisch“, tak, že jsem z toho rozhovoru rozuměla, že gestapo odpraví všechny osoby pro vzpouru v Přerově zatčené.

Ku konci telefonického rozhovoru jsem rozuměla, že ministr Frank nařídil gestapákovi v Přerově, aby výsledek akce proti vzbouřencům hlásil do 8 hod. ráno. Po tomto příkazu telefonický hovor byl ukončen.

V noci jsem pak slyšela, jak v Přerově projíždějí auta, pravděpodobně gestapáků, kteří ve městě prováděli zatýkání osob. O tomto rozhovoru ministra Franka s gestapem v Přerově jsem se svěřila ještě téže noci službu konajícímu pošt. Adjunktovi Jaroslavu Šmelovi z Přerova a mechanikovi Janíkovi. Radili jsme se společně, co bychom ve věci měli podniknouti, ale nedošli jsme k žádnému rozhodnutí, protože v Přerově bylo nařízeno stanné právo a nikdo z nás nevěděl, kdo je vlastně v nebezpečí, že bude zatčen. Z nás nikdo nebyl zapojen do podzemního hnutí, a proto jsme nevěděli, na kterou spolehlivou osobu bychom se měli v tak důležité věci obrátiti.

Po této události jsem už o věci s nikým nemluvila z obavy, abych neměla nepříjemností, poněvadž můj manžel Jaroslav Koplík zemřel také v koncentračním táboře.

Teprve za několik dní a v době, kdy město Přerov bylo už obsazeno Rudou armádou, svěřila jsem se o telefonickém rozhovoru dne 2. 5. 1945 v noci mezi ministrem Frankem a gestapem v Přerově, svému kolegovi pošt. taj. v. v. Ondřeji Motaňovi v Přerově, který přišel za mnou na poštovní úřad v Přerově a který si vše nechal dopodrobna vyprávěti, neboť také jeho syn knihař Motaň byl gestapáky za přerovskou revoluci zatčen a v Olomouci na vojenské střelnici zastřelen.

O autorech

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního archivu Přerov

p.jirak@pr.archives.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov

j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada

archivář Státního okresního archivu Přerov

m.marada@pr.archives.cz

Hynek Řihák

hrihak@seznam.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

vedoucí olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě

j.stepan@ol.archives.cz

Doc. PhDr. František Všetická, CSc.

literární historik a teoretik, prozaik, básník, překladatel

fvseticka@seznam.cz

Sborník Státního okresního archivu Přerov 33 / 2025

Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov
Přerov 2025

Odpovědný redaktor Jiří Lapáček

Počet stran 154

Sazba Jiří J. K. Nebeský

Tisk GRAPP CZ, s.r.o.

Počet výtisků 200

ISBN 978-80-88643-13-5

ISSN 1214-4762